

II

FUNCȚIONAREA NATURALĂ A ECONOMIEI

1. Tipuri de sisteme economice

Există trei și numai trei tipuri de sisteme economice sau de modalități posibile de organizare a interacțiunilor umane personale: piața liberă, socialismul și intervenționismul.

Piața liberă este prezentă atunci când relațiile dintre persoane (relații care alcătuiesc ceea ce numim societate) se bazează pe respectarea drepturilor legitime de proprietate asupra resurselor. Oricine poate rămâne în izolare dacă așa preferă, plătind prețul acestui comportament în termeni de bunăstare. Dreptul de proprietate reprezintă posibilitatea (libertatea) de a utiliza resursele pe care cineva le are la dispoziție în modurile pe care le consideră optime pentru sine, fără a avea de suferit interferențe coercitive din partea altora. Este respectată proprietatea legitimă, aceea dobândită voluntar, non violent (prin acte precum dobândirea originară de resurse neutilizate (homesteading), producție, schimb voluntar, transferuri unilaterale voluntare (moșteniri, milostenie, cadouri)), nu proprietatea așa cum se întâmplă să fie la un moment dat, această structură dată, “pozitivă”, putând conține drepturi nelegitime, demonstrabil dobândite prin constrângere. Această ordine bazată pe relații exclusiv voluntare, non-agresive este perfect compatibilă cu altruismul sau caritatea privată și nu are nimic de-a face cu egoismul.¹ Utilizarea forței nu este interzisă, însă ea trebuie să fie defensivă sau

---

¹ Mai mult, contrar opiniei lui Smith și a clasicilor în general, această ordine nu poate funcționa fără o doză substanțială de altruism, de “jertfă” personală. Rezultatele procesului de alocare voluntară a resurselor depind de structura preferințelor proprietarilor legitimi (între care se numără și muncitorii, în calitate de participanți la procesul de producție ca deținători ai serviciilor derivate din dreptul legitim de proprietate asupra resurselor corporale personale) și de capacitatea de a anticipa aceste preferințe așa cum se manifestă ele prin prețurile viitoare de pe piață. Piața liberă, non-agresiunea nu ne dă nici o indicație cu privire la calitatea acestor preferințe, de unde posibilitatea succesului pentru imorali și a insuccesului pentru oameni morali. Simplul egoism, ridicat la rangul de fundament al pieței, lasă deschisă posibilitatea utilizării constrângerii în cazurile în care bunăstarea personală este sporită prin asemenea acte; de aceea el este incompatibil cu o ordine socială bazată pe non-agresiune. În concluzie, existența pieței libere presupune

în scopul restabilirii unui drept de proprietate legitim, afectat de o agresiune. Existența unei societăți libere necesită acceptarea non-agresiunii ca principiu de interacțiune personală de către un număr suficient de persoane. Este sigur că vor exista acte individuale de agresiune, însă nu va exista agresiune instituționalizată, exercitată în mod repetitiv și organizat de către un grup, legitimat în fața majorității printr-o ideologie.

Nu ne-am oprit imediat după ce am dat definiția pieței libere, pentru a arăta că principiul non-agresiunii are dezvoltări logice coerente și surprinzătoare: cooperarea voluntară nu este sinonimă cu egoismul, egoismul nu poate fi principiul ordonator al unei asemenea societăți etc. Această lucrare nu este dedicată elaborării acestor implicații, însă are la bază distincția agresiune/non-agresiune², ea reprezentând un studiu comparativ asupra „responsabilității” diverselor sisteme pentru generarea erorilor antreprenoriale în masă. Piața liberă va fi numită în această lucrare și ordine a proprietății private, capitalism (pentru că este favorabilă acumulării de capital), cooperare voluntară, ordine a non-agresiunii ș.a.m.d.

Al doilea sistem de organizare socială este *socialismul*. Marca distinctivă a acestei ordini este proprietatea comună asupra factorilor de producție, echivalentă cu abolirea completă a proprietății private. Deciziile în privința alocării resurselor se iau centralizat, de către un dictator sau de un comitet de planificare. Cooperarea voluntară este înlocuită prin comenzi, a căror respectare este impusă prin constrângere. Socialismul nu înseamnă altceva decât acordarea monopolului asupra calității de întreprinzător și proprietar unui grup restrâns de persoane, cu posibilități discreționare limitate doar de legea naturală.

Intervenționismul nu are o ființă a sa proprie, nu este o “a treia cale”, ci inserarea de elemente de agresiune instituționalizată, de „insule” de socialism, într-o ordine a proprietății private. Intervenționismul este aproape sinonim cu existența statului, o organizație monopolistă bazată pe impozitare (confiscare coercitivă de resurse) și reglementare (impunere prin forță a unor reguli arbitrare, care interzic persoanelor anumite comportamente non-violente sau impun efectuarea anumitor acțiuni nedorite).³

---

atașamentul *altruist* față de o serie de valori care depășesc cadrul ideologic al pieței libere, al non-agresiunii simple.

² Murray N. Rothbard, *Ethics of Liberty*.

³ Ca să lămurim puțin această definiție, oarecum obscură: intervenționismul este o încălcare a drepturilor de proprietate prin reglementare, adică prin *interdicție* (nimeni în afară de x nu poate produce bunul a (protecția proprietății, servicii de soluționare a conflictelor, servicii de transport pe calea ferată, producerea

2. Contextul natural al acțiunii umane

Începând cu această secțiune vom dezvolta pas cu pas modul în care funcționează o economie de piață liberă (de agresiunea instituționalizată) și relația dintre acest sistem economic și formarea clusterelor de erori antreprenoriale (ciclul economic).

Analiza pe care o vom face, în tradiția „austriacă”, prezintă o trăsătură fundamentală, care o distinge de analiza de tip mainstream: *realismul*.

Abordarea realistă pleacă de la existența omului și a universului *așa cum sunt*, în mod natural, nu de la presupuneri fanteziste. Iată câteva date fundamentale care se constituie *în mod necesar* în *premise realiste* pentru orice analiză economică serioasă:

- omul *acționează*, adică utilizează mijloace pentru a-și atinge scopurile;
- orice acțiune umană se desfășoară în *timp*;
- orice acțiune umană este afectată de ignoranță sau *incertitudine* (nimeni nu este atotștiutor, nu cunoaște ce se va întâmpla în viitor);
- acțiunea umană se desfășoară în condiții de *raritate* a resurselor (pentru orice om, sfera scopurilor este mai extinsă decât sfera mijloacelor pe care le are la dispoziție; acesta impune o ierarhizare a scopurilor și satisfacerea celor mai importante scopuri).

Orice abordare realistă trebuie, în mod necesar, să fie personalistă (nu holistă), să țină seama întotdeauna și simultan de timp, incertitudine și raritate. Iată cum contextul natural al acțiunii umane impune constrângeri serioase din punct de vedere metodologic. Nu este deloc lipsit de importanță dacă premisele pe care ne construim raționamentul sunt realiste sau nu; dacă suntem conștienți de raritate, timp și incertitudine sau nu. Căutarea adevărului depinde în mod esențial de abordarea metodologică pe care o adoptăm,

---

de monedă ...), nimeni nu are voie să se angajeze în schimburi voluntare având ca obiect bunul b (monede străine, droguri) ș.a.m.d.) și *impunere coercitivă* (toate tranzacțiile cu roșii trebuie să se facă la prețul x, toate fondurile private de pensii trebuie să aibă 25% din portofoliu investiții în titluri de stat); și prin impozitare.

Și ordinea proprietății private are, desigur, reguli și mecanisme de impunere a respectării drepturilor de proprietate; însă aceste mecanisme sunt voluntare (producătorii de servicii de securitate, cei implicați în aplicarea legilor și arbitrarea conflictelor nu sunt monopolști, ci se află în concurență (intrarea în ramură este liberă), iar resursele pe care le au la dispoziție depind de cererea consumatorilor de astfel de servicii); regulile, demonstrabile rațional, descoperite și nu simple decizii discreționare „legislative”, lămuresc ce este proprietatea și cum poate fi ea dobândită legitim (pe piață se schimbă nu bunuri ci drepturi de proprietate asupra bunurilor), cazurile de agresiune etc., adică au menirea de a defini și proteja proprietatea.

descoperirea adevărului fiind natural legată de o metodologie corectă. Acesta este motivul primordial pentru care se discută despre metodă în știință.

Să ilustrăm puțin importanța realismului ca metodă. Nu este indiferent dacă presupunem că o persoană X se află sau nu se află într-o încăpere. Dacă ea se află într-adevăr în încăpere iar noi plecăm de la presupunerea că nu se află acolo, atunci din asumție putem deduce logic că ea se poate afla într-un loc unde poate comite o crimă (circumstanță extrem de relevantă pentru tribunale). Concluzia este însă falsă, la fel ca și premisa. X se află în încăpere și, în mod natural, nu se poate afla în alt loc. În mod similar, dacă presupunem că universul în stare naturală ne oferă toate bunurile de care avem nevoie (Rousseau), atunci s-ar putea demonstra că proprietatea e furt; dacă plecăm de la ideea că omul e atotștiutor, atunci publicitatea e o cheltuială inutilă, numai bună de interzis prin lege (dacă aderi la o etică utilitaristă); dacă presupunem că lumea naturală e una fără incertitudine și timp (modelul concurenței perfecte), lumea reală are tot felul de defecte (numite politicos „imperfecțiuni”). Scenariul se schimbă dacă înțelegem care este contextul natural al acțiunii umane. Proprietatea, publicitatea, concurența, toate capătă un caracter natural într-o lume cu raritate, populată de persoane reale, cu informații limitate. Toate descrierile făcute unor lumi fără datele naturale ale lumii noastre și compararea lor cu universul real, deopotrivă cu condamnarea fenomenelor naturale ale lumii reale (proprietate, concurență, publicitate etc.), pot fi o lectură extrem de interesantă (vezi Rousseau, Marx, literatura bazată pe concurența perfectă etc.), însă doar atât, la fel ca și literatura SF: ficțiune.

Care este relația dintre abordarea realistă și situația concretă din societate la un moment dat? Este realismul o filozofie care insistă pe ceea ce este politic fezabil? Realismul descrie ceea ce este *natural* fezabil; ceea ce este *politic* fezabil depinde de contextul ideologic de la momentul respectiv. Nu trebuie confundată imposibilitatea ideologică cu imposibilitatea naturală; adoptarea etalonului aur, spre exemplu, este ideologic imposibilă astăzi, însă nu natural imposibilă. Natural imposibilă este prezența fizică a unei persoane în două locuri simultan sau o lume a concurenței perfecte. După cum se observă, domnia majorității (fezabilitatea politică) nu este incompatibilă cu absurdul (urmărirea unor scopuri imposibil de atins, așa cum este concurența perfectă,

sau utilizarea unor mijloace incompatibile cu scopul (natural fezabil) propus, așa cum ar fi combaterea sărăciei prin emisiunea de monedă).

De asemenea, nu trebuie făcută confuzia între realism și materialism. Realismul nu se limitează la tangibil, ci la real, la existență. Faptul că oamenii au scopuri, că le ierarhizează în condiții de raritate, că există timp, că există raritate, că întregul comportament uman este rezultatul alegerii etc. – toate acestea nu sunt deloc „pipăibile”, însă e dificil de susținut că nu sunt reale. Departe de a fi realist, materialismul este reduționist, sărăcește realitatea de multe existențe.

Nici empirismul nu este mai apropiat de realism. Ca și materialismul, empirismul este reduționist, consideră că numai ceea ce este tangibil există și cercetează numai relații între mărimi tangibile și/sau măsurabile într-o manieră non-logică. Despre empirism, pozitivism și alte abordări asemănătoare vom vorbi mai pe larg la tratamentul mainstream al ciclului.⁴

Ceea ce vom face în continuare este să realizăm o reconstrucție logică, pe bazele realiste expuse, a unei economii complexe, dinamice, cu o diviziune extinsă a muncii, și să vedem, comparativ, posibilitățile de formare a unor clustere de erori antreprenoriale în condiții de piață liberă (dobândire non-agresivă de resurse) și de intervenție (elemente de agresiune instituționalizată inserate într-o ordine a proprietății private), prezența sau absența modalităților agresive de apropiere fiind marca distinctivă a oricărui mod de organizare economică a unei societăți. Rădăcina ciclului nu se poate afla în altă parte. În

---

⁴ Atât empirismul cât și materialismul s-au născut ca reacții la teologia catolică sau, mai bine zis, la anumite excese ale acesteia. O anumită precizie și delimitare în discuție este necesară și este limpede că îl poți convinge mai ușor pe un musulman că utilitatea marginală este descrescătoare sau că singura ordine non-conflictuală este cea bazată pe proprietatea privată decât că Dumnezeu este Treime. De asemenea, este de necontestat faptul că superstițiile trebuie eliminate din discuție. Însă materialismul și empirismul au exagerat în cealaltă parte. Crezând că distruge vestigiile catolice, această mișcare s-a ridicat împotriva bunului simț, alungând din realitate, cum am spus și mai sus, o sumă întregă de existențe, invizibile sau nemăsurabile, și ridicându-se chiar împotriva oricărui tratament bazat pe logică și raționament, înlocuindu-le cu corelații între mărimi măsurabile, după modelul socotit de ei perfect al fizicii, făcând uitat, din neștiință sau rea-voință, faptul că paradigma științei occidentale și primul domeniu tratat științific, rațional-logic-deductiv, a fost cel al dreptului. (Pentru un tratament detaliat al ideii că paradigma științei occidentale este una logică și dezvoltată pentru prima dată în domeniul juridic vezi Berman, *Law and Revolution*; pentru o respingere a tezei răspândite de iluminiști conform căreia evul mediu a însemnat “1000 de ani de întuneric”, vezi Edward Grant, *The Foundations of Modern Science in the Middle Ages*). Este important de reținut că așa-zisa procedură “științifică” dezvoltată în fizică și universal aplicabilă a ținut în loc dezvoltarea unor științe precum chimia timp de un secol, producând mai mult umor decât rezultate importante. Vezi studiul lui Gene Callahan, “Scientism Standing in the Way of Science”. Poate că „realizarea” cea mai gravă a empirismului și materialismului o reprezintă eliminarea discuțiilor privind bazele teologico-filosofice ale ordinii sociale (vezi nota 1).

acest capitol ne vom ocupa de dinamica realistă a unei economii libere, a unei ordini a proprietății private, urmând să examinăm în capitolul următor consecințele introducerii de elemente intervenționiste în această ordine.

3. Acțiunea umană în izolare

Discutarea situației în care omul se află singur față în față cu natura luminează mai multe aspecte legate de subiectul care ne interesează, cel al formării clusterelor de erori. Acțiunea umană este elementul fundamental ultim pe baza căruia se țes, se construiesc toate fenomenele sociale complexe, iar analiza ei ne descoperă câteva adevăruri fundamentale legate de om și univers. Deși acțiunea izolată nu este deloc o ficțiune, importanța discuției stă nu atât în faptul că asemenea cazuri de acțiune izolată pot exista, ci mai ales în precizarea rațiunilor pentru care oamenii nu “se reîntorc la natură”, abandonând legăturile cu semenii, lucru care stă la îndemâna fiecăruia dintre noi în orice moment, rațiuni pe care numai o asemenea discuție le limpezește.

A. Valoare și bunăstare

Întregul edificiu al economiei este pus în mișcare de dorința omului de a-și îmbunătăți situația, de a-și dezvolta potențialitățile firești. Universul exterior capătă importanță pentru el pentru că numai aici găsește mijloacele necesare conservării fizice și împlinirii unei mari părți din dorințele care-l definesc ca persoană. *Valoarea* nu este altceva decât importanța pe care o dobândesc diverse obiecte din universul exterior pentru om. Analiza economică pornește din interiorul omului, de la scopurile pe care el își propune să le atingă, și merge logic către exterior, către universul bunurilor, al *mijloacelor* de care depinde realizarea acestor scopuri.⁵

Acțiunea umană se desfășoară în condiții de raritate: sfera scopurilor este mult mai extinsă decât sfera mijloacelor pe care omul le are la dispoziție pentru realizarea scopurilor. Ierarhizarea scopurilor în funcție de importanța lor este esențială și naturală

---

⁵ Economia nu se confundă sau suprapune cu psihologia pentru că ea nu se ocupă de modul în care se formează și se aleg scopurile de către persoane. Economia pleacă de la capătul acestui proces, luând scopurile ca date ultime și analizând logica acțiunii umane, a căutării naturale de mijloace pentru satisfacerea acestor scopuri.

pentru acțiunea umană în condiții de raritate. *Bunăstarea* reprezintă posibilitatea de a-ți satisface cât mai multe din dorințele pe care le ai.

Orice acțiune are o componentă subiectivă (obiectele din natură nu au o valoare intrinsecă ci importanța lor este derivată din importanța scopurilor persoanelor; acțiunile persoanelor reprezintă o proiectare a ierarhiei lor teleologice interioare) și o componentă obiectivă (satisfacerea nevoilor se lovește de anumite constrângeri impuse de universul exterior; nu poți alege orice mijloc pentru atingerea unui scop (e dificil să-ți potolești foamea dacă mijlocul ales este privitul la soare), ci mijloace capabile să ducă la realizarea scopului propus; scopurile imposibile sau dorințele absurde trebuie abandonate etc.).

Comportamentul uman este, la fiecare moment, rezultatul faptului că omul alege, ghidat de scara de valori personală, subiectivă. Omul alege scopurile de atins și mijloacele din universul exterior pe care le consideră potrivite pentru a avea succes. Acțiunea constă în dobândirea mijlocului (prin colectare sau intervenția asupra universului exterior, în scopul transformării lui în sensul dorit) și direcționarea lui spre satisfacerea nevoii.

Fiecare persoană este unică. Această unicitate se manifestă și la nivelul alegerii mijloacelor și a scopurilor. Așa-numita piramidă a lui Maslow trebuie luată cu multă precauție. Sunt destule persoane care ar refuza mijloacele necesare conservării, dacă dobândirea lor ar fi condiționată de renunțarea la anumite valori morale sau “superioare”. Lumea reală nu este populată cu roboți identici și utilitariști.

B. Bunuri finale și structura producției

Omul în acțiune constată repede că universul exterior îi pune la dispoziție foarte puține bunuri finale sau de consum, adică bunuri ce pot fi direcționate imediat către satisfacerea nevoilor. Un obiect din natură nu devine bun în mod automat, ci atunci când sunt întrunite simultan mai multe condiții: a) existența unui scop asumat de o persoană; b) obiectul să aibă capacitatea (naturală sau produs al imaginației persoanei) de a realiza acel scop; c) persoana să cunoască, să aibă informații despre capacitatea bunului de a satisface nevoia; d) obiectul să fie la îndemâna persoanei. Toate condițiile sunt importante. Prima ne arată că nu există loc pentru o știință economică desprinsă de preferințele persoanei; în afara preferințelor nu există decât obiecte. Un bun este o

realitate care nu se poate observa cu ochiul liber ci poate fi derivat numai dintr-o relație cu preferințele. Distincția dintre capacitatea naturală, reală a obiectului de a satisface o nevoie și capacitatea imaginară, închipuită este iarăși esențială. Chiar numai capacitatea atribuită imaginar este de ajuns pentru a transforma obiectul respectiv în bun (latura subiectivă a acțiunii); însă pentru succesul unei acțiuni capacitatea atribuită trebuie să fie reală, altfel eșecul, *eroarea* nu va putea fi evitată (latura obiectivă a acțiunii). De asemenea, bunul nu devine bun automat, nu-și revelează singur însușirile ci acestea sunt *descoperite* de omul în acțiune; fără aceste informații, obiectul tangibil rămâne în afara contextului teleologic al persoanei, în sfera naturii simple, materiale. Disponibilitatea bunului este iarăși esențială; ea ne face lămurită necesitatea mijloacelor de transport, de exemplu, sau rezolvă paradoxul societăților sărace însă bogate în resurse naturale: resursele rămân natură inutilă din punctul de vedere al acțiunii până când obiectele materiale sunt puse la îndemâna omului, sunt disponibile pentru utilizare, lucru nu foarte ușor.

Universul se revanșează pentru puținătatea bunurilor finale punând la îndemâna omului *mijloace indirecte* de obținere a unor bunuri finale, mijloace denumite factori de producție. Combinarea factorilor de producție este prima modalitate prin care omul își poate îmbunătăți situația, își poate spori bunăstarea. Factorii de producție nu sunt altceva decât bunuri de consum în formă potențială, dezvoltarea potențialităților lor depinzând de om. Exercițarea energiei umane (“forța de muncă”) pentru combinarea factorilor de producție, pentru transformarea universului exterior în forme mai potrivite satisfacerii nevoilor umane reprezintă producția sau procesul de producție. Expresia “structura producției” este folosită pentru a desemna două lucruri: 1. totalitatea proceselor de producție în care se angajează o persoană; și 2. faptul că toate aceste acte de producție se desfășoară *în timp*. Fiecare proces de producție este segmentat pe *stadii de producție*, pe perioade de timp necesare pentru producerea factorilor de producție complementari indispensabili finalizării procesului de producție.

Un prim rezultat important al analizei de până acum îl reprezintă faptul că întreaga structură a producției, întregul efort productiv al omului își are originea în structura preferințelor sale. Este imposibil să înțelegem ceva din activitatea economică dacă nu plecăm de la înrădăcinarea interioară preferențial-subiectivă, a tuturor proceselor

de producție. Structura producției este prelungirea sau exprimarea în plan material a persoanei, este reflectarea încercărilor ei de a-și îmbunătăți situația în lume, așa cum știe mai bine. Concentrarea pe structura producției, pe agregarea ei, pe descoperirea de relații cantitative constante între diverse agregate, independent de agentul activ, de creatorul întregului edificiu, este un exercițiu de puțin folos.⁶ Întreaga construcție este fără sens în absența preferințelor persoanei.

Un alt aspect important ține de natura producției. Existența structurii stadiale a producției nu schimbă nimic din explicația fundamentală a valorii: importanța bunurilor derivă din capacitatea lor estimată personal de a realiza scopurile alese de omul în acțiune. Valoarea bunurilor finale derivă direct din intensitatea valorii scopurilor pe care persoana își propune să le atingă; valoarea factorilor de producție derivă din capacitatea lor de a contribui la realizarea bunurilor finale. Actele de producție de la diverse stadii nu sunt creatoare de valoare, nu adaugă valoare în mod independent vreunui produs. Nu există în economie nici un loc pentru așa-numita “valoare adăugată”, pentru simplul motiv că valoarea nu se adaugă prin muncă, ci se atribuie de către persoană. Procesul de producție nu creează valoare ci esența lui stă în modificarea obiectelor din universul exterior în *forme fizice* mai potrivite satisfacerii nevoilor umane. Esența producției ține de transformarea fizică a resurselor, nu de îmbibarea bunurilor cu “valoare”. Omul nu creează ci transformă ceea ce există deja. Atribuirea de valoare e un proces care, în structura producției, începe dinspre om, dinspre structura preferințelor sale și se prelungește în structura producției. Ideea valorii create prin producție este infirmată atât de existența unor bunuri care nu sunt rezultatul unui proces productiv (bunurile finale deja existente în natură), cât și de existența și posibilitatea realistă a existenței unor bunuri, rezultat al unui proces productiv, inutile la momentul consumului.⁷

Factorii de producție au în general *utilizări alternative*, pot participa la producerea mai multor bunuri. Resursele au *grade diferite de specificitate*, în funcție de numărul de utilizări alternative pe care îl au (există factori absolut specifici – cu o singură utilizare –

---

⁶ Mai multe despre aceste aspecte în partea dedicată mainstreamului actual din știința economică.

⁷ Exemplu: vinul sau carnea de porc pentru o persoană izolată care s-a convertit la islamism după încheierea procesului de producție.

și factori relativ non-specifici, cu o multitudine de utilizări⁸). Cum factorii de producție sunt rari, producția se confruntă cu o problemă majoră: selectarea pentru producție a bunurilor de consum care sunt cele mai importante pentru persoană și direcționarea factorilor de producție rari către acele utilizări din mulțimea utilizărilor posibile care duc către realizarea acestor bunuri cu contribuție maximă la bunăstarea persoanei care acționează. *Risipa* în economie nu înseamnă altceva decât angajarea factorilor de producție cu utilizări multiple în producția unor bunuri mai puțin importante.

Deși într-o asemenea lume, a acțiunii izolate, nu există și nu poate exista monedă, costul este prezent. Angajarea într-un anumit curs al acțiunii presupune renunțarea la alte alternative posibile; producerea, cu factorii de producție rari, cu utilizări alternative, a bunului **a** înseamnă renunțarea la producerea bunurilor **b** sau **c**. Costul producerii lui **a** este un *cost de oportunitate*, dat de renunțarea la cea mai bună alternativă, producerea, de exemplu, a lui **b**.

C. Tehnologie, timp și bunuri de capital

Cum factorii de producție reprezintă bunuri de consum în stare potențială, potențialitate realizată prin combinarea efectivă a factorilor, este limpede că abundența naturală a factorilor de producție și a bunurilor de consum în universul exterior este una din condițiile bunăstării umane.

Chiar în condiții de izolare, omul are, pe lângă producție (combinarea simplă a factorilor naturali) și alte posibilități de a-și spori bunăstarea. Orice proces de producție se desfășoară conform unei idei, unei *rețete de combinare*. Aceste rețete, numite *tehnologii*, pot contribui la creșterea producției fie prin sporirea cantității produse de bunuri finale deja existente (merele pot fi culese direct din pom sau pomul poate fi scuturat), fie prin realizarea unor bunuri finale noi.

Legat de tehnologii, câteva aspecte importante merită o scurtă discuție. În primul rând, trebuie spus că sunt foarte puține tehnologiile, ideile de producție, care să ducă în mod direct și imediat la sporirea producției (exemplu: scuturarea pomului în loc de culegerea merelor unul câte unul). Tehnologiile care contribuie semnificativ la sporirea

---

⁸ Nu există factori absolut non-specifici în universul în care trăim. „Nu poți să faci din orice, orice” este o frază fundamentală în teoria capitalului și a producției. Un factor non-specific se mai numește și *convertibil*.

producției presupun, așa cum se va vedea mai departe, *acumulare de capital*, lucru mai complicat de realizat. În al doilea rând, problema fundamentală a producției nu este una tehnologică, inginerescă, ci una economică, *antreprenorială*. Majoritatea inovațiilor neglijează, pe lângă necesitatea acumulării de capital, faptul că producția nu este o realitate fizică, ci una înrădăcinată în preferințele oamenilor. Ceea ce ne pune la îndemână tehnologia sunt combinații variate ale factorilor cu utilizări alternative; care dintre aceste nenumărate variante sunt cele mai bune presupune acte de alegere bazate pe scări de preferințe, pe o estimare a capacității diverselor combinații de a genera acele bunuri care sporesc cel mai mult bunăstarea persoanei. Cum majoritatea tehnologiilor presupun transferuri de resurse dinspre producția de x spre producția de y, decizia presupune posibilitatea, pentru actorul izolat, de a decide dacă această realocare este creatoare de bunăstare sau promotoare a risipei în sens economic. Decizia pur tehnologică, „independentă”, „tehocratică”, desprinsă de considerații *personale* legate de preferințe, este imposibilă: cum putem decide dacă sporirea cu 10 unități a producției de y este mai bună decât diminuarea cu 7 unități a producției de x? Decizia poate fi luată numai de către persoana în acțiune, pe baza intensității preferințelor personale.⁹

Probabil cel mai puternic instrument pe care o persoană în izolare îl are pentru a-și îmbunătăți situația este reprezentat de *bunurile de capital*, rezultat al *acumulării de capital*. Bunurile de capital sunt instrumente produse în prealabil, prin combinarea muncii cu resursele naturale, și angajate ulterior în procesul de producție, sporind productivitatea efortului uman, cantitatea de produse obținută pe unitatea de timp.

Bunurile de capital sunt rezultatul unui proces mai complex, de *economisire și investire*. Orice proces de producție se desfășoară în timp. Esența producției de bunuri de capital stă în faptul că, deși aceste bunuri au capacitatea de a spori producția, ele trebuie produse *înainte*, iar rezultatele utilizării lor vor apărea după o perioadă de *timp*. Or,

---

⁹ Din raționamentul de mai sus nu trebuie trasă concluzia că tehnologia și inginerii sunt inutile. Ideea fundamentală este alta: atât timp cât obiectele fizice își derivă valoarea din capacitatea lor de a contribui la bunăstarea persoanei, considerațiile care primează în organizarea *rațională* a producției sunt cele antreprenoriale, legate de preferințe, de relația obiecte-scopuri personale. Nimeni, în afara *persoanei în acțiune*, nu cunoaște preferințele și capacitatea diverselor bunuri și combinații de bunuri de a le satisface. Considerațiile tehnologice sunt importante, însă sunt *subordonate* celor antreprenorial-valorice. Repetarea expresiei „persoana în acțiune”, deși nepotrivită stilistic, este totuși utilă și inevitabilă: chiar aceeași persoană, însă nu în acțiune, se lansează în ipoteze atunci când spune ce ar face și cum dacă ar fi în situația x. Studiile de revelare a preferințelor prin chestionare rămân niște exerciții, mai mult sau mai puțin utile, în domeniul ipoteticului.

această situație este similară, din punct de vedere al preferințelor, cu decizia privind retragerea de factori de producție dintr-o linie de producție pentru a fi angajați în altă linie. În acest din urmă caz, persoana în acțiune trebuie să decidă dacă sporul de bunăstare estimat din creșterea producției de y este suficient pentru a compensa pierderea de bunăstare rezultată din diminuarea producției de x . În cazul producției de bunuri de capital, producătorul trebuie, pe perioada cât este angajat în realizarea bunului de capital, fie să consume resurse (bunuri de consum, inclusiv cele derivate din timpul liber) deja produse, fie să nu producă o cantitate suplimentară de bunuri finale. El trebuie să renunțe *în prezent* la o cantitate de bunuri finale pentru a dobândi în viitor a) o cantitate mai mare din aceleași bunuri finale sau b) alte bunuri finale.

Timpul joacă un rol crucial în structura producției. Satisfacerea unei nevoi *mai devreme* sau *mai târziu* nu este indiferentă persoanei în acțiune. *Ceteris paribus*, orice persoană preferă să-și realizeze scopurile cât mai repede. Cu alte cuvinte, fiecare om are o *preferință de timp*, care nu e altceva decât manifestarea pe planul temporal a aprecierii subiective a bunurilor. Oamenii preferă, *ceteris paribus*, bunuri de consum *prezente* sau rezultate din acte de producție întinse pe perioade de timp mai scurte unor bunuri *viitoare*, rezultate din procese de producție mai lungi.¹⁰ Preferința de timp ține de logica

---

¹⁰ Negarea preferinței de timp vine în contradicție cu acțiunea umană: activitatea economică este rezultatul dorinței persoanei de a-și îmbunătăți situația, dorință “turnată” în preferințe de intensități diferite, prelungite în universul fizic prin acte de producție care alcătuiesc structura producției. A prefera realizarea *mai târziu* a scopurilor neagă dependența activității economice de persoană pentru că, la extrem, persoana ar putea prefera realizarea scopurilor după încheierea existenței fizice pământești sau după intervale absurde, care depășesc existența fizică. Un asemenea comportament este incompatibil nu numai cu natura umană (omul dorește să-și îmbunătățească situația *proprie*) ci și cu supraviețuirea, orice om având nevoie de un minim de bunuri finale pentru a se conserva în existență.

Preferința de timp nu trebuie confundată cu hedonismul sau cu principiul “trăiește clipa”. Ea susține doar că acțiunea umană presupune utilizarea de mijloace pentru atingerea scopurilor și este absurd să dorești să-ți realizezi scopurile mai târziu atât timp cât o poți face mai devreme, *ceteris paribus*. Acest *ceteris paribus* este important pentru că el nu este întotdeauna împlinit și din absența lui obținem răspunsul la anumite probleme. De exemplu, orice persoană care dorește ciocolată, dorește să dispună de o anumită cantitate cât mai repede. Ciocolata aflată la dispoziția persoanei este un bun prezent. Dacă persoana dispune de cinci unități și consumă numai două, acest lucru nu intră în contradicție cu preferința de timp. Și exact condiția “*ceteris paribus*” este cauza. Unitățile de ciocolată pot fi consumate în prezent sau în viitor. Consumul prezent încetează atunci când intensitatea estimată a satisfacției derivate din consumul viitor este mai mare decât intensitatea (descrescătoare) a satisfacției derivate din consumul prezent. Tot faptul că celelalte condiții nu rămân deloc neschimate dă soluția și pentru cazul în care prefer să consum *mai târziu* o unitate cu soția decât să consum *acum* ambele unități singur: cele două bunuri sunt doar fizic, nu economic, identice. Preferința de timp se referă la bunuri economice, *praxeologic*, nu fizic, identice. Exemplul sticlei de vin care va fi consumată în viitor și nu în prezent a făcut carieră în teoria preferinței de timp (vinul vechi este apreciat mai mult decât cel nou, sunt două bunuri economice deosebite). De asemenea, preferința de timp nu intră în contradicție cu credința în viața veșnică; cine oferă milostenie în speranța unei răsplătiri pe

relației mijloc-scop: mijloace tot mai îndepărtate în timp fac tot mai îndepărtată realizarea scopului.¹¹

Exemplul unui inginer eșuat pe o insulă pustie ilustrează perfect câteva idei importante din teoria capitalului. Deși pe deplin familiarizat cu ultimele descoperiri în materie de tehnologie, el va fi obligat să recurgă la cele mai scurte procese de producție, singurele capabile să-i asigure supraviețuirea, în ciuda productivității lor inferioare. Deși peștele poate fi prins în cantități incomparabil mai mari cu undița, cu barca și năvodul sau cu nava de pescuit, inginerul trebuie la început să se mulțumească cu ceea ce prinde cu mâna din râu. Dacă pentru supraviețuire are nevoie de minim patru pești pe zi iar el prinde cu mâna 5, procesele mai lungi și mai productive trebuie să mai aștepte, bunurile de capital - barca, năvodul, nava – necesitând producția *prealabilă*. Dacă meșteritul undiței îi ia trei zile, el nu se poate apuca de treabă decât după 12 zile, timp suficient pentru a *economisi*, prin reducerea la minim a consumului, suficiente bunuri finale pentru a putea supraviețui în perioada de producție a bunului de capital.¹²

Angajarea în procese mai capitaliste, mai lungi, nu este automată și nu depinde doar, ca în exemplul anterior, de asigurarea subzistenței pe perioada producerii bunului de capital. Decizia de a produce bunuri de capital și de a utiliza procese de producție mai lungi și mai productive depinde de aprecierea subiectivă superioară a rezultatului estimat al producției cu capital în raport cu diminuarea prezentă a consumului. Cei cu o preferință de timp *mare* pun o valoare mare pe bunurile de consum prezente, renunță cu greu la ele și, în consecință, economisesc mai greu. Cei cu o preferință de timp *mică* sunt mai dispuși să facă sacrificii în prezent pentru a-și spori nivelul de trai în viitor.

---

celălalt tărâm, renunțând la un consum prezent, acționează în perfectă consonanță cu relația mijloc-scop: utilizează un mijloc adecvat pentru a atinge un scop.

¹¹ Suntem de acord cu Guido Huelsmann că relația mijloc-scop este esențială pentru înțelegerea teoriei capitalului, dobânzii, producției. Însă nu suntem de părere că preferința de timp trebuie limitată doar la utilizările la momente diferite în timp ale *aceluiași bun*. Pentru a explica diferența de valoare dintre factorii de producție și bunul final sau dintre stadiile intermediare ale unui bun, el pleacă de la afirmația că există o diferență naturală de importanță pentru persoana în acțiune între mijloc și scop: mijlocul este mai valoros decât scopul tocmai pentru că este mijloc. Pentru noi însă este un mister ce altceva ar putea face diferența între bunul final și factorii de producție în afara faptului că actul de producție, de combinare a lor pentru obținerea bunului final, *ia timp*. Dacă transformarea ar fi instantanee, ar mai exista vreo diferență între cele două? Tocmai de aceea rămânem la părerea că preferința de timp rămâne factorul explicativ fundamental și pentru relațiile mijloc-scop din interiorul structurii producției. Vezi J. G. Huelsmann, "A Theory of Interest". Nici opinia sa conform căreia suma de bani cedată nu este un bun omogen cu suma de bani primită nu ni se pare corectă.

¹² Noi mergem pe o variantă posibilă de economisire și acumulare. Sigur că inginerul poate prinde și 4 pești în 4/5 din zi iar în rest să lucreze la undiță, pe care o termină în 15 zile etc.

Un aspect crucial al acumulării de capital ține de înțelegerea corectă a rolului bunurilor de consum în cadrul procesului și în cadrul structurii producției. Fără bunuri finale economisite, prin reducerea consumului, nu este posibilă realizarea bunurilor de capital. Este esențial să înțelegem că fundamental pentru dezvoltarea unor procese de producție mai productive nu este consumul ci *diminuarea consumului*; nu consumul ci *bunurile de consum*. Acestea se transformă într-un factor de producție indispensabil, în singura posibilitate de susținere a efortului uman pe parcursul producerii bunului de capital.

Nu există economisire fără scop. Bunurile finale economisite vor fi fie consumate la un moment ulterior (consum pur, urmare a aprecierii subiective superioare a satisfacției viitoare în raport cu satisfacția prezentă a unor unități din oferta totală a bunului), fie consumate pentru a susține producerea unor bunuri de capital (consum productiv).

Susținerea unei structuri capitaliste presupune în mod similar decizii voluntare care implică economisire, adică reducerea consumului în raport cu nivelul care ar fi putut fi atins. Înlocuirea undiței nu se poate face decât punând deoparte cantitatea necesară de pește pentru perioada în care noua undiță va fi produsă. Reducerea consumului de această dată este mai puțin dureroasă, ea putând fi făcută în condițiile creșterii bunăstării sau a nivelului de trai; consumul trebuie redus doar relativ și nu absolut.

Având în vedere popularitatea redistribuției în vremurile moderne, deși în discuție se află o persoană care acționează în izolare, nu ne putem împiedica să observăm că efectele consumului tuturor bunurilor finale sunt dezastruoase. *Structura de capital a unei economii, posibilitatea de a produce utilizând bunuri de capital, este distrusă odată cu consumul bunurilor finale. Bunurile finale sunt factori de producție absolut necesari menținerii și înnoirii stocului de bunuri de capital. Dacă inginerul din exemplul de mai sus consumă toată producția de pește, el trebuie să revină la prinderea peștelui cu mâna.* Pentru o comunitate mai extinsă consecințele sunt și mai dramatice, supraviețuirea unei mari părți din comunitate fiind în joc odată cu dispariția bunurilor de consum.

Doar o precizare la final: unii autori numesc economisirea *fond de subzistență* sau *fond de rezervă*.¹³ Deși ca metafore pot fi utile, trebuie înțeles că acest fond nu e omogen și că, repetăm, angajarea în producerea bunurilor de capital nu depinde de asigurarea

---

¹³ Shostak sau Strigl. Mises, deși utilizează și el expresia, o înțelege corect.

subzistenței. Economisirea este alcătuită dintr-o varietate de bunuri de consum iar mulți dintre cei care produc bunurile de capital pot pretinde și obține mult peste nivelul de subzistență.

D. Incertitudine, echilibru și acțiune antreprenorială

Omul acționează în condiții de incertitudine, de ignoranță în privința viitorului. Acesta este un dat natural de care actele de alegere ale omului, deciziile sale cu privire la modul în care utilizează resursele naturale și corporale, trebuie să țină seama.

Acțiunea umană este însă îndreptată exact către îmbunătățirea situației *viitoare* a omului. Din această cauză, omul este obligat să *anticipeze* cum va arăta universul în absența acțiunii lui, care vor fi consecințele diverselor schimbări posibile pe care el le poate efectua și să aleagă modalitatea cea mai bună pentru el de transformare a universului. Acțiunea umană este ontologic antreprenorială, orientată spre viitor.

În mod concret, întreaga structură a producției este dezvoltată de persoană pentru satisfacerea preferințelor personale. Această structură a producției se confruntă cu incertitudinea pe mai multe planuri. Cum bunurile finale vor fi disponibile după o perioadă mai lungă sau mai scurtă de timp, persoana în acțiune va fi obligată să anticipeze intensitatea nevoilor viitoare și să structureze producția în așa fel încât să rezulte bunurile cele mai capabile să satisfacă *acele nevoi*. Cum preferințele umane se schimbă, acest act de previzionare a nevoilor viitoare este unul extrem de important pentru succesul acțiunii.

Omul trebuie, de asemenea, să aleagă rețetele tehnologice optime și localizarea cea mai bună pentru diversele activități productive. Risipirea unor resurse rare, care puteau fi utilizate pentru extinderea structurii producției și creșterea bunăstării (prin creșterea cantității de bunuri finale produse), este consecința inevitabilă a unor decizii eronate în privința tehnologiilor și localizării. Descoperirea unor locuri de producție care asigură o productivitate a efortului uman egală sau superioară cu cea rezultată în prezent din acte de producție desfășurate în condiții mai puțin generoase dar *cu bunuri de capital*, rezultate din economisire, duce la abandonarea vechii locații dar și a bunurilor de capital. Economisirea și investirea (producerea bunului de capital) au fost prost gestionate, economisirea putând să fi servit la producerea altor bunuri de capital, mai utile, sau la

îmbunătățirea nivelului de trai prin consum imediat sau amânat. Lucrurile stau la fel și cu ideile de combinare a factorilor (tehnologiile).

Coerența structurii producției reprezintă un alt aspect care depinde de capacitatea antreprenorială a persoanei. Pentru procesele de producție mai lungi și care necesită bunuri complementare (naturale sau produse), este necesar ca aceste bunuri complementare să fie disponibile pentru producție la momentul potrivit, nu mai târziu.¹⁴ Mai mult, ele trebuie să vină în cantități suficiente, altfel procesul de producție are de suferit. Natura factorilor complementari, cantitatea lor și momentul disponibilității sunt elemente esențiale pentru reușita proceselor de producție.

Incertitudinea, totuși, nu afectează toate aspectele acțiunii în univers. Există legi, fizice și în sfera acțiunii umane, imuabile, perfect predictibile. Utilizarea rațiunii și știința ar fi de prisos într-o lume a incertitudinii totale, o lume în care nu s-ar mai putea spune nimic despre nimic.¹⁵

Omul încearcă întotdeauna să facă tot ce-i stă în putință să evite eșecul. Orice alternativă aleasă este întotdeauna considerată de persoana în acțiune ca fiind cea mai bună *la momentul luării deciziei* (ex-ante) dintre alternativele realiste, posibil de executat. Ex-post, după terminarea procesului de producție sau după producerea evenimentului, acțiunea se poate dovedi un succes sau o eroare. Eroarea și succesul sunt natural implicate în acțiunea umană în condiții de incertitudine.

Deși viitorul este incert, persoana în acțiune poate previziona corect circumstanțele relevante din viitor și lua decizii care vor fi încununate de succes. *Succesul nu este deloc dependent sau condiționat de informația perfectă sau de absența incertitudinii.*

Nimeni nu poate spune la momentul concret al deciziei antreprenoriale dacă respectiva decizie este una eronată sau corectă. Încă nu s-a descoperit rețeta prin care nevoile viitoare și deciziile optime din structura producției să poată fi prezise cu certitudine.

---

¹⁴ Benzina pentru tractor trebuie să fie disponibilă la momentul potrivit, al semănatului sau aratului, nu iarna sau când nu este nici o lucrare agricolă, cum se întâmpla pe la noi sau prin Uniunea Sovietică. Consecințele sunt limpezi: pierderea recoltei.

¹⁵ Pentru o critică a implicațiilor incertitudinii radicale, vezi H. H. Hoppe, „On Certainty and Uncertainty – Or: How Rational Can Our Expectations Be?”.

Analiza comparativă realistă între alegerea concretă a persoanei și ceea ce ar fi putut alege reprezintă esența analizei echilibrului. Analiza echilibrului se aplică la nivel personal pentru că numai persoana acționează și nu alte entități. Analiza echilibrului, explicarea ex-post a succesului prin comparație cu eroarea/erorile potențiale, depinde în mod esențial de eliminarea confuziei real-material. Confundarea palpabilului cu realul constituie o eroare imensă. Orice acțiune umană are două părți cât se poate de reale însă *invizibile, nemateriale*: scopurile și alternativele potențiale, nerealizate. Eroarea și succesul nu pot fi înțelese decât în termeni comparativi realiști: eroarea reprezintă alegerea, din gama proiectelor realizabile, a altui proiect decât acela care se soldează cu producerea celui mai important bun din punctul de vedere al preferințelor personale; succesul reprezintă alegerea celui mai important curs al acțiunii sau proiect.

Analiza echilibrului este implicată de acțiunea umană. În orice acțiune umană este prezentă ex-ante posibilitatea eșecului și succesului. Absența incertitudinii este incompatibilă cu acțiunea umană, cu universul în care trăim. Cunoașterea viitorului implică irelevanța acțiunii, rezultatul fiind același. Ideea alternativelor realiste, cu rezultate diferite în ceea ce privește bunăstarea persoanei, este prezentă în orice discuție rațională și în instituțiile sociale. Aderarea strictă la ideea de soartă face inutile sau absurde tribunalele, poliția etc. Reproșul făcut unei persoane, explicația unui eșec personal implică analiza echilibrului, posibilitatea de a fi făcut altfel.

4. Eroare, ciclul economic și creșterea economică în izolare

Prezentarea succintă a fundamentelor acțiunii umane în izolare a fost făcută și pentru a contrasta analiza praxeologică realistă, bazată pe acțiunea umană personală cu tratamentul mainstream al problemelor similare (detaliat în partea a doua a lucrării), dar mai ales pentru a trage anumite concluzii legate de tema care ne interesează, ciclul economic.

Din analiza structurii producției pe care tocmai am prezentat-o rezultă că accentul în explicarea problemelor legate de ciclul economic trebuie să cadă pe evaluarea umană a diverselor evenimente și rezultate și nu pe latura fizică *desprinsă de preferințele persoanei în acțiune*.

Toate definițiile date ciclului economic în termeni pur fizici, materiali au probleme serioase tocmai pentru că activitatea umană este înrădăcinată în și direcționată spre structura preferințelor persoanei în acțiune. Deși discuția privind ciclul economic la acest moment este mai săracă decât cea privind acțiunea în societate, ea este utilă pentru scoaterea în evidență a câtorva aspecte.

Să extindem puțin discuția referitoare la definițiile pur fizice, care se concentrează pe structura producției independent de preferințe. Întâlnim o serie întreagă de asemenea definiții, aplicabile atât acțiunii izolate cât și acțiunii în societate. Ciclul economic s-ar referi, conform lor, la „fluctuații ale activității economice generale”, la „perioade de recesiune și expansiune prin care trece o economie din cauza faptului că producția nu are o creștere continuă în timp”, la „mișcarea neregulată de ascensiune și scădere a activității economice” sau la „mișcările de flux și reflux ale producției reprezentate de perioade de expansiune și recesiune”, ca să nu luăm decât câteva.

Este esențial să nu fie atașate etichete morale sau termeni cu conotații de bine-rău (expansiune, creștere, ascensiune, avânt, prosperitate, pe de o parte, iar pe de alta, depresiune, criză, prăbușire, recesiune, scădere, declin etc.) unor fenomene observate independent de acțiunea persoanei. Scăderea producției de bunuri tangibile poate fi dorită sau nedorită de o persoană, concomitent cu creșterea producției de bunuri netangibile sau necomercializabile (într-o economie mai extinsă). O persoană în izolare poate prefera reducerea producției bunului x pentru a citi mai mult sau pentru a se ruga sau pentru altă activitate ce intră în categoria bunurilor de tip „timp liber”.

Accentul trebuie să cadă nu pe variațiile, fluctuațiile etc. ale producției ci pe *eroare și pe variațiile involuntare ale producției (într-un context multi-personal)*. Într-un context izolat nu se poate pune problema creșterilor sau scăderilor involuntare ale producției. Însă trebuie repetat că scăderile dorite, voluntare sunt optime (ex-ante) din punctul de vedere al acțiunii și bunăstării personale.

Mai mult, ideea că producția trebuie să crească, automat, nu e una compatibilă cu analiza personalist-realistă a acțiunii umane. Structura producției nu este „un organism viu”, independent, care se „dezvoltă”, „crește” automat. Structura producției este rezultatul acțiunii umane ghidate de preferințe, inclusiv preferința de timp. Nici

economisirea și investirea și nici alte fenomene economice nu sunt predestinate robotic să crească, nici cu 3% și nici cu alt procent.

Evitarea erorii și realizarea cu succes a diverselor procese productive depind în mod esențial de *capacitățile antreprenoriale (anticiparea corectă a nevoilor viitoare) și de coordonarea temporală și cantitativă a diverselor acte de producție*. Deși a priori nu se poate spune nimic despre prezența sau absența erorilor antreprenoriale în masă în situația acțiunii umane în izolare, iar soluțiile *științifice, sistematic-cauzale* de evitare a lor sunt excluse, sunt câteva elemente care merită punctate. Principalul aspect care trebuie subliniat ține de faptul că, date fiind circumstanțe precum *durata* relativ scurtă și *complexitatea* redusă a proceselor de producție, necesitatea previzionării nevoilor viitoare *personale*, cunoașterea personală a condițiilor concrete de producție și relativa lor stabilitate, coordonarea și controlul diverselor procese productive pot fi realizate mai ușor decât într-o economie complexă, cu o diviziune extinsă a muncii. Concluzia ar fi că formarea unor clustere de erori ar fi puțin probabilă; mai mult, posibilitatea de prelungire în timp a comportamentului eronat este mult redusă iar repunerea structurii producției în acord cu structura preferințelor ar fi mai simplă.¹⁶

Eroarea generalizată presupune formarea unor discrepanțe consistente între stocul de resurse și anticipările persoanei privind acest stoc sau previzionarea total eronată a preferințelor viitoare.¹⁷ Ambele situații, dar mai ales prima, pot fi cu dificultate obținute într-o lume a acțiunii izolate, unde contactul persoanei cu resursele este nemijlocit. Însă, mai important este faptul că *erorile de acest tip, multe sau puține, nu pot fi evitate prin*

---

¹⁶ Nu trebuie concluzionat că acțiunile prezente corectează erorile trecute. Chiar din faptul că acțiunea umană este direcționată spre viitor se poate vedea că erorile trecute nu mai sunt relevante pentru acțiune decât din punctul de vedere al condițiilor prezente de desfășurare a acțiunii.

¹⁷ Nu oferim aici o explicație cauzală a erorii ci mai degrabă o definiție, o descriere a *naturii* erorii. Pentru a vedea mai limpede acest lucru trebuie să punem întrebarea: ce cauzează anticipările eronate privind stocul de resurse sau intensitatea și tipul preferințelor viitoare? Răspunsul este limpede: nu știm. O explicație științifică, determinist-cauzală este imposibilă. În consecință, și corectarea ex-ante a erorii, de exemplu sub forma unor măsuri concrete sau a unui program de măsuri, este imposibilă.

Considerațiile de mai sus clarifică și limitele analizei echilibrului, ale studiului comparativ al succesului și erorii și ale aplicării lui sistematice la situații concrete. Iată doar unul din argumentele dificultății aplicării analizei echilibrului: „To apply equilibrium analysis we more or less have to start each second anew. Each moment a new situation –and thus a new problem- is given and acting man has to act successfully under these conditions. The rapid appearance and disappearance of problems makes it difficult and senseless to develop standard solutions.” J. G. Huelsmann, „The A Priori Foundations of Property Economics”, *Quarterly Journal of Austrian Economics*, vol. 7 no.4, 2005, p. 63.

aplicarea științei. Ele sunt naturale. Economia le poate descrie și explica în termeni generali, legați de capacitatea anticipativă și acte de alegere.

Empiric, acțiunea umană izolată nu înregistrează clustere de erori și nici fenomene de recurență a erorilor în masă. Acest „succes instrumental” ține de capacitățile antreprenoriale înnăscute ale omului și de manifestarea lor cu succes într-un mediu în care nu e constrâns decât de legile naturale. Această concluzie istorică optimistă este importantă, arătând că deși orice este posibil, firea lasă puțin loc neantului și răului extins pe scară largă, împotriva cărora analiza științifică, rațional-cauzală este neputincioasă.

Ca un rezumat: în condiții de acțiune umană izolată, de dobândire originară de resurse și de transformare personală, teoria ciclului economic are puține contribuții de adus și toate de natură intelectuală, fără relevanță practică.¹⁸ Nici o eroare nu poate fi evitată în mod sistematic de către o persoană în izolare și care să vină din stăpânirea analizei clusterelor de erori și a recurenței lor în aceste condiții. Încurajator este faptul că studiile empirice arată că dezastrele la nivelul alocării în izolare sunt improbabile, dorința omului de reușită și instrumentele naturale pe care le are la dispoziție prevalând asupra hazardului.¹⁹ Cu alte cuvinte, analiza ciclului în izolare ne spune că există posibilitatea dezvoltării de clustere de erori și de revenire recurentă a lor, însă această posibilitate nu poate fi corectată prin aplicarea științei economiei; de asemenea, o asemenea utilizare a economiei este și inutilă, posibilitatea menționată fiind greu de activat în realitate. Ceea ce ne arată această analiză este că trebuie să respingem materialismul, analiza structurii producției desprinsă de preferințele persoanei. Urmarea logică este abandonarea asocierii scăderii producției de bunuri tangibile cu scăderea bunăstării. Variațiile, fluctuațiile *voluntare* ale producției sunt optime din punctul de vedere al persoanei care acționează. Analiza ciclului trebuie să se concentreze pe eroare, pe formarea clusterelor de erori și pe factorii care favorizează recurența lor. Analiza ciclului are consecințe practice numai în măsura în care identifică factori instituționali, sistematici și evitabili, care generează erori

---

¹⁸ Vom vedea că nu același lucru se poate spune despre acțiunea în societate.

¹⁹ Când spunem „studii empirice” nu ne gândim în primul rând la studii econometrice sau de alt tip apărute în reviste de prestigiu ci la faptul că nu există o „tradiție”, o evidență empirică documentând asemenea erori în suficiente cazuri și care să nască așteptarea că în izolare omul va dezvolta o structură a producției demnă de filmele de comedie sau de groază. Mai degrabă, reacția naturală este una de anticipare a unor dificultăți *naturale* extraordinare și a unui efort imens, însă încununat de supraviețuire în condiții de coerență a brumei de structuri productive ce se poate realiza în condițiile mai mult sau mai puțin vitrege.

în masă și recurența erorilor. Nici un asemenea factor nu poate fi identificat pentru acțiunea în izolare.

Încheiem analiza fundamentelor acțiunii umane în izolare și a fenomenelor legate de ciclul economic într-un asemenea univers cu câteva observații legate de teoria producției și a creșterii. Persoana în izolare dispune de propria energie (*forță de muncă*) pentru a transforma *resursele* din universul exterior. Măsura în care acest efort va fi direcționat spre transformarea universului exterior depinde de preferința persoanei pentru bunuri, altele decât cele de tipul “timpului liber”, adică de exercitarea forței de care dispune pentru activități recreative sau care țin de întoarcerea în sine. În mod natural, conservarea persoanei presupune un minim de efort direcționat spre transformarea universului exterior. Pe scurt, bunăstarea persoanei depinde, în aceste condiții de: 1. Calitatea anticipărilor antreprenoriale ale persoanei privind preferințele viitoare; 2. Abundența resurselor naturale și calitatea informațiilor privind localizarea optimă a producției; 3. Calitatea informațiilor privitoare la modalitățile de combinare a factorilor de producție rari (tehnologiile); 4. Preferința de timp, care-i permite alocarea de resurse (prin economisire) pentru procesele de producție mai lungi și mai productive, condiționate de producerea bunurilor de capital (investire). Economisirea este cheia prosperității și a creșterii economice. Creșterea economică nu implică în nici un fel vreo criză sau eroare inerentă; economisirea poate fi integrată fără probleme în sistemul productiv prin investire. Esențiale pentru abundența bunurilor finale nu sunt consumul sau apetitul pentru consum al omului izolat ci capacitatea sa de a renunța la un consum prezent și a aloca resursele astfel eliberate spre producerea de bunuri de capital, de instrumente mai puternice în lupta cu raritatea. Totul, talentele ingineresti și informațiile privitoare la condițiile de producție sunt subsumate de efortul antreprenorial, de satisfacerea nevoilor viitoare. Chiar și într-un asemenea univers simplu vor exista două tipuri de resurse neutilizate: resurse neutilizate naturale, pentru care nu există factori complementari suficienți, angajați în celelalte procese productive, socotite mai importante (*forță de muncă*, factori produși (bunuri de capital), alți factori complementari, unii absenți total din peisaj); resurse neutilizate produse (pentru care, de asemenea, nu există factorii complementari necesari). Majoritatea resurselor din universul izolat se află în prima categorie. În cea de a doua intră factorii produși și care se constituie în erori

antreprenoriale: factorii complementari necesari, inclusiv rețetele tehnologice, nu sunt disponibili sau (cu excepția tehnologiilor, care nu sunt bunuri rare) trebuie angajați în procese mai importante. A continua să utilizezi acești factori produși, în măsura în care acest lucru este *tehnic posibil*, constituie o eroare antreprenorială *suplimentară*. Abandonarea lor este un act rațional, nu o nebunie. Însă acest lucru este evident numai luând în considerare acțiunea în condiții de raritate și îndreptată spre satisfacerea preferințelor, nu un univers fizic gol sau unul al abundenței. Realitatea impune constrângeri acțiunii. Descoperirea unui nou proces tehnologic sau a unei noi localizări, superioare, a producției nu va duce automat la abandonarea vechilor tehnologii (și bunuri de capital care le încorporează) sau locații. Abandonarea vechilor procedee presupune costuri exprimate în producție pierdută, costuri care trebuie compensate de productivitatea superioară a noului procedeu.

5. Acțiunea în societate: barterul și apariția monedei

A. Proprietate și schimb

Continuăm reconstrucția logică a unei economii complexe cu examinarea fundamentelor acțiunii în societate.

Existența mai multor persoane nu constituie automat o societate. Acele persoane pot rămâne în izolare iar analiza acțiunii lor este cea prezentată în secțiunile anterioare. Societatea apare atunci când oamenii interacționează; și societatea reprezintă chiar acele interacțiuni sau schimburi, nu o nouă entitate, o nouă ființă, cu scopuri proprii. *Persoana rămâne și în societate unitatea fundamentală de analiză*. Numai persoana are scopuri și numai ea este capabilă să aleagă mijloacele pentru satisfacerea lor. Dispariția persoanelor duce la dispariția societății; dispariția interacțiunilor dintre persoane duce la dispariția societății. Caracterul personalist al analizei, date fiind erorile generate de realismul conceptual (atribuirea unei existențe concrete, de tip personal, unor concepte sau relații), trebuie cu atât mai mult accentuat la analiza societății.

Teoria ciclului pe care o expunem în această lucrare este axată pe distincția între sistemele economice. Societatea și economia presupun și ele interacțiuni, schimburi. Nu bunurile sunt cele care se schimbă ci *drepturile de proprietate asupra lor*. Există o

legătură naturală între drept și economie. Ceea ce distinge diversele sisteme sunt modalitățile diferite de apropiere sau dobândire de resurse. Nu pot exista decât două modalități de a dobândi resurse în orice societate și în orice timp: voluntare și violente. Mai mult, aceste două modalități sunt mutual exclusive: utilizarea uneia o exclude pe cealaltă.²⁰ Modalitățile alternative de dobândire de resurse constituie baza *analizei proprietății*, analiza comparativă a consecințelor sistematice derivate din alegerea unei modalități în raport cu alta, rămasă nerealizată, potențială. Analiza proprietății sau bazată pe proprietate reprezintă elementul fundamental al analizei comparative a sistemelor. Ca și analiza echilibrului, ea este de natură *contrafactuală*, compară alternative realiste, realizate prin acțiuni sau rămase la stadiul de alternativă nerealizată.

Proprietatea trebuie înțeleasă plecând tot de la scopurile sau preferințele persoanei, într-un univers al rarității. Ea reprezintă mijloacele rare de exprimare teleologică a persoanei pe plan fizic. Proprietatea este o consecință logică, *naturală* a rarității; persoana în acțiune găsește puține *bunuri* în universul exterior, fiind nevoită să se angajeze în acte de producție. Aceste acte de producție sunt acte *creatoare de proprietate*, de *mijloace* încadrate într-un *context teleologic*. Universul nu pune la dispoziția persoanei nimic în afara obiectelor. Transformarea acestor obiecte în bunuri, în mijloace de satisfacere a nevoilor presupune acte de producție precum transportul lor, transformarea lor fizică în forme potrivite pentru consum, deplasarea persoanei pe o anumită suprafață fizică de teren, colectarea obiectelor tangibile etc. Structura producției nu este doar o structură fizică ci o structură de proprietate, de mijloace încadrate într-un context teleologic. Proprietatea este manifestarea concretă a persoanei în universul exterior, prelungirea ei în lume. Există o unitate teleologică între resursele corporale ale persoanei și părțile din universul exterior care constituie proprietatea; voința personală se manifestă similar asupra ambelor și încercarea altei persoane de a dobândi în mod violent resurse este percepută identic, fie că se manifestă asupra proprietății corporale, fie asupra celei necorporale (ambele sunt creatoare de conflict, atât sclavia cât și exploatarea “materială”).

---

²⁰ Nu în sensul că aceeași persoană nu poate avea resurse dobândite și prin mijloace voluntare și prin mijloace constrângătoare, ci că nu poți obține simultan un bun prin ambele modalități.

Problema proprietății se pune și în situația acțiunii izolate, în sensul de a dobândi bunuri, mijloace disponibile pentru satisfacerea nevoilor. Problema proprietății se pune însă cu adevărat în societate, într-un context multi-personal. Am făcut deja la începutul capitolului²¹ o scurtă discuție referitoare la proprietate pe o piață liberă. Adăugăm aici doar că într-un context multi-personal una din modalitățile fundamentale de dobândire de proprietate o reprezintă *demarcarea* vizibilă, “eficientă” a unui spațiu fizic.²² Cealaltă modalitate “unipersonală” de dobândire de proprietate o reprezintă *producția* - la acest stadiu doar pentru satisfacerea nevoilor proprii.

Două mari probleme naturale stau în fața oricărui sistem economic –acțiune izolată, ordine a proprietății private, intervenționism sau socialism: *lupta cu raritatea* (realizarea bunăstării, transformarea universului în forme tot mai potrivite dezvoltării persoanei umane) și (cu excepția acțiunii izolate) *evitarea conflictelor*.

O ordine a proprietății private am spus că lasă la dispoziția persoanelor în acțiune doar mijloace voluntare, non-conflictuale de luptă împotriva rarității. Ca și persoana în izolare, și cei ce acționează în societate au la dispoziție homesteadingul prin demarcare și producția (mai ales cea care utilizează economisirea și acumularea de capital) pentru a-și îmbunătăți situația. Ce alte modalități însă, specifice acțiunii în societate, există pentru creșterea bunăstării?

Schimbul voluntar reprezintă actul social fundamental din punct de vedere economic și de la el pleacă toate celelalte căi de sporire a bunăstării. Schimbul presupune dobândirea și cedarea de drepturi de proprietate asupra bunurilor, trecerea dintr-un context teleologic în alt context teleologic. Caracterul benefic, reciproc avantajos, al schimbului vine din diversitatea condițiilor de producție și mai ales din caracterul de persoană al omului. Oamenii nu sunt roboți, automate multiplicare, ci, deși cu o unitate de natură, ei reprezintă modalități unice de exprimare a acestei naturi. Structurile

---

²¹ Vezi prima secțiune din acest capitol, unde dăm definiția proprietății și a libertății.

²² Criteriul demarcării în calitate de modalitate importantă de dobândire de proprietate este unul mai coerent din punct de vedere logic decât criteriul *homesteadingului prin utilizare*, propus de John Locke. *Homesteadingul prin demarcare*, prin eliberarea de teoria valorii-muncă, evită câteva erori și situații absurde; îmbrățișarea consecventă a homesteadingului prin utilizare naște ideea că partea de grădină, de exemplu, prin care persoana nu s-a plimbat niciodată sau în care nu și-a inserat efortul propriu nu este a lui; mai mult, criteriul este unul materialist și nu teleologic (demarcarea încadrează ceva într-un context teleologic și de aceea îl transformă în proprietate, utilizarea negligează persoana și se concentrează pe muncă).

preferințelor (inclusiv preferința de timp) și modurile în care persoana vede concret în univers posibilități de satisfacere a lor sunt extrem de diverse; condițiile concrete de producție în care se află diversele persoane și pe care le apropiază prin demarcare sau le transformă prin acte de producție, lăsând ceea ce rămâne în sfera resurselor neutilizate²³, sunt și ele diferite și cu grade diferite de specificitate (mai potrivite pentru producerea unor bunuri, mai puțin potrivite pentru altele și absolut inutile pentru altă categorie de bunuri).

Un schimb nu are loc decât atunci când persoana A apreciază subiectiv mai mult bunul **b**, aflat în posesia lui B, decât bunul **a** pe care îl deține, iar B, în mod simultan, apreciază contribuția lui **a** la bunăstarea sa ca fiind mai mare decât contribuția lui **b**, de care dispune. Prin urmare, schimburile epuizează modalitățile de creștere *reciprocă* a bunăstării. Existența lor este condiționată de existența mai multor persoane și de disponibilitatea subiectivă a acestora de a se angaja în acte de schimb.²⁴ Bunurile **a** și **b** pot fi bunuri finale sau factori de producție. Schimbul nu presupune existența vreunui “surplus”: bunul **a** pe care A îl deține în proprietate poate fi inutil sau extrem de important pentru prosperitatea sa. Chiar și extrem de valoros pentru o persoană, el va fi cedat dacă persoana consideră că bunul **b**, pe care îl poate dobândi prin schimb, este încă mai important. Cum bunul dobândit prin schimb va fi utilizat după o perioadă mai scurtă sau mai lungă pentru satisfacerea nevoii, orice schimb presupune o anticipare antreprenorială.²⁵ Deși schimbul este efectuat numai dacă este reciproc avantajos la momentul

---

²³ Iată o altă situație în care distincția utilizare-demarcare este importantă.

²⁴ Angajarea în acte de schimb presupune atât disponibilitatea de a ieși din izolare cât și aprecieri subiective simultan diferite asupra capacității bunurilor implicate de a satisface nevoile. Disponibilitatea de a ieși din izolare nu este suficientă pentru angajarea în schimburi și ea nu lămurește nici ce schimburi vor fi efectuate. Caracterul natural al schimbului nu derivă din prezența în fire a unei dorințe de a schimba, de aceeași intensitate și natură cu setea sau foamea, ci din posibilitatea naturală de îmbunătățire a situației pe care schimbul o oferă. Pentru o critică a primei idei, îmbrățișate de Smith, vezi Carl Menger, *Principles of Economics*, p. 176-177.

²⁵ Un singur austriac proeminent a încercat să atace explicația oferită de Menger schimburilor voluntare. Pornind de la ideea că afirmația întregii linii de economiști Menger-Boehm-Bawerk-Mises-Rothbard - conform căreia valoarea mijloacelor este egală cu valoarea scopurilor - ar fi eronată, acesta susține că mijloacele sunt intrinsec mai puțin importante decât scopurile. În critica teoriei mengeriene, Huelsmann arată că 1) dacă valoarea scopurilor ar fi egală cu valoarea mijloacelor atunci schimburile ar fi reversibile, lucru pe care nu-l observăm în realitate și pe care teoria lui îl explică (critică similară cu cea făcută de Menger explicației aristotelice a schimburilor ca transfer de echivalente, un nonsens); și 2) dacă valoarea scopului ar fi egală cu valoarea mijloacelor, atunci calculul valorilor ar fi posibil, lucru ce intră în contradicție cu *spiritul* economiei așa cum e ea dezvoltată de Menger și Boehm-Bawerk și cu *litera* celei dezvoltate de Mises și Rothbard. În partea constructivă, Huelsmann arată că ambele critici sunt evitate prin aderarea consecventă la distincția și diferența intrinsecă de valoare dintre mijloace și scopuri.

producerii, ex-post, după producerea actului de schimb, persoana poate considera că a procedat bine sau nu. Cu alte cuvinte, orice schimb este o acțiune antreprenorială, vizează viitorul, iar succesul și eroarea sunt posibilități prezente.

Prezența pe scară largă a schimbului, în orice tip de societate, arată că acest tip de interacțiune are posibilități enorme de sporire a bunăstării pentru persoanele implicate.

O ordine a proprietății private constituie adevăratul comunism voluntar. Nimeni nu constrânge pe nimeni, toate interacțiunile sunt voluntare, non-constrângătoare; proprietatea nici unui membru al societății nu este încălcată, proprietatea manifestându-se asupra lucrurilor tangibile și capacității de a furniza servicii personale (cu resursele corporale), nu asupra valorii bunurilor.

Schimburile sunt condiționate, în ultimă instanță, de *existența altor persoane*. *Populația, departe de a fi o frână în calea dezvoltării, este una din condițiile esențiale.*

B. Raporturi de schimb și valoare

Actele de schimb presupun formarea unor *raporturi de schimb* între bunuri sau *prețuri*. Aceste raporturi de schimb depind de preferințele subiective ale persoanelor și de

---

În opinia noastră, ceea ce spune Huelsmann este corect, atât operațiile cu valori cât și reversibilitatea fiind imposibile. Problema este că ele nu îl ajută în critica explicației mengeriene a schimburilor din următoarele motive: a) “valoarea scopurilor este egală cu valoarea mijloacelor” nu este o exprimare precisă și nu trebuie înțeleasă decât în sensul că factorii de producție capătă importanță pentru persoana în acțiune în calitate de mijloace pentru satisfacerea scopurilor; nici Mises și nici Rothbard nu au susținut vreodată că importanța subiectivă a fiecărui factor ar fi calculabilă, măsurabilă sau constantă, ci că factorii, prin combinare, dau bunul final dorit de persoană și acesta este motivul pentru care li se atribuie valoare; b) în universul în care trăim mijloacele sunt într-adevăr mai puțin valoroase decât scopurile, însă nu *intrinsec* ci din următoarele motive: i) transformarea factorilor în bunuri finale nu e instantanee ci se desfășoară în timp; ii) în cazul schimburilor de bunuri finale, utilizarea categoriilor de “mijloc” și “scop” în același context ca la factorii de producție este tendențioasă: mijlocul fiind el însuși un bun de consum, este deja capabil să satisfacă o nevoie, instantaneu, fără o transformare ulterioară; în aceste condiții, explicația mengeriană nu presupune nici o echivalență de valoare între “mijloc” și scop” ci, așa cum am arătat în text, mijlocul este mai puțin important decât scopul, fiind capabil să satisfacă o nevoie mai puțin importantă. În aceste condiții, nici schimbul nu mai e reversibil, din motive evidente, și nici nu implică vreo măsurare, adunare etc. a valorilor ci doar ierarhizarea lor ordinală, relativă, lucru cu care Huelsmann e și el de acord. La schimburile de bunuri intermediare (factori de producție) se aplică ambele considerente, preferința de timp și valoarea, factorii posibil de dobândit fiind capabili să satisfacă o anumită nevoie, însă numai după o perioadă de timp, lucruri ce sunt luate împreună în considerare de persoana în acțiune. Justificarea oferită de Huelsmann pentru superioritatea valorică intrinsecă a bunurilor finale ni se pare bazată pe abilități lingvistice și nu pe categoriile imuabile ale acțiunii umane. În fond, ce ar putea avea intrinsec factorii de producție și care să-i facă inferiori bunurilor finale? Ce defecte să aibă bunurile de consum cedate care să le facă intrinsec inferioare bunurilor dobândite? Orice acțiune e un schimb și presupune renunțarea la ceva mai puțin valoros pentru a dobândi ceva mai valoros. Huelsmann este dator să ne explice ce anume face, în ochii persoanei în acțiune, mai puțin valoroase mijloacele în raport cu scopurile.

dimensiunea proprietății pe care o dețin. Orice persoană deține, pe o piață liberă, proprietate, fie și numai asupra resurselor corporale proprii.

Am spus că schimburile epuizează posibilitățile de îmbunătățire reciprocă a situației. Această afirmație trebuie înțeleasă tot în mod realist, adică schimburile efectuate depind de informațiile pe care persoanele le au despre intențiile de vânzare, existența bunurilor etc. Toate bunurile de care o persoană are informații pot intra într-un proces de *evaluare subiectivă, de atribuire de valoare sau importanță*. Valoarea reprezintă relația dintre toate bunurile (relevante) în conștiința umană. Valoarea este întotdeauna relativă, ea presupune ierarhizarea concretă, la momentul acțiunii, a bunurilor în funcție de intensitatea preferinței pe care sunt capabile să o satisfacă.

Bunurile intră în schimburi în funcție de evaluările subiective ale proprietarilor și de informațiile lor. Distribuția bunurilor prin schimb depinde de capacitatea vânzătorilor și cumpărătorilor. În ierarhizarea vânzătorilor, cel mai capabil este acela dispus să cedeze bunul său în schimbul celei mai mici cantități din bunul cumpărătorului; cel mai capabil cumpărător este acela care oferă în schimbul bunului vânzătorului cea mai mare cantitate din bunul pe care îl deține. Orice vânzător are un preț minim de vânzare și orice cumpărător un preț maxim de cumpărare.

Să dăm un exemplu simplu de formare a prețului în barter: vânzătorii au fiecare un kg de portocale iar cumpărătorii oferă grâu. Vânzătorii sunt ierarhizați astfel:

- v1 cere cel puțin 10 kg de grâu;
- v2, 11;
- v3, 14;
- v4, 50;
- v5 nu știe că există vânzători de grâu;
- v6 crede că nu poate obține mai mult de 5kg iar el dorește cel puțin 9 kg.

Situația cumpărătorilor este următoarea:

- c1 oferă maxim 100 kg;
- c2, 90;
- c3, 50
- c4, 40
- c5 ar oferi 60 însă nu știe că există vânzători de portocale la momentul acela;

- c6 ar oferi 80 kg. însă nu are grâu.

Din start, v5 și v6 sunt vânzători submarginali, care nu contează, în acest moment pentru formarea prețului; în mod similar, c5 și c6. De fapt, ceea ce am încercat să arăt cu acest exemplu este că toată societatea participă la formarea prețului, însă circumstanțele concrete decid dacă ei se vor angaja în vreun schimb sau nu.

În situația concretă dată, rezultatul va diferi în funcție de tipul de aranjament concret de vânzare-cumpărare. Dacă toți vânzătorii și cumpărătorii știu unii de ceilalți și au timp să se informeze de condițiile de schimb, atunci această piață-licitație va genera un preț între 40 și 50 de kg de grâu și vor fi vândute 3 kg de portocale către cei mai capabili trei cumpărători (de primul kg, oferit de cel mai capabil vânzător, sunt interesați toți cumpărătorii; urcarea prețului va face să intre succesiv pe piață și v2 și v3; se vor vinde numai trei kg pentru că urcarea prețului va duce la eliminarea unui cumpărător înainte de apariția unui vânzător). Se va stabili un preț uniform, determinat de perechile marginale de vânzatori și cumpărători.

Vom vedea mai departe că și moneda e un bun, astfel încât principiile determinării prețului rămân neschimbate. Orice act de schimb implică două bunuri, astfel încât orice ofertă este și cerere și invers; altfel spus, oferta nu își creează propria cerere, în oglindă, prin puterea ei de proiecție, nu creează o contrapondere din nimic în domeniul monetar (teoria corespondenței, pe care o vom discuta mai târziu), așa cum spunea Keynes, ci oferta - rezultatul producției - *reprezintă*, se constituie în cerere. Nu există consumator pur, orice consumator trebuie să aibă resurse, derivate din acte de producție (iată din nou originea cererii în producție) sau provenite din transferuri unilaterale voluntare (adică, în ultimă instanță, tot din producție). Procesul de schimb pe piață reprezintă încercarea diverselor persoane de a-și îmbunătăți situația prin cedarea și dobândirea, în funcție de informațiile fiecăruia și de preferințele subiective, a rezultatelor diverselor acte de producție parțiale (inclusiv moneda). Bineînțeles că rezultatele schimbului pot diferi de cel indicat în exemplul de mai sus și, am putea spune, vor diferi *ca regulă*. Contextul indicat se poate schimba radical în funcția de interacțiunea concretă și talentele antreprenoriale ale fiecăruia dintre participanți, rezultând chiar o multiplicitate de prețuri concrete. Bunurile dobândite pot sau nu să fie revândute, din nou în funcție de preferințele și informațiile despre posibilitățile concrete de valorificare a proprietății ale

noului deținător. Oricine are însă soluții mai bune, concrete (nu pornind de la afirmații sinonime cu „dacă n-ar fi raritatea” sau „dacă am fi atotștiutori (am avea informații perfecte)”) și non-violente, este invitat oricând pe piață. În contextul pieței, al producției și schimburilor voluntare, fiecare face tot ce-i stă în putință pentru a-i fi mai bine. Însă nu trebuie niciodată uitat de contextul concret și de posibilitatea erorii.

Nu este adevărat că pe piață cei mai avuți dobândesc bunurile. Cererea se manifestă pornind de la două elemente: proprietatea și aprecierea subiectivă a bunului dorit în raport cu bunul deținut. Chiar mai sărac, pot oferi mai mult pentru un bun pe care îl doresc decât oferă cineva mai bogat. Distribuția bunurilor prin homesteading prin demarcare, producție, schimb și transferuri unilaterale este singura complet compatibilă cu respectarea persoanei. Orice altă soluție implică arbitrariul, violența și conflictul. În particular, este important de înțeles că nu există nici o posibilitate, în afara celei menționate, a distribuției după nevoi, pentru motivul că nu este posibilă compararea între persoane a valorii. Valoarea unui bun este subiectivă, de intensitate și nu poate fi măsurată. Mai mult, valoarea este *relativă*, ține întotdeauna de plasarea ei într-un *context concret* (persoană concretă, bunuri concrete); de asemenea, valoarea nu este *constantă*, ea fiind *diferită la momente diferite și diferită pentru unitățile din același bun la același moment (utilitatea marginală este descrescătoare, semnificând importanța mai redusă a nevoilor satisfăcute succesiv)*. Această idee, a distribuției după nevoi, neglijează și faptul că bunurile nu apar decât prin producție, deja încadrate într-un context teleologic, fiind necesar un act de violență confiscatorie pentru exercițiul redistribuirii. Concluzia este că redistribuirea nu se poate baza niciodată pe comparații interpersonale de utilitate pentru că valoarea nu este abstractă (generală), măsurabilă, constantă și nici absolută. Valoarea, în consecință, nu poate fi nici comparată, nici combinată (prin însumare, înmulțire etc.), deci nici maximizată sau minimizată.

Orice preț se stabilește prin „confruntarea” cererii cu oferta, însă ele nu sunt factorii fundamentali ai procesului economic. Așa cum am arătat, întregul efort productiv al omului derivă din dorința de împlinire subiectivă, concepută ca o structură de scopuri ultime și prelungită coerent în universul fizic. Dorința persoanei de a-și îmbunătăți situația stă și la baza producției și la baza schimbului; ambele sunt fenomene naturale. Cererea, oferta și stabilirea raporturilor de schimb depind, am spus, de factori mai adânci.

Pentru bunurile finale, cererea și oferta se bazează pe intensitatea personală, subiectivă a preferințelor; pentru factorii materiali de producție, factorul fundamental este capacitatea estimată a lui de a contribui indirect la satisfacerea nevoilor, prin participare la producția unor bunuri care vor fi consumate direct sau cedate prin schimb contra altor bunuri finale, mai valoroase; pentru forța de muncă, cererea și oferta se constituie pe aceleași criterii. Formarea cererii și ofertei depinde în mod fundamental de intensitatea preferințelor și de preferința de timp, de capacitatea bunurilor de a satisface o nevoie și de distanța în timp a disponibilității lor.

C. Diviziunea muncii într-o economie de barter

Apariția schimbului produce și alte modificări la nivelul acțiunii persoanei, descoperind noi modalități de îmbunătățire a situației. Mai exact, apariția schimbului produce modificări importante la nivelul producției.

Cu resursele pe care le au la dispoziție, oamenii pot produce în mod *direct* bunurile finale de care au nevoie sau *indirect*, prin acte de schimb. Cum talentele de producători ai diverselor bunuri sunt diferite între persoane iar resursele aflate în proprietate au și ele grade diferite de specificitate, de adecvare la producția diverselor bunuri (foarte potrivite, mai puțin potrivite, absolut nepotrivite), producția indirectă devine mai atractivă, fiecare persoană specializându-se în ariile unde anticipează o superioritate a capacităților sale productive.

Diviziunea muncii transformă societatea într-un instrument de cooperare, în care fiecare face ce știe mai bine. Fie în condiții de *avantaj absolut* (o persoană sau categorie de persoane produce mai bine un bun sau o serie de bunuri iar altă persoană are superioritate în producția altui bun sau categorii de bunuri), fie în condiții de *avantaj relativ* (o persoană sau un grup au superioritate în producția tuturor bunurilor față de altă persoană sau grup), cooperarea prin specializare este mai avantajoasă pentru producători. Prin concentrarea eforturilor productive pe aria de avantaj absolut (în primul caz) sau pe aria de avantaj relativ (în al doilea caz), este maximizată producția totală a bunurilor celor mai dorite și posibil de produs în situația dată a rarității, fiind utilizate numai cele mai

bune condiții de producție, de către persoanele cu costurile de oportunitate cele mai mici.²⁶

Alegerea ariei de specializare nu este făcută întotdeauna pe considerente strict monetare. Preferințele persoanei pentru o anumită activitate o face să *derive venituri psihice*, non-monetare din respectiva activitate. Veniturile psihice sunt importante pentru înțelegerea constituirii structurii producției într-un spațiu, însă importanța lor nu trebuie exagerată, mai ales pentru acțiunea antreprenorială. Persoana care, ca întreprinzător, preferă un anumit domeniu, însă ale cărei calități obiective se află în totală contradicție cu succesul în domeniu, nu poate rămâne mult timp în branșă: deciziile eronate îi vor risipi capitalul, lăsându-i la dispoziție doar resursele corporale și participarea la diviziunea muncii în calitate de salariat, dacă nu are o altă sursă de venit, cu care să acopere pierderile suferite.

Concurența economică de care am vorbit mai sus nu are nimic de-a face cu concurența biologică. Concurența economică este un corolar al dreptului de proprietate într-o ordine a proprietății private, ea reprezentând libertatea deținătorului de resurse de a se angaja în producția oricărui bun, posibil de produs cu resursele aflate în posesie. Concurența este o metodă de alocare a resurselor, nu o formă de exterminare a “inamicilor”. Singura alternativă la *alocarea antreprenorială*, bazată pe concurență, este *alocarea birocratică*, ce se manifestă prin indicarea domeniilor unde trebuie să se investească resursele de către deținătorul lor sau prin confiscarea resurselor de către birocrație și alocarea lor centralizat. Vom arăta că toate formele de alocare birocratică,

---

²⁶ Adică acelea cu capacitățile productive cele mai bune. Am spus mai devreme că costul de oportunitate este costul fundamental la nivelul acțiunii umane într-un univers al rarității și incertitudinii. Decizia privind utilizarea resurselor corporale și fizice (necorporale) proprii într-un asemenea univers presupune alegerea celei (celor) mai importante posibilități de producție, acelea care dau, direct sau indirect, bunurile cele mai dorite. Cum celelalte alternative sunt considerate mai puțin valoroase, este limpede că costul de oportunitate este minimizat. Un exemplu poate ilustra mai bine această relație logică la nivelul acțiunii în societate. Persoanele A și B pot fi atât întreprinzător cât și profesor. A poate fi atât un profesor foarte bun, reușind să predea cu claritate și fiind apreciat de elevi, însă și un întreprinzător de succes. B îi este inferior la ambele. Dacă A estimează că poate câștiga 100\$/oră ca întreprinzător și 25\$/oră ca profesor, iar B 10\$/oră ca întreprinzător și 12\$/oră ca profesor, atunci, cel mai probabil, A va fi întreprinzător și B profesor. Motivul este simplu. Nu e vorba numai de socotelile pe care și le fac A sau B, ci mai ales de opinia consumatorilor. A poate veni profesor numai dacă elevii consimt să-i acopere costul de oportunitate, pierderea ca întreprinzător, adică 100\$/oră. În aceasta stă marele avantaj al lui B: îl surclasează ca ofertă pe A, pentru că are un cost de oportunitate mai mic, doar 10\$/oră. Chiar dacă este mai slab profesional ca A, B compensează prin prețul pe care îl cere. Este de remarcat că acest lucru este avantajos pentru toată lumea: consumatorii primesc un preț bun, A și B se ocupă de ce știu să facă mai bine, ambii obținând remunerații maxime pentru serviciile lor.

din cauza monopolului asupra proprietății și deciziei de alocare, intră în contradicție cu condițiile unei alocări raționale a resurselor. Acesta este motivul fundamental pentru care concurența economică și întreprinderea privată sunt superioare birocrăției și alocării centralizate. Și acesta este motivul fundamental pentru care este *imposibilă* formarea unui monopol semnificativ pe o piață liberă: monopolizarea unei resurse creează haos calculațional și nu este în interesul întreprinzătorului.²⁷

Deși oamenii, pe o piață liberă, pot acționa și pe cont propriu, circumstanțele concrete fac ca unirea și coordonarea eforturilor în cadrul unei entități numite *firmă* să fie mai eficiente. Dimensiunea maximă a firmei este obiectiv stabilită de posibilitatea calculului economic, iar dimensiunea concretă depinde de o multitudine de factori (tehnologie, divizibilitatea factorilor, impozitare, reglementări guvernamentale, preferințele consumatorilor etc.), care fac imposibilă stabilirea științifică ex-ante a dimensiunii optime. Firma nu trebuie văzută distinct de piață, ea reprezintă un set de contracte între persoanele care o compun.²⁸

Atât schimbul cât și specializarea în cadrul diviziunii muncii reprezintă modalități de îmbunătățire a performanțelor oamenilor în lupta cu raritatea; totuși, atât schimbul cât și specializarea întâmpină câteva probleme majore în barter.

D. Apariția și evoluția monedei pe o piață liberă

Într-o primă fază schimbul nu se poate desfășura decât sub formă de troc sau barter: bunurile cedate și dobândite sunt privite ca bunuri de consum sau factori de producție.²⁹ Deși barterul sporește bunăstarea direct și determină și apariția unei diviziuni a muncii care sporește producția prin sporirea productivității muncii, beneficiile sale sunt mult reduse de prezența a doi factori: indivizibilitatea unor bunuri (cel care are o casă se află într-o situație dificilă când dorește să-și procure gama de bunuri de care are nevoie)

---

²⁷ Considerațiile de mai sus arată de ce una din intervențiile la modă astăzi, politica în domeniul concurenței, este cel mult inutilă. Funcția ei obiectivă este însă alta, aceea de instrument de cartelizare, de monopolizare și de protecție a unor întreprinzători, și nu, evident, protecția pieței de ceva care nu poate apărea pe piață.

²⁸ Pentru un tratament extins vezi Radu Mușetescu, *Alianțe strategice între firme de pe piața internațională* (online pe situl ASE), Rothbard, *Man, Economy, and State*, cap.9, secțiunile 3D și 3 E..

²⁹ Definiția larg răspândită “trocul este schimb de bun pe bun”, ce poate fi întâlnită în toate manualele mainstream (exemplu: Samuelson, *Economics*, ed. a XIV-a, p. 30) este eronată. În sens strict, și schimbul mediat de monedă este schimb de bun pe bun.

și absența dublei coincidențe a nevoilor (pentru ca un schimb să se producă în condiții de barter, trebuie ca fiecare participant să dorească bunul celuilalt, condiție greu de îndeplinit).

Moneda se naște din efortul oamenilor de a-și spori bunăstarea prin soluționarea problemelor barterului. Atunci când o persoană – A – dorește să schimbe o unitate de x pe o unitate de y a lui B însă B dorește bunul z al lui C, A trebuie să intre pe piața bunurilor z și să achiziționeze cantitatea necesară din acest bun pentru a-și putea procura ulterior, prin schimb cu B, bunul y dorit.

Cum ar spune Krugman, ceea ce am făcut noi până aici ar fi “textbook analysis you will find in any textbook”. Din păcate, ceea ce urmează, deși logic și repetat de mai mulți economiști, a devenit astăzi “textbook analysis you won’t find in any textbook”. Probabil că în tratarea subiectului care ne interesează – ciclurile economice –, moneda și sistemul bancar constituie cele mai mari erori ale mainstreamului agregativist. Vom dezvolta în continuare câteva considerații referitoare la monedă, importante pentru argumentele viitoare referitoare la cursul de schimb, balanțele de plăți și crizele economice.

Probabil că adevărul cel mai simplu, însă cel mai greu de înțeles astăzi, este că *moneda este un bun*. Moneda se naște din dorința de a achiziționa un bun nu pentru consum sau producție ci pentru a-l ceda mai departe în schimb, pentru a dobândi bunurile dorite. Prin intrarea pe piața bunului z, acesta dobândește, pe lângă valoarea (prețul) pe care îl avea în virtutea calității sale de bun (de consum sau de producție), un spor de valoare datorită creșterii cererii. Se poate spune că noul preț al bunului z are două componente: *componenta industrială* (prețul pe care îl avea pe piață în virtutea calității de bun de consum sau producție) și *componenta monetară* (creșterea de preț pe care o înregistrează ca urmare a creșterii cererii pentru z în calitate de mijloc de schimb).³⁰ În funcție de anumite caracteristici (divizibilitate, posibilitate de păstrare pe perioade lungi, ușurință în transport, variații mici ale cantității etc.) apare o concurență între diversele bunuri care pot juca rolul de monedă. Datorită calităților lor, două metale, aurul și

---

³⁰ Datorită prezenței celor două componente, o monedă-marfă este mai puțin riscantă decât moneda hârtie, care nu are decât componentă monetară.

argintul, s-au impus de-a lungul secolelor în rolul de monede internaționale. Ele au ajuns să fie bunuri universal acceptate în schimburi, adică *bani*.

Nici o monedă nu poate apărea decât în urma procesului pe care l-am descris mai sus. Moneda este produsul pieței, al agenților privați în căutarea unei soluții pentru problemele barterului. Moneda – o spunem iar și iar – este un bun, care beneficiază de o cerere în funcție de *puterea sa de cumpărare anticipată* de către participanții la procesul de piață, adică de raporturile viitoare anticipate de schimb cu bunurile. Pentru orice monedă există, ca pentru orice bun, cerere și ofertă și acestea stabilesc prețul monedei – *puterea ei de cumpărare*. Orice bun are un preț unic exprimat în monedă, însă prețul monedei, puterea ei de cumpărare la un moment dat, nu este o expresie unică ci este dată de întreaga gamă de bunuri de pe piață, de raporturile de schimb dintre monedă și toate bunurile comercializabile. (Exemplu: 1 kg. de x = 1 g de aur; dar 1g de aur = (x kg. a, y m. de b, z l. de c .....).

Din procesul de creare a monedei este limpede că ideea conform căreia statul este cel care a creat moneda este un mit. Pe lângă faptul că ridică numeroase semne de întrebare absența oricăror relatări cu privire la un eveniment de o asemenea importanță, se poate demonstra logic că statul *nu poate* crea moneda. Este imposibilă o asemenea ispravă dată fiind natura monedei: un bun cu raporturi de schimb *fluctuante* cu toate bunurile comercializabile de pe piață. Procesul de apariție a banilor este, mai mult, unul cumulativ, bazat pe cererea de monedă în funcție de valoarea bunului în calitate de bun de producție sau de consum (inițial), de vandabilitatea (gradul de acceptare în schimburi) al bunului care joacă acest rol la un moment dat și pe anticipările privind puterea de cumpărare viitoare.³¹ Odată cu mitul statului creator de monedă cade și mitul monedei ca atribut al suveranității statului.

Nici afirmația că moneda marfă ar avea *valoare intrinsecă* nu este mai corectă. Valoarea nu este niciodată intrinsecă ci întotdeauna subiectivă. Ea nu este altceva decât

---

³¹ Precizare importantă: persoanele care au bunuri și își manifestă prin cedarea acestora cererea de monedă (cererea de monedă reprezintă cumpărare de monedă prin cedare (vânzare) de bunuri) nu sunt interesate de *puterea generală de cumpărare a monedei* (toate raporturile de schimb dintre monedă și bunurile comercializabile) ci de o *putere de cumpărare parțială* (raporturile dintre monedă și o gamă mai restrânsă de bunuri, cele care interesează persoana respectivă).

Imposibilitatea creării de monedă “din nimic” ci numai pornind de la un bun cu o valoare de piață existentă (generată de “cererea industrială”) reprezintă esența teoremei regresiei dezvoltate de Ludwig von Mises. Ea este solidară cu ideea imposibilității pentru om de a crea ceva “din nimic”.

importanța pe care o capătă pentru una sau mai multe persoane un bun, datorită calităților naturale (sau închipuite) pe care acel bun le “înmagazinează” și care îl fac capabil să satisfacă o nevoie a acelei/acelor persoane. Valoarea este întotdeauna o relație între nevoia (subiectivă, personală, necuantificabilă, *fluctuantă*) unei persoane în acțiune și capacitățile intrinseci ale unui bun. Intrinseci sunt calitățile naturale ale bunului, nu valoarea sau importanța lui, care depind de mai mulți factori (disponibilitatea bunului (avem nevoie de el aici, degeaba e la 10 km în pământ), existența unei nevoi (poate avea calități extraordinare, însă nu sunt de folos omului, cel puțin la un moment dat – exemplu: petrolul până prin secolul al XIX-lea), capacitatea omului de a înțelege că bunul respectiv poate satisface nevoia respectivă și că este prezent într-o locație accesibilă ș.a.)³².

Recunoașterea caracterului de bun al monedei împreună cu recunoașterea caracterului necuantificabil și fluctuant al preferințelor (și, în consecință, al valorii și prețurilor bunurilor) furnizează premisele unei critici devastatoare a faimoasei teorii a “corespondenței”, “ajustării”, “compensării”, “reprezentării” etc. Adepții acestei teorii susțin că moneda nu reprezintă un bun ci doar un “văl”, un corespondent al bunurilor sau al valorii bunurilor de pe piață (de unde denumirile de teorie a “reprezentării” sau “corespondenței”); și că producția suplimentară de bunuri sau retragerea de monedă “din circulație” ar genera crize economice din cauza faptului că face imposibilă desfacerea sau desfacerea profitabilă a mărfurilor de către întreprinzători. Inflația ar fi consecința “ruperii echilibrului” dintre monedă și bunuri prin emiterea de “prea multă” monedă.

Unele din cele mai celebre idei care domină mainstreamul, mass-media și imaginația populară au la bază această eroare. “Criza de supraproducție” din literatura marxistă, “insuficiența cererii agregate” din mainstreamul keynesist, “lipsa banilor” invocată de comercianți și de omul obișnuit, toate au la bază teoria corespondenței. O scurtă discuție pe marginea acestei teorii este necesară în primul rând pentru că aceste idei reprezintă - alături de panicile din sistemul bancar – principala justificare oferită pentru crearea băncilor centrale. Mai mult, crizele economice cu “contagiune” care au afectat și afectează diverse regiuni ale lumii sunt puse pe seama “inflexibilității”

---

³² Vezi și discuția de la începutul capitolului referitoare la condițiile de existență a unui bun.

monetare și a “imperfecției” supravegheri exercitate de băncile centrale – temă care va face obiectul unui tratament mai detaliat într-unul din capitolele următoare.

Teoria corespondenței ridică mai multe probleme:

i) nici valoarea unui bun și nici valoarea tuturor bunurilor nu pot fi măsurate. Bunurile nu au valoare în ele ci reprezintă stocuri de servicii folositoare sau nu omului. Valoarea reprezintă aprecierea pe care una sau mai multe persoane o au la un moment dat asupra capacității stocului de servicii din bunul respectiv de a le satisface nevoile, de a contribui la bunăstarea lor. Această importanță subiectivă nu poate fi agregată. Este imposibilă definirea independentă a valorii unui bun pentru ca apoi să fie creată sau distrusă o cantitate de monedă echivalentă;

ii) “corespondența” sau “reprezentarea” presupun că echilibrul sistemului sau succesul acțiunii antreprenoriale depind de existența în sistem a unor cantități suplimentare de monedă care să permită desfacerea producției suplimentare. Spre exemplu, dacă 150 de kg de roșii se vindeau anterior cu 15.000 de lei pe kg, desfacerea a 50 de kg. produse în plus ar necesita o masă monetară suplimentară de $50 \times 15.000 = 750.000$ de lei.

Presupunerea implicită – că sporirea valorii “masei bunurilor” cu 750.000 ar trebui “compensată” de o creștere a masei monetare cu 750.000 – are la bază o eroare monumentală, ba chiar două: confundă valoarea cu prețul și, mai grav, presupune că prețurile trebuie să fie fixe. Întrebarea capitală este: de ce trebuie multiplicată cantitatea suplimentară de bunuri cu 15.000? De ce nu cu 1.000 sau cu 100.000?

Schimbările nu sunt schimburi de echivalente ci reflectă o divergență de evaluare a importanței bunurilor care intră în schimb. Prețurile sunt raporturi de schimb la un moment dat între două bunuri, moneda și bunul ne-monetar sau monetar, nu între un bun și un simbol, un “echivalent monetar”. Prețurile nu spun nimic nici despre trecut și nici despre viitor, ci sunt o reflectare a preferințelor *la momentul respectiv*. Cum preferințele se schimbă, și prețurile se modifică. Prețul de 15.000 e o reflectare a situației de pe piața roșiilor la un moment dat, nu vreo “măsură” eternă sau momentană a “valorii roșiilor” tot așa cum faptul că un kilogram de roșii se poate schimba direct sau indirect cu un ac nu face expansiunea producției de ace cu 50 o condiție a echilibrului sistemului și nu transformă acul în măsură a valorii roșiilor.

iii) “corespondența” mai sugerează că fixitatea prețurilor (sau, și mai bine, creșterea lor) reprezintă condiția necesară a profitabilității unei afaceri. Poate că teoria economică e mai dificilă, însă o profesie întreagă, obsedată de “colectarea de date” și de studii empirice să nu vadă atâtea firme care vând la prețuri tot mai mici și obțin profituri tot mai mari? Sau economii întregi în care prosperitatea crește iar nivelul prețurilor scade? Sau să ne uităm la România și la alte nenumărate țări, în tranziție, socialiste sau dezvoltate, și vom vedea *prăbușire economică* pe fondul unor prețuri în creștere continuă și semnificativă.

Profitabilitatea și menținerea în afaceri nu depind de nivelul venitului sau nu depind *numai* de nivelul venitului. Succesul în afaceri este dat de mărimea diferenței, a *marjei* dintre venituri și cheltuieli, dintre costuri și încasări. Anticiparea unei creșteri mai rapide a producției de bunuri în raport cu masa monetară înseamnă anticiparea unor prețuri absolute mai mici pentru bunurile finale și licitarea în consecință a unor costuri nominale mai mici pentru factorii de producție. Anticipările duc la ajustarea costurilor în funcție de prețuri. Nimic nu împiedică menținerea reală și chiar creșterea profiturilor într-o economie în expansiune. Deflația este o sperietoare inutilă dacă este rezultatul creșterii producției pe o piață liberă.

iv) întreprinzătorul este o simplă caricatură în teoria corespondenței. El nu poate decât să anticipeze prețuri fixe. Trebuie reamintit că succesul acțiunii antreprenoriale se bazează pe anticipări și că anticipările sunt *libere*. Nimic nu-i împiedică pe întreprinzătorii buni să anticipeze o scădere în termeni nominali a prețurilor și să ajusteze întreaga structură a prețurilor din sistemul economic în consecință. Această teorie a “întreprinzătorului miop” este însă foarte binevenită pentru birocrație, întotdeauna gata să ajute sistemul să iasă din criză.

v) “scoaterea de monedă din sistem” prin creșterea cererii de monedă nu poate fi cauza – așa cum am arătat mai sus – a crizelor economice. Cauza insuccesului economic al unor întreprinzători nu stă în “lipsa banilor” ci în anticipările lor eronate, care i-au făcut să anticipeze prețuri prea mari pentru produsele lor și să plătească prețuri prea mari pe factori.

“Corespondența” sugerează că moneda retrasă din “circulație” trebuie “compensată” prin emisiune de monedă. Această compensare nu este nici necesară, nici posibilă.

Moneda se află, ca orice alt bun, în proprietatea cuiva, în deținerile sale de monedă și este transferată de la o persoană la alta în momentul schimbului. Ceva care să fie “monedă în circulație”, în afara deținerilor de monedă, nu există.³³ Fără deținerile de monedă nu ar exista monedă după cum fără dorința de a deține roșii s-ar reduce producția de roșii la 0. Nimeni nu poate spune care este nivelul optim al deținerii de monedă pentru o persoană și este limpede că acest nivel diferă de la persoană la persoană. Ceea ce se numește teaurizare nu reprezintă altceva decât un nivel al deținerilor de monedă peste nivelul pe care un observator neavenit și arbitrar îl consideră “normal”.

Argumentul “scoaterii de monedă din sistem” este construit pe o neînțelegere a naturii monedei. Moneda nu este deloc utilă doar când este cheltuită, când intră în tranzacții și nu este nefolositoare când “zace” neutilizată la ciorap sau în depozite bancare la vedere. Serviciul esențial pe care moneda îl oferă stă în faptul că permite angajarea celui care o deține în tranzacții la orice moment prin aceea că este general acceptată în schimburi. Acesta reprezintă un serviciu extrem de valoros într-o lume a incertitudinii așa cum este cea în care trăim. Moneda ne permite să cumpărăm bunurile de consum sau de producție pe care le dorim și când ne dorim. Din cauza absenței dublei coincidențe a nevoilor, celelalte bunuri pe care le deținem pot să ne ofere și ele acest lucru, însă valoarea lor este mai fluctuantă și costul operațiunii (cedarea de bunuri de consum sau producție la prețuri dezavantajoase) poate fi imens. Ceea ce trebuie accentuat este că *deși singura utilizare pe care o are moneda este participarea la schimburi, utilitatea ei pentru deținător este continuă, nu se reduce la momentul schimbului*. Moneda furnizează serviciile sale, oferă posibilitatea de angajare în schimburi în mod continuu; de aceea nu putem niciodată vorbi despre monedă “neutilizată”, “sterilă” sau cum au mai denumit-o adepții inflației. Moneda e asemenea unui ceas, care e util nu numai când consulți ora.

De ce nu e nevoie de compensare? Datorită faptului că procesul de ajustare este automat. Creșterea cererii de monedă se traduce prin faptul că oamenii doresc mai multă monedă, ceea ce se poate realiza fie prin a cere prețuri mai mici pe bunurile deținute fie

---

³³ Acesta este motivul pentru care nu există nici o “viteză de circulație” a monedei.

prin a pretinde cantități mai mari de bunuri în schimbul monedei aflate în proprietate. Ceea ce oamenii doresc să dețină nu este un număr de unități nominale de monedă (exemplu: un gram de aur) ci o anumită putere de cumpărare. Creșterea cererii de monedă, prin scăderea prețurilor, realizează *simultan* acest lucru: aceeași masă monetară și aceeași deținere nominală personală de monedă este acum “mai valoroasă”, are o putere de cumpărare mai mare. Nu este nevoie de nici o “compensare”: oamenii obțin automat ceea ce își doresc.

Acest lucru se întâmplă datorită unei diferențe cruciale între monedă și celelalte bunuri: utilitatea bunurilor nemonetare nu depinde de condițiile pieței, de cerere și ofertă, în timp ce utilitatea monedei stă exact în puterea ei de cumpărare, dependentă atât de cererea cât și de oferta de monedă. *Orice masă monetară este optimă pentru că permite atât desfacerea în condiții profitabile a oricărei cantități de bunuri (vezi mai sus) cât și crearea automată de putere de cumpărare suplimentară, nefiind nevoie de nici o compensare.*

Pe de altă parte, compensarea este imposibilă a) pentru că puterea de cumpărare deja s-a modificat, iar emisiunea de monedă suplimentară nu face decât să scadă puterea de cumpărare a monedei și să genereze o creștere *suplimentară* a cererii de monedă (nicidecum o “compensare”) și b) pentru că emisiunea de monedă suplimentară nu trebuie să intre în sistem oriunde ci exact acolo, la acele persoane care “au retras moneda din sistem”.

E. Cursul de schimb pe o piață liberă

i) O monedă unică internațională

Este limpede că într-un regim monetar cu o singură monedă - așa cum a fost, de exemplu, etalonul aur în anumite perioade - nu există cursuri de schimb.

De ce ne-am mai apucat atunci să tratăm într-o secțiune specială acest aspect vizibil cu ochiul liber? Ca să ilustrăm faptul că nici măcar lucrurile simple nu sunt vizibile cu ochiul liber atunci când gândirea este prizoniera unor idei eronate și că oricine poate cădea în eroare. Iată ce are de spus despre funcționarea etalonului aur unul din starurile mainstreamului actual, expert în probleme de comerț, plăți și investiții

internaționale, autor al unuia din cele mai cunoscute cursuri universitare din lume: “Before 1914, each of the world’s major economies pegged its currency’s price in terms of gold, and thus, implicitly, maintained a fixed rate of exchange against the currency of every other major country.”³⁴

În cadrul regimului etalonului aur de dinainte de 1914, principala sursă de confuzie o reprezentau denumirile diferite pe care fiecare guvern le atașa monedei sale.³⁵ Aceste denumiri nu reprezentau monede și nici titlurile de proprietate asupra monedei pe care le eliberau băncile nu reprezentau monedă. Moneda națională și internațională era aurul și numai aurul. Monedele la care se referă Obstfeld nu sunt decât simple denumiri ale unor cantități diferite de aur: francul francez, lira britanică, dolarul american, leul nostru, toate erau denumiri pentru diverse cantități de aur. Nu exista nici un „currency pegged in terms of gold” și nici un curs de schimb între ele. Relațiile dintre monede erau relațiile care există, de exemplu, în cadrul sistemului metric (1m=10dm=100cm=1000mm), nu raporturi de schimb, de piață, între bunuri monetare diferite. Dolarul nu avea o existență independentă de aur ca să aibă un curs sau raport de schimb, un preț, ci era *prin definiție* o cantitate de aur. Bancnotele reprezentau titluri de proprietate ale deținătorului asupra aurului pe care îl avea în bancă. Rambursarea cantității de aur înscrise pe bancnotă nu reprezenta vreun favor făcut de bănci sau de guvern deținătorului ci returnarea proprietății legitime a acestuia, îndeplinirea unei obligații asumate de bancă prin contract, cu nimic diferită de returnarea unei cantități de grâu celui ce l-a depozitat într-un siloz și care îl reclamă după un timp.

ii) *Formarea cursului de schimb pe o piață liberă*

Raporturile de schimb dintre monede apar atunci când: 1) pe piață avem două sau mai multe monede; b) există legături comerciale între utilizatorii diverselor monede. Fără legături comerciale între utilizatorii diverselor mijloace de schimb nici un curs de schimb nu-și va face apariția.³⁶ Moneda rămâne un mijlocitor al schimburilor, în slujba

---

³⁴ Maurice Obstfeld, “The Global Capital Market: Benefactor or Menace?”, draft pregătit pentru *Journal of Economic Perspectives*, 27 aprilie 1998, p. 8-9.

³⁵ Introdusă deliberat de guverne cu multe secole înainte, însă care nu echivala încă cu o intervenție în sistemul monetar. Vezi și capitolul următor pentru descrierea naturii și efectelor intervenției guvernamentale în monedă și bănci.

³⁶ Există o excepție, nu foarte importantă: cum cele două monede sunt și bunuri, pot să apară în cele două

oamenilor; dacă ei nu doresc să interacționeze, nu vor apărea raporturi de schimb între cele două bunuri distincte care joacă rolul de monedă.

Cursurile sau raporturile de schimb, prețurile bunurilor utilizate ca monedă, au aceeași explicație indiferent de zona de utilizare a monedelor: aceeași comunitate poate utiliza două monede sau două comunități, care intră acum în relații de schimb, utilizează bunuri diferite ca monedă.

Esența înțelegerii formării cursurilor de schimb pe o piață liberă se reduce la înțelegerea corectă a următoarei legi economice fundamentale: *nivelul cursului de schimb dintre două monede depinde de nivelul raportului de schimb dintre fiecare dintre cele două monede și bunuri.*

O dată cu începerea derulării de relații comerciale între persoanele din cele două comunități, fiecare dintre cele două monede va înceta să mai fie „monedă națională” și va deveni monedă pentru ambele comunități, „monedă internațională”. Fiecare bun comercializabil va avea un preț exprimat în aur și un preț exprimat în argint, indiferent de caracterul său transferabil sau netransferabil. Nu vor mai exista bunuri autohtone sau naționale și bunuri internaționale sau de export. Cu siguranță că vor exista bunuri care se vor desface numai pe piața internă, bunuri care se vor vinde numai pe piața externă și bunuri cu desfacere mixtă; însă nu este nimic legat de caracterul intrinsec al acestor bunuri, ci factorul fundamental va fi reprezentat de nivelul prețurilor: un bun autohton, în funcție de variația prețurilor, va deveni un bun cu desfacere mixtă sau exclusiv „de export”.³⁷

Puterea de cumpărare a fiecărei monede va tinde să se egalizeze pentru bunuri economic similare în toată zona monetară; aparentele diferențe sunt complet explicate de localizarea în spațiu a bunului (bun de consum/bun de producție) și de diferența

---

comunități cereri specifice pentru ele în calitate de bunuri. Plata se va face cu mărfuri. Numai din întâmplare plata pentru argintul importat în zona care utilizează aurul ca monedă se va face în aur. Acest lucru este puțin probabil pentru că aurul are o valoare mare, crescută de cererea monetară, în timp ce în zona argintului aurul este văzut doar ca bun industrial.

Cazul de mai sus constituie totuși o excepție pentru că e imposibil ca dacă autarhia, voluntară sau impusă de stat prin constrângere, nu e totală, să nu avem o multitudine de schimburi.

³⁷ Așa numita teorie Balassa-Samuelson comite două erori majore: i) împarte bunurile în comercializabile și necomercializabile, neînțelegând că și bunurile cu locație fixă au prețuri exprimate în ambele monede și pot face obiectul arbitrajului și comerțului internațional; și ii) nu înțelege dependența de variațiile prețurilor în care se află bunurile comercializabile “autohtone”, “mixte” sau “de export”.

economică dintre bunuri similare merceologic sau tehnologic.³⁸

În aceste condiții, să presupunem că puterea de cumpărare a aurului în raport cu bunurile din ambele comunități (toate bunurile comercializabile, a1, a2 ... produse în comunitatea ce utilizează aurul și b1, b2 ... produse în comunitatea ce utilizează argintul) este:

$$1g \text{ de aur} = (2 a1, 3 a2, 4 a3, 1 a4, 3b1, 4 b2, 5 b3),$$

în timp ce puterea de cumpărare a argintului este:

$$1g \text{ de argint} = (2/5 a1, 3/5 a2, 4/5 a3, 1/5 a4, 3/5 b1, 4/5 b2, 1 b3).$$

Dacă oamenii anticipează că raporturile de schimb vor rămâne nemodificate până în momentul în care ei se vor angaja în schimburi și dacă cererea lor de monedă va rămâne constantă, atunci raportul de schimb dintre aur și argint se va stabili la 1:5.³⁹ Orice deviere, fie pe piața valutară⁴⁰, fie pe piețele bunurilor, de la acest curs de schimb va crea oportunități de câștig suplimentare, prin arbitraj. De exemplu, un curs de schimb de 1:4 pe piața valutară, având în vedere raporturile de schimb dintre bunuri și cele două monede, generează posibilități de câștig prin vânzarea de bunuri pe argint (vând 4 b3 pe 4 g de argint), merg pe piața valutară și le schimb pe 1g de aur și cumpăr apoi 5 b3 în schimbul gramului de aur, realizând un câștig de 1 b3. Creșterea cererii de aur va duce la aprecierea aurului și la deprecierea argintului până la nivelul de 1:5, când oportunitățile monetare de câștig se vor epuiza.

Cursul de schimb este stabilit pe piața valutară, care nu este altceva decât ansamblul tranzacțiilor în care sunt implicate cele două monede. Valoarea oricărei monede, puterea ei de cumpărare, este generată, așa cum am văzut, prin intrarea în relație a cererii de monedă cu deținătorii de monedă. Formarea cursului de schimb este și ea

---

³⁸ Mises sintetizează astfel teorema uniformității puterii de cumpărare a monedei: “the exchange ratio between commodities and money is everywhere the same. But men and their wants are not everywhere the same, and neither are commodities.” (Mises, *The Theory of Money and Credit*, p. 178).

³⁹ Elaborarea condițiilor în care cursul de schimb dintre două monede corespunde raportului puterilor de cumpărare la un moment dat este dificilă. De fapt, cum banii sunt ceruți și păstrați în deținerea de monedă în vederea unor schimburi viitoare, este limpede că ceea ce îi ghidează pe oameni sunt puterile de cumpărare viitoare, nu cele prezente, care reprezintă doar un punct de pornire. Mises și Rothbard utilizează în explicația teoriei parității puterii de cumpărare ficțiunea unei economii statice. Caracterul nerealist și eronat al acestei construcții a fost demonstrat de Huelsmann în studiu său, „A Realist Approach to Equilibrium Analysis”.

⁴⁰ Ar fi mai potrivit să-i spunem piață monetară, însă termenul este deja utilizat pentru piața creditelor pe termen scurt și s-ar crea confuzie. Termenul de piață valutară este și el defectuos pentru că sugerează idei eronate precum distincția dintre “moneda națională” și “moneda străină” sau faptul că “valuta” ar avea ceva magic în ea iar moneda “națională” ar fi aproape nefolositoare.

produsul confruntării cererii cu oferta. Din păcate, rolul fundamental al cererii de monedă și al masei monetare în formarea puterii de cumpărare a unei monede și a cursului de schimb este adesea neglijat, accentul căzând pe încasările și plățile generate de tranzacțiile „reale” cu bunuri și servicii. Spre deosebire de explicația pe care noi am dat-o, care pune accentul pe puterile relative de cumpărare ale celor două monede și pe anticipările privind evoluția puterilor de cumpărare („teoria parității puterilor de cumpărare”), această abordare pune în centru balanța de plăți sau balanța comercială. Fluctuațiile cursurilor de schimb s-ar datora, conform acestei teorii, stării de moment a balanței comerciale.⁴¹

Explicarea variațiilor cursului prin starea comerțului, a balanței comerciale sau a celei de plăți, în ciuda popularității ei, suferă de mai multe probleme. În primul rând, este o explicație superficială pentru că nu ne spune ce stă în spatele balanțelor de plăți și privește moneda doar ca pe un mijloc de plată. În al doilea rând, utilizează un concept prea limitat de piață valutară. În al treilea rând, se poate observa empiric (deși argumentul nu e decisiv pentru un susținător al logicii economice) că aprecierea și deprecierea unei monede nu are deloc de-a face cu starea balanței de plăți. Mai mult, atunci când monedele circulă în paralel în aceeași comunitate este limpede că balanța de plăți nu mai furnizează nici o explicație și nici nu mai este invocată de adepți ca o cauză a variațiilor cursului de schimb dintre monedele paralele.

Balanțele de plăți nu cad din cer.⁴² Ce stă în spatele balanțelor de plăți? Este evident că balanțele sunt rezultatul schimburilor sau tranzacțiilor în care se angajează persoanele din spațiul respectiv, schimburi total dependente de nivelurile prețurilor. Abandonarea abordării superficiale holiste, bazate pe balanțele de plăți, ne arată imediat că moneda nu este doar un mijloc de plată ci un bun care ocupă aceeași poziție în cadrul tranzacțiilor ca și celelalte bunuri, nemonetare. Exporturile și importurile sunt determinate de nivelurile prețurilor, iar acestea sunt total determinate de cererea de

---

⁴¹ Pentru a nu se crea confuzie: explicația în termeni de cerere și ofertă de “valută” nu este o explicație suplimentară explicațiilor în termeni de putere de cumpărare și de balanță de plăți. Problema fundamentală este aceea de a determina factorul fundamental din spatele cererii și ofertei de “valută”: balanța de plăți sau cererea de monedă?

⁴² Vom trata mai pe larg balanțele de plăți în secțiunea următoare și în capitolul 3, acolo unde vom face o reformulare radicală a teoriei balanțelor de plăți plecând nu de la ideea eronată de monedă-mijloc de plată ci de la recunoașterea caracterului de bun al monedei și de la schimburi și prețuri ca realități inter-personale.

monedă și de cantitatea de monedă. Iată că de fapt legătura cauzală este exact inversul celei indicate de abordarea holistă: nu starea comerțului (exportul și importul) determină intrările și ieșirile de monedă și cursul de schimb, ci cererea de monedă este cea care determină în același timp nivelurile prețurilor, puterea de cumpărare a monedei, balanțele comerciale și distribuția internațională a stocului de monedă. Abordarea bazată pe puterea de cumpărare și cererea de monedă nu face altceva decât să recunoască faptul că tranzacțiile au la bază valoarea relativă a monedei și a bunurilor pentru fiecare persoană; în funcție de preferința relativă pentru monedă sau pentru bunuri, oamenii decid distribuția internă și internațională a stocului de monedă și a stocului de bunuri.

Superficialitatea abordării bazate pe balanță reiese și din faptul următor: susținătorii ei afirmă că banii ies din țară (net) pentru că balanța comercială este nefavorabilă, lucru care ar duce la dezechilibrarea relației dintre cererea și oferta de „valută” și la deprecierea cursului de schimb. Toată explicația cursurilor de schimb în termeni de balanțe comerciale nu are la bază decât o eroare de exprimare: ieșirea „valutei” nu este o cauză a deficitului din balanță (sau invers) ci *prin definiție* deficitul înseamnă ieșire netă de „valută”. În consecință, întrebarea fundamentală rămâne în picioare: de ce avem ieșire netă de monedă? Iar răspunsul este cel indicat mai sus: datorită evaluărilor diferite pe care le au persoanele din cele două comunități asupra valorii relative a bunurilor și a monedei aflate în proprietatea lor, cu precizarea că „ieșirea de monedă” nu este ulterioară efectuării tranzacțiilor „reale” ci concomitentă (oamenii nu se angajează în schimburi și apoi constată că trebuie să plătească; ambele, moneda și bunurile, intră de la bun început în calcule, în deliberările persoanelor).

Probabil că una din cauzele pentru care abordarea monetară a schimburilor comerciale, a cursurilor de schimb și a balanțelor de plăți nu este bine înțeleasă stă în conceptul eronat de „cerere” cu care operează mainstreamul keynesist. Mainstreamul este convins că emițând mai multă monedă-hârtie va spori „cererea agregată”. Locul special pe care îl ocupă consumul în mainstream și condamnarea economisirii („tezurizare”) pornesc de la acest concept eronat de cerere „din nimic”. Economisti precum Henry Hazlitt au ironizat acest concept spunând că mainstreamul a inventat o nouă profesie, cea de consumator, vitală, salvatoare pentru economie! De acum înainte copiii nu-și vor mai dori să ajungă doar doctori, profesori, preoți etc. ci și ... consumatori,

la îndemnul economiştilor!

Adevărul este că același bun **a**, care este oferit de A în schimbul bunului **b** al lui B constituie pentru B cerere. Cererea și oferta trebuie întotdeauna văzute pornind de la acțiunea persoanelor, nu ca o confruntare între agregate de bunuri. Toate bunurile și întregul stoc de monedă (masa monetară) se află în proprietatea persoanelor. Afirmatia conform căreia cererea de monedă determină prețurile, distribuția internațională a monedei, balanța comercială și puterea de cumpărare a monedei utilizează conceptul personalist de cerere. În această accepțiune, cererea de monedă are în vedere pe toți cei implicați în schimburile monetare, *adică atât pe deținătorii de monedă cât și pe deținătorii de bunuri*. Așa cum am mai spus, o creștere a cererii de monedă se traduce în schimburi printr-un atașament mai mare față de monedă, manifestat prin solicitarea de cantități mai mari de bunuri (de către deținătorii de monedă) și prin acceptarea de cantități mai mici de monedă (de către deținătorii de bunuri).⁴³ Motivul pentru care nu am vorbit deloc despre bunuri ci am menționat numai cererea de monedă este exact acesta: cererea de monedă implică cererea de bunuri.

Cererea de monedă nu este infinită. Ea nu trebuie confundată cu dorința de a avea bunuri, de a fi bogat. Moneda și numai moneda face posibilă apariția unei diviziuni extinse a muncii. Nimeni nu se poate angaja în schimburi dacă nu deține monedă. Esența cererii de monedă stă în înțelegerea corectă a diviziunii muncii. Cine vrea să participe la schimburi trebuie să aibă o cantitate suficientă de monedă. Cât exact înseamnă „suficientă” depinde de evaluările fiecăruia. A deține o cantitate de monedă mai mare decât cea estimată a fi suficientă pentru angajarea în tranzacții echivalează cu a suporta pierderi. Singura utilizare a monedei este să facă posibilă participarea la schimburile viitoare. Oricine deține mai mult decât această sumă va căuta imediat să cumpere bunuri de consum sau să intre în structura producției (prin achiziționare de bunuri de producție sau prin acordare, directă sau indirectă de credit).⁴⁴

---

⁴³ Pentru a putea procura mai multă monedă decât anterior trebuie să-i convingi pe deținătorii de monedă să cedeze mai multă decât înainte, adică să dețină ei acum cantități mai mari de bunuri. Acest lucru nu se poate face decât diminuând prețurile cerute pentru bunurile nemonetare.

⁴⁴ Afirmatia trebuie amendată: o parte din credite pot fi pentru consum, caz în care structura actuală a producției nu se extinde.

Din cele de mai sus nu rezultă numai că cerera de monedă este limitată, așa cum este cererea pentru orice bun rar. Poate mai important decât aceasta este faptul că nimeni nu trebuie să se teamă sau să aibă grijă ca o comunitate să nu rămână fără bani. Menținerea diviziunii muncii presupune existența unui stoc suficient de monedă. Pierderea monedei are ca rezultat nu numai pierderea unui bun dorit (cel mai mic rău) ci distrugerea diviziunii muncii prin întoarcerea la barter (cel mai mare rău). Raționalitatea personală este solidară cu raționalitatea “socială”, cum ar spune cei din școala Pigou-Coase.

O ultimă consecință, asupra căreia nu insistăm aici, este maximizarea diviziunii muncii atunci când moneda este furnizată în condiții de piață liberă și statul nu se amestecă în tranzacțiile de pe piața valutară. Prin controlul exercitat de guvern asupra ofertei de monedă “străină”, acesta va face mai dificilă procurarea de valută; volumul tranzacțiilor se va reduce și același lucru se va întâmpla și cu diviziunea muncii și cu bunăstarea.

F. Balanțele de plăți pe o piață liberă

Cheia înțelegerii balanțelor de plăți stă în revenirea la persoană ca unitate naturală fundamentală a acțiunii. Popularitatea balanțelor de plăți „naționale” se explică prin faptul că acestea erau întocmite de mercantiliștii etatiști la acest nivel de agregare, care îi interesa, și prin posibilitatea de a construi raționamente în sprijinul intervenționismului pornind de la acest nivel de agregare.

Explicația balanțelor de plăți pornește de la o structurare particulară a universului asupra căruia se exercită acțiunea umană; astfel avem moneda, bunurile tangibile, serviciile și capitalurile.

Balanța comercială (în sens restrâns) poate fi definită ca tabloul ce sintetizează ansamblul schimburilor cu bunuri tangibile în care se angajează o entitate pe parcursul unei perioade de timp. Cu alte cuvinte, balanța comercială reflectă deciziile luate în baza importanței relative a primelor două tipuri de bunuri, moneda și bunurile tangibile. Există câțiva termeni importanți în definiție, asupra cărora ne oprim puțin. Balanța comercială este ansamblul *schimburilor*; cum pe o piață liberă schimburile sunt voluntare, ele nu se vor produce decât dacă sunt reciproc avantajoase. Cu alte cuvinte, din punctul de vedere

al persoanelor care acționează, la momentul angajării în schimburi, indiferent de tipul de balanță care va rezulta, persoana se va afla în câștig, dobândind bunuri mai valoroase decât cele la care renunță. Al doilea termen important este cel de *entitate*. Am văzut că numai persoana acționează. Restul fenomenelor sunt produsul agregării rezultatelor acțiunii personale și a interacțiunilor sociale. Este astfel limpede că putem alcătui balanțe comerciale (și de alt tip) la orice nivel între cel fundamental –personal- și cel mondial. Balanțele sunt cu atât mai bogate în informații relevante cu cât rămân mai aproape de nivelul personal. Este însă important să insistăm că balanța poate fi alcătuită la orice nivel (familie, stradă, oraș, regiune a unei țări, țară, continent etc.) și că este un lucru cel puțin ciudat că argumentele mercantilist-etatiste se ocupă numai de nivelul național și neglijează, spre exemplu, nivelul regional.⁴⁵ Al treilea termen important este cel de „perioadă”. În general, balanțele oficiale sunt arbitrare, perioada relevantă fiind socotită anul calendaristic. Este însă important să înțelegem că unitatea de timp relevantă este cea pe care planifică persoanele, nu cea calendaristică. Din neglijarea acestui aspect se nasc argumente eronate, unul dintre ele fiind acela că dacă la un moment dat apare un deficit autoritățile încep imediat să-și pună problema „finanțării lui”. Însă, așa cum vom vedea, luarea în calcul a perioadei relevante (și a altor factori) schimbă radical perspectiva asupra deficitelor și excedentelor.

În tradiția mercantilistă, ieșirilor sau intrărilor nete de monedă li se atribuie conotații etice; astfel, atunci când cheltuielile (C) pe bunuri tangibile (numite „importuri” (M)) sunt superioare sumelor încasate din vânzarea bunurilor tangibile proprii (vânzare și venit denumite „exporturi” (X); vânzarea, când nu e făcută în „exterior”, generează un venit (V)), se spune că balanța comercială este „deficitară”, „negativă”, „dezechilibrată”, „nefavorabilă” și, în general, botezată astfel încât să fie limpede că e un lucru rău; dacă, în schimb, $V > C$ (sau, pentru schimburile cu „exteriorul”, $X > M$), atunci toate atributele pozitive se revarsă asupra balanței: „excedentară”, „pozitivă”, „favorabilă” etc.

Primul lucru care trebuie recunoscut este caracterul exterior, holist (nepersonalist) și arbitrar al criteriilor utilizate. Din punctul de vedere al persoanei, *orice tip de balanță rezultă, aceasta este optimă pentru ea*. Cererea de monedă, rezultat al deliberărilor

---

⁴⁵ Ar fi interesant să auzim cum deficitul din balanța schimburilor dintre Moldova și Transilvania stă la baza sărăciei relative din Moldova, „exploatată” de vecinii mai bogați din Transilvania!

personale asupra importanței relative a monedei și a bunurilor, este elementul care explică echilibrul balanțelor, deficitul sau excedentul. Persoanele nu se angajează întâmplător în tranzacții ci evaluând importanța relativă a modificării stocului de monedă și a stocului de bunuri. Variațiile deținerilor de monedă, așa cum am văzut, nu sunt întâmplătoare ci rezultatul deciziilor conștiente ale persoanei. Dacă, pe perioada t , o persoană decide să-și suplimenteze deținerile de monedă, atunci acest lucru nu poate fi făcut decât prin economisirea unei părți din venit sau din încasările din exportul de bunuri tangibile, adică $V > C$ sau $X > M$, ceea ce ne dă o balanță excedentară. Dacă persoana dorește să achiziționeze mai multe bunuri în prezent decât îi permite venitul⁴⁶, atunci singura posibilitate pe care o are este să-și diminueze deținerile de monedă, astfel încât avem $V < C$ sau $X < M$, adică ieșire netă de monedă sau balanță deficitară. Dacă cererea de monedă rămâne nemodificată, atunci persoana se va rezuma la a-și cheltui doar venitul, astfel încât $V = C$ sau $X = M$ (balanță echilibrată).

Balanța comercială în sens larg include tranzacțiile cu bunuri tangibile și balanța serviciilor. Balanța serviciilor poate fi excedentară (intrări nete de monedă din furnizarea de servicii (turism, transport, servicii bancare etc.) sau deficitară (ieșiri nete de monedă). O persoană sau o comunitate specializată în furnizarea de servicii (de exemplu servicii turistice) are o situație cu atât mai bună cu cât balanța serviciilor este mai excedentară. Acest lucru însă echivalează în mod logic cu o creștere de bunăstare, care se poate concretiza în achiziționarea de bunuri suplimentare, de consum și de producție, din exterior, adică într-o balanță comercială (în sens restrâns) deficitară. Se pare că problema bunăstării și a reușitei pe alte segmente decât producția de bunuri tangibile e greu de înțeles de către gândirea mercantilistă, care se lamentează continuu în legătură cu deficitul din balanța comercială și propune măsuri de reducere.⁴⁷

Integrarea influenței fluxurilor de capital în balanța generală nu pune nici ea probleme deosebite. O persoană sau o comunitate pot avea o balanță excedentară pe fluxurile de capital (credite externe contractate nete, despăgubiri de încasat, investiții nete etc.) sau una deficitară. Nu este deloc dificil de înțeles că cine se împrumută (are intrări

---

⁴⁶ Motivele sunt extrem de diverse: anticipează creșteri de prețuri în perioada următoare și dorește să achiziționeze mai multe bunuri de consum sau producție acum etc.

⁴⁷ Un exemplu frapant îl reprezintă celebrul dicționar de limbă franceză *Larousse*. La prezentarea practică a fiecărei țări este prezentă teoria mercantilistă (deficitul este neexplicat și „acoperit” (nu *cauzat sau făcut posibil*) de excedentele de pe celelalte segmente ale balanței generale).

nete) folosește banii pentru a achiziționa bunuri de consum sau factori de producție, adică are o balanță comercială deficitară. În mod concret, creditele sau investițiile au ca rezultat creșterea achizițiilor de bunuri și servicii din exterior (creșterea importurilor) sau folosirea mai multor resurse proprii (diminuarea exporturilor).

Fluxurile de capital sunt esențiale pentru o economie cu o diviziune extinsă a muncii. Capitalurile sunt cheia prosperității. Ele fac posibilă o economie mai productivă și creșterea bunăstării oamenilor. Cine blochează accesul fluxurilor de capital plătește un preț greu în termeni de bunăstare.

Concluzia este că orice tip de balanță comercială, pe o piață liberă, este optimă, motivul fundamental fiind dat de caracterul voluntar și reciproc avantajos al tranzacțiilor ce stau la baza tablourilor sintetice sau agregatelor numite balanțe de plăți. Acest lucru poate fi observat cu ușurință dacă ne uităm care pot fi cauzele unei balanțe comerciale deficitare: a) o cerere de monedă mai mică; b) un excedent în balanța serviciilor; c) un excedent în balanța fluxurilor de capital. Toate aceste evenimente depind, pe o piață liberă, neafectată de intervenția guvernamentală, în mod exclusiv de deciziile persoanelor private. Mai mult, putem vedea cu ușurință, pornind de la această analiză personalistă, că etichetele morale atașate de noii și vechii mercantiliști soldurilor balanțelor sunt eronate; o comunitate care realizează venituri semnificative, pe lângă exportul de mărfuri, și din transferurile rezultate din câștigurile salariale ale membrilor în exterior are o balanță comercială dezechilibrată. În absența transferurilor, balanța ar fi fost echilibrată. Este limpede, din punctul de vedere al bunăstării membrilor care din cele două balanțe este mai „favorabilă”: cea dezechilibrată, care presupune realizarea și cheltuirea de venituri suplimentare. Cu cât aceste venituri sunt mai mari, cu atât balanța este mai dezechilibrată (presupunând o cerere de monedă constantă) și bunăstarea mai mare. Pierderea acestor venituri (prin interzicerea, de exemplu, a imigrației în țările în care muncitorii realizau respectivele venituri) ar duce la echilibrarea balanței și la scăderea semnificativă a nivelului de trai. Se mai poate observa că, în condițiile inițiale, deficitul din balanță putea fi permanent, „sustenabil” și benefic.

O altă concluzie extrem de importantă ține de evidențierea faptului că avantajul comerțului internațional stă în a importa, nu în a exporta. Exporturile de mărfuri sunt un

mijloc, reprezintă plata importurilor. Dacă am putea importa fără a exporta nimic, balanța comercială ar fi dezechilibrată iar prosperitatea - una extraordinară.⁴⁸

În ceea ce privește echilibrarea balanțelor comerciale, primul aspect important de relevat este faptul că balanțele nu trebuie echilibrate pe o piață liberă. Guvernul este în afara tranzacțiilor private; persoanele și firmele își asumă responsabilitatea actelor lor. În măsura în care o firmă privată nu-și poate plăti împrumutul contractat în exterior, creditorul își va recupera pierderea la fel ca în comerțul intern (vânzare de active etc.). Dacă pierderea nu mai poate fi recuperată, creditorul își asumă paguba. Ceilalți participanți la procesul de piață rămân neafecțați în mod direct de aceste acte, exact ca în tranzacțiile de credit private interne.

Distincția între perioada calendaristică și perioada pe care planifică persoana poate fi evidențiată prin studierea procesului de „echilibrare” a balanței comerciale în condițiile unei cereri de monedă constantă. Contractarea unui credit din exterior în septembrie cu rambursarea în martie face ca într-o primă perioadă, cea în care sunt cheltuiți banii, balanța comercială să fie deficitară. Prețurile factorilor de producție achiziționați pentru demararea sau extinderea afacerii sunt mai mari decât în absența creditului; dacă sunt factori autohtoni, exportul lor va fi diminuat, dacă sunt factori furnizați de firme din exterior, importul lor va crește. Este limpede că expansiunea structurii producției se face cu resurse, interne sau externe, ceea ce face ca sporirea importurilor sau diminuarea exporturilor să fie consecințe logice.⁴⁹ Expansiunea structurii producției poate arăta la 31 decembrie o balanță comercială deficitară. Numai că perioada de planificare este septembrie-martie, nu ianuarie-decembrie. Funcționarea ulterioară a capacității de producție, în măsura în care calculele antreprenoriale au fost corecte, va determina obținerea de venituri care vor permite rambursarea creditului și prin producerea de excedente în balanță. Este absurdă preocuparea față de deficite în general,

---

⁴⁸ Sperietoarea lansată de mai mulți politicieni români cum că România ar putea fi invadată de produsele ieftine din Occident, care ar distruge economia românească, este falsă. Românii trebuie să plătească acele importuri, altfel ele ar fi cadouri, nu produse ieftine. Ei trebuie să dezvolte o diviziune internă a muncii sau să obțină în alt mod venituri, altfel nu pot plăti acele importuri. Neglijarea principiilor avantajului comparativ, ale balanțelor de plăți și, în general, ale comerțului internațional, stau la baza acestor erori (economice, ca sloganuri politice pot fi extrem de eficiente). Singurele piețe „invadate” de produse străine sunt cele ale economiilor dezvoltate. Economiiile africane distruse nu au fost deloc invadate de bunuri occidentale, lucru absolut natural: cine vine să facă daruri, să vândă gratis?

⁴⁹ Efectele asupra structurii prețurilor sunt descrise mai în detaliu în capitolul 3.

abstractă, fără cunoașterea deciziilor antreprenoriale concrete. De fapt, așa cum am arătat, este absurdă preocuparea în general cu deficitul rezultate din deciziile proprietarilor de resurse pe o piață liberă, ca să nu mai vorbim că naționalismul este cartea jucată în acest tip de discurs, prin concentrarea exclusivă pe deficitul *naționale*.

Problema echilibrării este complicată de erorile ce provin din echivalarea balanței cu un cont de profit și pierderi. Argumentul devine impresionant când este adus în discuție și Abraham Lincoln, cu celebra sa vorbă referitoare la binefacerile cheltuirii banilor în interiorul unei țări.⁵⁰ De două erori fundamentale (printre multe altele) suferă aceste argumente etatiste ale echilibrării: neînțelegerea superiorității economiei monetare în raport cu barterul și neînțelegerea consecințelor naturale ale specializării sau diviziunii muncii. O economie bazată pe barter este întotdeauna în echilibru extern, mai ales dacă se rezumă la schimburi definitive (nu apelează la credite etc.). Însă motivul pentru care a apărut moneda stă tocmai în faptul că diviziunea muncii și productivitatea erau dezolante într-o asemenea economie; efortul productiv al omului era ținut în chingile puterniciei ale indivizibilității, dublei coincidențe a nevoilor și, mai ales, ale imposibilității calculului.⁵¹ Revenirea la barter nu numai că nu este necesară; ea este o idee criminală, fără diviziunea muncii fiind imposibilă susținerea în existență a populației actuale a globului. Parcă menținerea banilor „în țară” costă puțin cam mult o comunitate.

Echilibrarea bilaterală este și ea absurdă și are la bază neînțelegerea naturii diviziunii muncii și realismul conceptul (atribuirea de existență unor simple concepte). Comical situației (sau tragicul ei) pot fi ilustrate atunci când coborâm din lumea iluziilor, a realismului conceptual („România” vrea să elimine deficitul comercial din relația cu „Slovacia”/”Rusia” etc.) în lumea reală, a acțiunii personale. Diviziunea muncii presupune specializarea în producția câtorva bunuri și/sau servicii, restul urmând să fie procurate de la ceilalți „specialiști”. Formulată în termeni de balanțe, problema apare astfel: fiecare

---

⁵⁰ După Lincoln, importul este inferior achiziționării de produse din interior pentru că atunci când cumperi o haină din exterior „națiunea” ar pierde bani iar atunci când haina este cumpărată din interior și haina și banii rămân în America. Întrebarea simplă este dacă familia Lincoln își făcea toate cumpărăturile în interior, anume în interiorul familiei. Dacă nu, aceleași argumente pentru care ei nu își făceau toate cumpărăturile în familie se aplică și la comerțul inter-străzi, inter-orașe etc., până la comerțul internațional. Eroarea aceasta mercantilistă a avut consecințe tragice, fiind cauza principală a declanșării Războiului de secesiune. Vezi Thomas J. DiLorenzo, *The Real Lincoln*, Random House, 2002.

⁵¹ Aceste considerații sunt devastatoare pentru celebra „formulă românească de cooperare”. Neîncrederea în monedă care o caracterizează ține de o atitudine tribalistă.

persoană are una sau câteva balanțe excedentare, în funcție de sursa de venit, și o mulțime de balanțe deficitare: cu supermarketul, cu magazinele de pe stradă, cu restaurantele în care mănâncă etc., adică cu toți cei de la care achiziționează bunuri și servicii. Aceste balanțe sunt *permanent* deficitare, și e normal să fie așa atât timp cât există diviziunea muncii. Cum ar fi ca o persoană din București sau New York, după asimilarea teoriei mercantiliste a balanțelor, să meargă la brutar sau la fast-food și să protesteze pentru deficitul permanent pe care îl are în relația cu acești furnizori? Tocmai comicul acestor situații îi face pe mercanțiști și pe etatiști moderni să nu prelungească teoriile balanțelor la niveluri de agregare mai mici decât cel național sau să revină la nivelul fundamental al acțiunii personale. Rezultatul echilibrării bilaterale ar fi distrugerea diviziunea muncii și dispariția unui mare număr de persoane.

Balanțele individuale, rezultat al acțiunii umane, sunt cele mai pline de semnificație pentru înțelegerea poziției unui om în societate dar și pentru înțelegerea relației dintre diversele elemente ale balanței de plăți la nivel național. Balanța națională este un ghiveci provenind din acțiunea unor categorii diverse; unii oameni își derivă veniturile din vânzarea de bunuri tangibile în interior și ies în exterior în calitate de consumatori, total sau parțial; alții cumpără factori de producție din exterior și vând în interior, în exterior sau o combinație între cele două etc. Este limpede, în acest caz, că balanța comercială nu poate fi privită ca un cont de profit și pierderi; nu poate fi o eroare mai mare, de exemplu, decât a judeca în acești termeni atunci când avem o comunitate care își derivă veniturile în cea mai mare parte din turism și transferuri din străinătate. Cu cât afacerile în interior merg mai bine și transferurile din străinătate sunt mai mari, cu atât populația respectivă va fi mai prosperă și va achiziționa mai mulți factori de producție (pentru turism) și bunuri de consum din exterior, adică va avea o balanță comercială mai deficitară.

Mainstreamul actual, în tradiția mercantilistă, consideră tranzacțiile cu bunuri tangibile (balanța comercială) ca fiind elementul activ fundamental al balanței de plăți. Celelalte balanțe și fluxuri nu fac decât să „compenseze” soldul balanței comerciale. După cum am mai arătat, această concepție implică ideea eronată că moneda nu este un bun ce beneficiază de o cerere proprie în virtutea acestui fapt. O problemă suplimentară este dată de faptul că o serie de economiști, ca reacție la considerarea tranzacțiilor cu

bunuri ca element fundamental, au început să susțină că fluxurile ne-comerciale sunt de fapt elementul activ și tranzacțiile cu bunuri sunt determinate de soldul balanțelor cu ne-tangibile.

Această dispută este o ilustrare vie a creativității erorii. De fapt, ideea fundamentală care face lumină în această dispută este aceea că elementul activ este persoana, nu bunurile sau banii. Iar acțiunea persoanei are la bază evaluarea importanței relative, bazate pe prețuri, a monedei și a bunurilor. În măsura în care o mare parte din membrii unei comunități își derivă veniturile din exportul de bunuri tangibile, este limpede că succesul lor în această activitate le condiționează capacitatea de a cumpăra alte bunuri tangibile din exterior, de a achiziționa servicii sau de a acorda credite și a face investiții în exterior. În măsura în care ei își derivă veniturile în cea mai mare parte din servicii (precum turismul) sau din dobânzi și dividende din investițiile și creditele acordate anterior și se prezintă în calitate de consumatori de bunuri tangibile pe piețele externe, elementul activ este reprezentat de fluxurile financiare și de servicii, achiziționarea de bunuri fiind urmarea succesului în aceste afaceri. Lucrurile însă nu sunt deloc simple, cererea de monedă jucând rolul fundamental în deliberările persoanelor, și nu simplu cantitatea de monedă sau de bunuri.

Teoria balanțelor de plăți dezvoltată aici este bazată pe ideea de cauzalitate și de persoană. Analiza mainstream a balanțelor este una săracă în relații cauzale și concentrată mai ales pe chestiuni terminologice și de clasificare (unde intră venitul curent, la ce post, în ce balanță etc.). Complexitatea terminologică este puțin relevantă pentru analiza cauzală. Iar concluzia noastră merge pe aceeași linie: multe subtilități din teoria balanțelor, mai ales cele terminologice, nu sunt deloc necesare, balanțele pe o piață liberă fiind libere de dezordinile ce li se atribuie în mod curent. Disecția personalist-cauzală a acestor agregate ne arată că argumentele intervenționiste construite pe ele sunt șubrede. Dacă nu s-ar fi întocmit niciodată un asemenea tablou, lumea n-ar fi fost mai săracă. Dimpotrivă.

6. Acțiunea în societate: o economie complexă, cu o diviziune extinsă a muncii

A. Acumularea de capital, rata dobânzii și diviziunea extinsă a muncii

Dezvoltarea unei economii complexe, cu o diviziune extinsă a muncii, este condiționată de existența mai multor factori. Barterul, așa cum am văzut, pune două probleme majore, dubla coincidență a nevoilor și divizibilitatea bunurilor. O a treia problemă, pe care nu am menționat-o, însă care este extrem de importantă și cu care se confruntă barterul, este aceea că, dincolo de o economie simplă, de câteva persoane, în care controlul alocării resurselor productive nu pune probleme deosebite, deciziile putând fi luate pe baza ierarhizării ordinale subiective a resurselor, ca și în izolare, creșterea complexității economiei, prin creșterea numărului de procese de producție și a lungimii lor, face necesar calculul economic. Problema calculului va fi discutată puțin mai târziu, tot în această secțiune. Ultima problemă majoră o constituie faptul că o economie complexă este imposibilă fără acumulare de capital. Specializarea, chiar în prezența monedei, nu este suficientă. Diviziunea muncii este compatibilă cu sărăcia, așa cum arată Carl Menger, în critica pe care o face supralicitării de către Smith a specializării:

„We may assume that the tasks in the collecting economy of an Australian tribe are, for the most part, divided in the most efficient way among the various members of the tribe. Some are hunters; others are fishermen; and still others are occupied exclusively with collecting wild vegetable foods. Some of the women are wholly engaged in the preparation of food, and others in the fabrication of clothes. We may imagine the division of labor of the tribe to be carried still further, so that each distinct task comes to be performed by a particular specialized member of the tribe. Let us now ask whether a division of labor carried so far, would have such an effect on the increase of the quantity of consumable goods available to the members of the tribe as that regarded by Adam Smith as being the consequence of the progressive division of labor. Evidently, as the result of such a change, this tribe (or any other people) will achieve either the same result from their labor with less effort or, with the same effort, a greater result than before. It will thus improve its condition, insofar as this is at all possible, by means of a more appropriate and efficient allocation of occupational tasks. But this improvement is very

different from that which we can observe in actual cases of economically progressive peoples.”⁵²

Am văzut că preferința de timp este factorul fundamental care determină acumularea de capital în barter. Preferința de timp rămâne factorul fundamental al acumulării și într-o economie monetară. Moneda însă introduce câteva aspecte care merită o scurtă discuție, fiind importante pentru ciclul economic.⁵³

Orice acțiune umană, nu numai procesele lungi de producție, sunt condiționate de economisire, adică de acumularea de bunuri de consum. Orice acțiune umană este bazată pe energia derivată din consumul de mijloace de subsistență, de bunuri finale. Capacitatea productivă a omului depinde în mod esențial de posibilitatea de a abandona colectarea puținelor bunuri pe care natura le pune la dispoziție în formă finală sau apropiat de forma finală și de concentrarea pe procese de producție mai lungi, care să utilizeze bunuri de capital, instrumente rezultate din investire și care asistă omul în lupta cu raritatea. Înțelegerea acestui fapt luminează imediat semnificația cantității de bunuri finale economisite pentru acțiunea umană: economisirea este elementul fundamental ce determină capacitatea omului de a se angaja în procese mai lungi, adică determină structura temporală a producției și productivitatea efortului uman.

Nu există însă o relație mecanică între cantitatea și structura economisirii⁵⁴ și structura producției. Acest lucru depinde de decizia persoanei, decizie bazată pe preferința de timp. Bunurile finale pot fi consumate fie *productiv*, prin utilizarea forței de muncă dobândite pentru crearea de bunuri de capital, prin investire (instrumente de producție, materii prime, diverse bunuri intermediare, semifinite), proces care duce la

---

⁵² Vezi Carl Menger, *Principles of Economics*, p. 72.

⁵³ Huelsmann e de acord cu faptul că preferința de timp determină rata dobânzii. O parte dintre austriecii români (inclusiv autorul acestor rânduri) au o opinie diferită față de Huelsmann în privința sursei marjelor de prețuri din structura producției. În prezentare urmăresc ideile lui Huelsmann din draftul la studiul său „The Theory of Interest”. Forma finală diferă substanțial de draft. Huelsmann acceptă preferința de timp într-o formă restrânsă și, în draft, acceptă că aceasta determină rata dobânzii: „while time preference explains interest rates, it is not the source of ordinary interest and thus of price spreads between products and factors of production that one observes on the market.” (p.9 din draft, „Conclusion”). Pentru teoria ciclului expusă în această lucrare, aceste diferențe de opinie nu sunt importante: indiferent de sursa sau originea dobânzii, restul edificiului și importanța dobânzii în cadrul lui sunt identice pentru Huelsmann și austriecii români.

⁵⁴ Orice bun final economisit dispare prin consum, furnizând pe o perioadă limitată, mai scurtă sau mai lungă, energie persoanei. El dispare, chiar dacă nu este consumat, după o perioadă. Aceste realități arată că economisirea are o structură temporală proprie, diferită în funcție de „termenul de expirare” a bunurilor, de momentul consumului și de capacitatea fiecărui bun economisit de a furniza energie.

crearea mai multor bunuri finale în viitor, *fie ca bunuri finale pur și simplu*. Prima decizie este rezultatul unei preferințe mici de timp, cea de-a doua, al unei preferințe mari de timp (orientarea consumului doar spre prezent, nu și spre viitor, ca în primul caz). Astfel, preferința de timp determină cantitatea și natura bunurilor de capital ce pot fi produse, altfel spus, determină întreaga structură a producției.

Este imposibilă determinarea în barter a ratelor dobânzii sau a altei forme de manifestarea a preferinței de timp. Într-o economie monetară, însă, este posibilă identificarea unei manifestări vizibile a preferinței de timp sub forma ratei dobânzii în formă monetară.

Odată cu apariția monedei bunurile nu se mai schimbă între ele ci contra acestui bun monetar, cel mai vandabil de pe piață. Am văzut că preferința de timp impune o diferență de evaluare subiectivă între bunul final sau bunurile din stadiile inferioare ale producției (mai apropiate de bunul final) și bunurile din stadiile superioare (mai îndepărtate, atât temporal cât și tehnologic și valoric, subiectiv). Aceasta înseamnă că însăși preferința de timp impune *marje de preț*, diferențe între sumele plătite pe factorii de producție și sumele încasate pe produsele finite, fie ele stadii intermediare superioare sau bunuri de consum. Aceste diferențe provin din deprecierea subiectivă a bunurilor viitoare (bunuri de consum sau stadii intermediare superioare *potențiale*, aducătoare de venituri monetare în viitor) în raport cu bunurile prezente (cantitatea de monedă cedată). Dobânda nu se adaugă ci reprezintă scontarea, diminuarea valorii viitoare a bunurilor.

Marjele de preț din structura producției reprezintă manifestarea fundamentală a dobânzii în economie. Structura producției este principala piață a timpului. Dimensiunea marjelor se formează așa cum se formează orice preț, prin întâlnirea cererii cu oferta. Orice persoană, în funcție de orientarea sa subiectivă mai accentuată spre prezent sau spre viitor va fi pe piață în calitate de ofertant de bunuri viitoare, de cumpărător de bunuri viitoare sau nu va fi deloc. Exact ca și la bunuri, cererea și oferta se nasc din ierarhizarea, pe scările personale de preferințe, a cantităților relevante (între care persoana trebuie să aleagă în mod concret) de fonduri prezente și viitoare.⁵⁵

Celelalte piețe ale economisirii reprezintă canale indirecte de plasare a economisirii în sistemul productiv; toate se concentrează pe structura producției și actorii

---

⁵⁵ Vezi Rothbard, *Man, Economy and State*.

de pe aceste piețe își modelează comportamentul și deciziile în funcție de anticipările privind rata fundamentală a dobânzii în economie, adică marjele de preț din sistemul producției. Toate piețele de intermediere – piața bancară, piața de capital (bursa) și piața asigurărilor – sunt construite ca derivate pe structura producției. Există o singură excepție, mai mult sau mai puțin importantă, reprezentată de creditele pentru consum, credite care direcționează resursele spre consumul prezent și nu spre creșterea capacității de a produce bunuri în viitor. Relația complexă dintre piețele derivate sau canalele indirecte de economisire și structura producției va fi explorată mai îndeaproape la ciclu.

Marjele de preț interstadiale nu conțin însă doar dobânda, ca manifestare a preferinței de timp. Pe lângă faptul că producția se desfășoară în timp, elementul crucial al posesiei de factori de producție îl reprezintă, așa cum am văzut, elementul antreprenorial, necesitatea alegerii celui mai important (subiectiv) curs al acțiunii, concretizat în producerea celor mai intens dorite bunuri finale. Odată cu apariția monedei, profitul nu mai este doar de ordin psihic ci și monetar: alegerea eronată se concretizează, pe de o parte, în pierdere monetară (pentru întreprinzătorul care o comite), pe de altă parte, în profit monetar (pentru întreprinzătorii care anticipează corect structura viitoare a prețurilor și nevoile consumatorilor). Profitul și pierderea nu trebuie văzute numai ca diferență negativă între cheltuielile pentru factori și încasările din vânzarea produselor finite. Dacă întreprinzătorii ar anticipa corect cu toții prețurile viitoare, atunci încasările ar fi superioare cheltuielilor (costurilor) doar cu dobânda, rezultat al manifestării preferinței sociale de timp. Cum eroarea este posibilă, atunci este limpede că, în funcție de cât de serioasă este eroarea, putem avea fie o marjă mai mică de dobândă fie pierdere. Este important de spus că nu orice surplus al încasărilor reprezintă *profit* și că un asemenea surplus este compatibil cu *pierderea în sens economic*.⁵⁶

---

⁵⁶ Motivul pentru care întreprinzătorii cu capacități de anticipare superioare nu pot extinde producția până la concurența dobânzii (dispariția profitului) este acela că întreprinzătorii prea optimiști plătesc prețuri prea mari pe factorii de producție respectivi. Această observație este importantă dată fiind explicația eronată oferită formării profiturilor; conform acesteia, întreprinzătorii buni nu vor să crească oferta până la eliminarea profitului. Ceea ce neglijează acest argument este faptul că extinderea producției, în condiții de anticipare corectă, este în avantajul întreprinzătorului datorită marjei care rămâne, dobânda, și în avantajul deținătorului factorului, care este remunerat cu prețul maxim în linia respectivă de producție.

B. Paradoxul economisirii

Integrarea economisirii într-un sistem economic ce utilizează moneda este în esență similară cu integrarea ei în izolare și în barter. Moneda naște un proces ceva mai complex, însă nu diferit ca natură de cele deja discutate.

Fiecare participant la procesul de piață are resurse (inclusiv resursele corporale) și preferințe, inclusiv preferința de timp, se angajează în producție și își alocă resursele conform preferințelor sale. Dimensiunile structurii producției la un moment dat depind de a) cantitatea de resurse disponibile și b) de modul în care aceste resurse sunt utilizate. În orice moment, cantitatea de resurse disponibile este crucială pentru structura producției nu numai pentru că simpla cantitate contează ci în primul rând pentru că alocarea cantității de *bunuri finale* între consum simplu și consum productiv este esențială pentru capacitatea productivă viitoare a societății.

Chiar și cu același nivel al economisirii structura producției poate suporta modificări, dat fiind că persoanele care economisesc și cele care plasează economisirea în sistem au alte preferințe privind bunurile de capital concrete ce trebuie produse, reflectând preferințe diferite pentru bunurile finale sau idei de producție diferite. În mod similar, același nivel al economisirii, însă generat prin modificarea compoziției persoanelor care economisesc, determină modificări în structura producției.

Cazul care ne interesează acum este cel al economisirii *nete*, al unui surplus de fonduri economisite în raport cu perioada anterioară. Presupunând masa monetară nemodificată și același nivel al deținerilor individuale de monedă, creșterea economisirii presupune reducerea cheltuielilor pe bunurile de consum. Economisirea poate îmbrăca forme diferite: întreprinzătorii decid să aloce o parte mai mare din profit pentru reinvestire (construirea unor capacități de producție similare noi sau mărirea celor deja existente, angajarea în altă linie de producție), salariații decid să cumpere mai puține bunuri de consum și să plaseze la bănci, la bursă sau la societățile de asigurări sumele suplimentare, persoane care nu lucrau întră acum pe piața muncii și acceptă salariile oferite etc. Toate cele de mai sus sunt o reflectare a unui factor *invizibil*, însă important: preferința de timp mai mică.

Din punct de vedere antreprenorial, această modificare a direcției și dimensiunii cheltuielilor nu pune probleme mai mari decât cele produse de schimbarea compoziției

celor ce economisesc sau a preferințelor lor. Provocarea antreprenorială rămâne aceeași, cu economisire constantă, în creștere sau în scădere. Cei care au anticipat eronat vor suferi pierderi, cei care au anticipat corect vor obține profituri. Confirmarea și infirmarea anticipărilor va duce la un transfer de resurse și de „greutate” în structura producției dinspre întreprinzătorii mai slabi către cei mai buni, dotați cu o capacitate anticipativă superioară.

Plasarea economisirii în sistemul productiv va duce la o creștere a prețurilor factorilor de producție. Diminuarea prețurilor bunurilor de consum și creșterea prețurilor factorilor vor genera o undă de reducere a marjelor de prețuri din structura producției. Întreprinzătorii din stadiile superioare, mai îndepărtate de consum, au acum la dispoziție mai multe resurse pentru a licita pentru factorii de producție decât întreprinzătorii din stadiile mai apropiate de consum. O recalibrare a structurii producției dinspre consum spre producția de bunuri intermediare are loc.⁵⁷

Procesul de economisire și acumulare de capital descris este adesea greșit înțeles, iar economisirii i se atribuie nu rolul de cheie a sporirii productivității efortului uman ci unul diferit, de *cauză a crizelor* din capitalism. Câteva observații pot fi utile pentru clarificarea adevăratului rol jucat de economisire în structura intertemporală a producției:

1. credem că o parte însemnată din succesul de care se bucură “paradoxul economisirii” poate fi pus pe seama interpretării eronate a unei metode de prezentare. Orice ilustrare sau raționament mai general se concentrează pe anumite circumstanțe socotite relevante și lasă neprecizate altele. Ideea de a reprezenta activitatea economică sub forma unei progresii în timp, stadială, de la factorii primari la bunurile de consum este probabil indispensabilă științei economice. Mai mult, importanța timpului pentru producție a fost sesizată târziu. Accentul pus de marii economiști a căzut pe relația factori de producție-bunuri de consum, pe înrădăcinarea logică a structurii producției în preferințele oamenilor și pe consum ca scop al producției. Importanța timpului, a preferințelor pentru structura producției reies cu claritate din această construcție. Mai puțin clare sunt însă alte aspecte. Unul însemnat ține de faptul că *structura producției nu depinde de consum*, în sensul că

---

⁵⁷ Pentru o descriere detaliată, în termeni monetari, a procesului de integrare a economisirii nete prin extinderea structurii producției a se vedea: M. N. Rothbard, *Man, Economy, and State*, cap. 8; Jesus Huerta de Soto, *Estudios de Economía Política*. A se vedea, de asemenea, L. von Mises, *Human Action*, ; E. von Bohm-Bawerk, *The Positive Theory of Capital* și *The Function of Saving*; F.A. Hayek, *The Paradox of Saving*.

scăderea consumului nu echivalează în nici un fel cu scăderea producției *în general*. Menirea construcției numite “structura producției” este evidențierea logicii umane în activitatea economică, faptul că există relații cauzale între factorii de producție și bunurile de consum. Concluzia că *disponibilitatea de a consuma* reprezintă elementul central care *condiționează* dimensiunea structurii producției este o eroare. Un alt defect important al prezentării progresive, logic-temporale a structurii este faptul că pare că cererea de la ultimul stadiu, cel al consumului, vine de nicăieri sau depinde de abundența banilor.⁵⁸ Nu mai este decât un pas de aici și până la condamnarea economisirii, la susținerea trecerii monedei în mâinele statului, la emisiunea nelimitată de monedă hârtie.⁵⁹

2. această idee a unei cereri nominale (dependente doar de monedă, de o categorie venită de nicăieri, de “consumatori”), date, independente de producție (raționamentul este în întregime construit pe *cheltuirea* banilor, *dobândirea* lor fiind complet neglijată) este o ficțiune pură.

La fiecare stadiu al producției este angajată forța de muncă. Din această afirmație simplă derivă mai multe lucruri importante: a) nu există forță de muncă implicată în procese lungi fără energia derivată din *consumul* de bunuri finale; b) deși prețul bunurilor finale se formează în funcție de cantitatea de bunuri finale și de cererea totală pentru ele, consumul are două componente –productiv (generator al “forței de muncă”) și simplu (final)⁶⁰; c) poate cea mai importantă observație este aceea că ideea socialistă a eliminării sărăciei prin organizarea unui imens banchet cu bunurile de consum ar distruge partea dedicată susținerii structurii producției și ar declanșa un adevărat dezastru uman, populația actuală fiind susținută de o structură a producției extinsă, bazată pe acumularea de capital, pe o masă imensă de bunuri implicată ca factor fundamental în producerea de

---

⁵⁸ Cuvântul “defect” nu trebuie luat prea tare. Nu prezentarea în sine generează eroarea ci ideile din mintea celor care dau aceste explicații plecând de la ceea ce se vede sau de la construcția structurii producției având corolarul în bunurile de consum. Putem trage concluzia în acest mod că realitatea însăși e defectuoasă. Pentru a ilustra cele spuse: nu este un defect al tractorului faptul că nu coase; cine construiește raționamente plecând de la capacitatea tractorului de a coase va construi raționamente eronate. Ca și bunurile, care au specificitatea lor, și raționamentele au anumite scopuri pe care le ilustrează foarte bine, altele pe care le ilustrează mai puțin bine și iarăși altele pe care nu le ilustrează deloc.

⁵⁹ Susținerea producției de dragul producției este un stadiu “superior”: necesită mai mult analfabetism economic, anume dispariția oricărei idei privind dependența activității economice de preferințe sau de “consum”.

⁶⁰ Adică nu “stimularea consumului”, epuizarea indistinctă a cât mai multor bunuri finale, ci integrarea bunurilor de consum în procesul productiv reprezintă cheia civilizației.

bunuri de consum viitoare. *Corolarul logic al stimulării consumului este distrugerea producției și a unei părți însemnate a rasei umane!*

Așa-numita “lege a lui Say” sau “legea debușeelor” nu este altceva decât încercarea de a formula problema economică într-un mod mai potrivit evidențierii adevăratei naturi a consumului. Ea este un complement necesar teoriei stadiale-inter-temporale. Esența legii lui Say stă în vizionarea economiei nu ca o piramidă *construită și dependentă* de consum ci ca o constelație de producători sau, mai general, de deținători de resurse aflați pe același nivel. Într-un asemenea context este mai evidentă dependența cererii de producție și a faptului că oferta și cererea sunt manifestări individuale ale *deținerii de resurse, dependentă în ultimă instanță de producție*.⁶¹ Legea lui Say pune nu numai problema cheltuielilor ci și problema dobândirii resurselor. Mai mult, contextul lui Say pune mai bine în valoare ideea *coordonării între producători*. Dobândirea unui statut mai bun în structura producției depinde de capacitățile anticipative, de alocarea factorilor de producție în concordanță cu productivitatea lor maximă, dependentă la rândul ei de aducerea pe piață a bunurilor celor mai dorite de consumatori sau de producătorii din stadiile mai apropiate de consum.

3. nu este nici o contradicție între economisirea mai mare și rata dobânzii mai mică. Economisirea trebuie luată aici ca deciziile productive: o producție mai mare se va vinde cu un preț mai mic; preferința de timp mai mică este însoțită de o economisire superioară, generatoare a unei dobânzi mai mici. Dobânda mai mică nu înseamnă însă neapărat venituri mai mici din dobânzi.

4. paradoxul economisirii este o variantă a teoriei corespondenței deoarece se consideră că expansiunea producției nu este posibilă decât prin expansiunea cererii exprimate în termeni monetari, pentru a crea resursele necesare expansiunii.

5. nu există contradicție între fenomenele monetare și producție. Nevoile sunt nelimitate iar factorii de producție – rari. Costurile de producție se formează plecând de la prețurile anticipate ale bunurilor de consum sau ale bunurilor intermediare din stadiile imediat următoare în care va fi utilizat produsul finit. Orice resurse suplimentare pot fi integrate în procesul productiv, sporind cantitatea de bunuri deja existente sau

---

⁶¹ Nu există în economie o cerere agregată independentă de oferta agregată. Există o diviziune a muncii și o structură de bunuri, intermediare și finale, cererea și oferta manifestându-se cu aceeași masă de bunuri.

contribuind la producerea unor bunuri noi; decizia depinde de intensitatea preferințelor proprietarilor, așa cum sunt ele estimate de deținătorii resurselor respective. În funcție de contextul concret de la un moment dat, orice cantitate de resurse poate fi utilizată pentru satisfacerea nevoilor celor mai urgente ale deținătorilor de resurse. Singura posibilitate de a pierde ca întreprinzător este alocarea eronată, utilizarea unui factor într-o linie de producție mai puțin valoroasă din punctul de vedere al celorlalți deținători de resurse. Atât timp cât alocarea nu este eronată este posibilă și avantajoasă extinderea producției în formele menționate. Dacă alocarea nu este eronată, atunci deținătorul de resurse suplimentare încasează numai dobândă, corespunzătoare preferinței sociale de timp (în cazul în care nici ceilalți întreprinzători nu alocă greșit resursele) sau dobândă și profit (în cazul în care alți întreprinzători greșesc). *Dobânzile, profitul, pierderea, costurile și prețurile sunt rezultate ale acțiunii umane nu factori naturali limitatori ai producției, așa cum este raritatea sau preferința de timp.* Oricând este posibilă crearea antreprenorială a unei constelații de prețuri, costuri, dobânzi etc. compatibile cu desfacerea avantajoasă pentru toată lumea a oricărei cantități de mărfuri și cu utilizarea oricărei cantități de resurse.

6. diminuarea consumului, mai precis a consumului simplu, final⁶², nu trebuie să fie neapărat absolută ci doar relativă. Diminuarea relativă cu extinderea structurii producției este posibilă însă doar atunci când ne aflăm după o economisire netă deja integrată în producție și care a dat deja rezultate. Doar în aceste condiții este posibilă o creștere a consumului final față de nivelul anterior și o creștere a economisirii.

O altă idee importantă este aceea că, în condițiile unei producții în expansiune, *întregul proces de acumulare de capital este continuu îmbunătățit nu neapărat prin modificarea preferinței de timp ci chiar și prin menținerea aceleiași rate a preferinței de timp.* Explicația stă în faptul că atunci când producția crește aceiași rată a preferinței de timp dă un nivel superior al economisirii.

Creșterea preferinței de timp, manifestată prin creșterea cheltuielilor pentru consumul final și diminuarea consumului productiv are ca rezultat scăderea economisirii, creșterea marjelor de preț în structura producției și restrângerea structurii producției prin

---

⁶² Este vorba de consumul *final prezent, nu de cel viitor*. Esența economisirii este renunțarea la un consum prezent pentru un consum viitor mai mare.

alegerea unor procese de producție mai scurte, adică un efect invers celui descris mai sus. Trebuie însă accentuat un aspect, o asemănare, prea adesea neglijată, între creșterea și scăderea preferinței de timp: atât timp cât ne aflăm pe o piață liberă, ambele evoluții sunt rezultatul alegerilor și preferințelor decidenților și ambele sunt, din punctul lor de vedere, optime. Este important să ne ferim să atribuim etichete morale fără precizarea unor principii morale (pe care știința economică nu ni le pune la dispoziție). Este gratuită caracterizarea economisirii ca fiind bună iar a reducerii economisirii ca rea. Aceste formulări sugerează imediat că intervenția coercitivă a statului pentru stimularea economisirii ar fi benefică. Numai că sugestia nu are nici o bază științifică, în orice caz nici o bază economică. Economia este o știință neutră față de valori; ea descrie acțiunea umană în diverse contexte ale rarității, nu întemeiază un principiu etic sau altul.

C. Deținerile de monedă și structura producției

Oamenii pot utiliza banii pe care îi au la dispoziție în cinci feluri: 1) să-i cheltuiască pe factori de producție; 2) să-i cheltuiască pe bunuri de consum; 3) să-i păstreze în deținerile de monedă; 4) să-i dea cadou; 5) să-i distrugă.⁶³ Am văzut la punctul anterior cum influențează modificarea alocării relative a fluxurilor de cheltuieli între producție și consum rata dobânzii și structura producției. De asemenea, am văzut că nu există monedă fără deținerile de monedă. Varianta a 4-a transferă decizia către receptorul monedei, structura producției urmând a fi mai capitalistică sau mai puțin capitalistică în funcție de dimensiunile cadoului și de diferența relativă dintre cele două persoane legată de economisire și consum.

Decizia de a crește deținerile de monedă în raport cu perioada anterioară are consecință asupra structurii producției. Ea are ca rezultat scăderea marjelor de preț, reflectând o diminuare a preferinței de timp, în măsura în care suplimentul de monedă provine din diminuarea cheltuielilor de consum simplu. Dacă sumele provin din reducerea cheltuielilor pentru bunuri intermediare, structura producției se va restrânge, devenind mai puțin capitalistică iar marjele de prețuri se vor mări în termeni reali.⁶⁴ Decizia de diminuare a deținerii de monedă are și ea consecințe asupra structurii

---

⁶³ Vezi Huelsmann, „A Theory of Interest”.

producției, în sensul extinderii dacă sumele suplimentare vor fi cheltuite pe factori de producție sau a restrângerii, dacă vor merge înspre consum. Numai o creștere sau scădere a deținerilor, însoțite de o creștere, respectiv scădere, a puterii de cumpărare a monedei, care provine din diminuarea *în egală măsură* a consumului și cheltuielilor cu achiziționarea de factori lasă nemodificate marjele de preț în structura producției. Nemodificarea preferinței de timp este compatibilă numai cu această ultimă situație.

Varianta numărul 5 este o bună ilustrare a adevăratului rol pe care îl joacă moneda în structura producției, un rol ce ține de calculul economic, de bun valoros la nivel interpersonal, în schimburi. Deși esențială, după cum vom vedea, pentru apariția și dezvoltarea unei economii complexe, moneda „is part of private capital but not part of social capital”⁶⁵. Distrugerea sau pierderea în alt mod, definitiv, a deținerilor individuale de monedă nu afectează cantitatea de factori de producție din economie. Ea afectează cu siguranță planurile de producție și consum ale perdantului și puterea de cumpărare a monedei, făcând deciziile celorlalți mai importante pentru structura producției. Însă depinde de efectul natural de redistribuire dacă preferința socială de timp va crește, va rămâne aceeași sau va scădea. Chiar în măsura în care va rămâne nemodificată preferința de timp, unele restructurări în procesul de producție vor avea loc, fiind puțin probabil ca preferințele de consum ale câștigătorilor din redistribuire să fie similare cu ale perdantului.

D. Componenta de putere de cumpărare în rata dobânzii

Pe lângă factorii menționați, marjele brute de dobândă sunt afectate, de asemenea, și de evoluția puterii de cumpărare a monedei. Pentru a ilustra acest caz putem studia efectele pe care le are asupra ratei dobânzii și structurii producției descoperirea de cantități suplimentare de monedă-marfă, de exemplu aur.

Cantitatea suplimentară de monedă va avea efecte redistributive naturale și va produce modificări în structura cererii și în structura producției. Ce se va întâmpla cu marjele de preț din structura producției și cu rata dobânzii de pe celelalte piețe intermediare ale economisirii?

---

⁶⁵ Mises, *The Theory of Money and Credit*, p. 132.

Redistribuirea poate avea oricare din cele trei efecte posibile asupra preferinței sociale de timp (scădere, creștere, rămânerea la același nivel, cel mai probabil cu modificarea structurii bunurilor de capital produse în toate cazurile). Ceea ce trebuie reținut este că întreprinzătorii nu se află într-o situație diferită de cea care le stă înaintea zilnic: producerea bunurilor celor mai dorite de către ceilalți producători-consumatori, în prezența aceluiași nivel al economisirii, unul mai mare sau unul mai mic. Moneda suplimentară, presupunând cererea de monedă constantă, va genera o tendință de creștere nominală a prețurilor; oricum prețurile vor fi mai mari decât ar fi fost în absența masei monetare suplimentare.

Pentru a simplifica discuția, să luăm cazul în care moneda suplimentară intră în sistem pe piața creditului iar preferința de timp socială rămâne nemodificată. *În situația în care întreprinzătorii anticipează în mod corect că se află nu în fața unei economisiri nete ci în fața unei cantități suplimentare de monedă care va genera prețuri mai mari la produsele finite și bunurile de consum în viitor, ei vor fi dispuși să liciteze prețuri mai mari pentru factorii de producție în prezent.* Marjele nominale ale dobânzii se vor modifica, incluzând o primă de preț, însă marjele reale vor reflecta doar faptul că în sistem se află mai multă monedă, nu mai mulți factori de producție. Nici o extindere a structurii producției – echivalentul unei erori antreprenoriale - nu va avea loc.

Dacă întreprinzătorii vor considera moneda suplimentară economisire netă, atunci ei vor extinde structura producției în mod nesustenabil – o eroare antreprenorială. Este vorba însă de o eroare antreprenorială ca orice alta, naturală și inevitabilă. Nimeni nu vrea să greșească.

Deși experiența istorică nu ne pune la dispoziție ilustrări pentru asemenea erori pentru un sistem monetar de piață liberă, dovadă a capacității întreprinzătorilor de a face față unor asemenea evenimente, este posibilă în principiu formarea unui cluster semnificativ de erori în asemenea condiții. Însă un cluster semnificativ de erori poate apărea și ca urmare a unui cataclism natural neprevăzut. Cele două fenomene sunt identice. Dacă nu există ilustrări istorice pentru formarea unui cluster deseori în asemenea condiții, cealaltă trăsătură a crizelor moderne – *recurența* – este total absentă din peisaj. *Simpla variație a cantității de monedă pe o piață liberă nu poate explica fenomenele care ne interesează – evoluțiile ciclice nesustenabile.*

E. Calculul economic

Am văzut că pentru persoana în izolare alocarea resurselor nu reprezintă o problemă extrem de complicată, direcționarea efortului și alegerea combinației de resurse făcându-se în funcție de capacitatea respectivelor proiecte de a genera în viitor bunurile cele mai importante pentru persoana în acțiune. Cum resursele sunt rare, numai proiectele capabile să dea bunurile cu contribuție subiectivă estimată maximă, în contextul concret, vor fi realizate prin angajarea de resurse, celelalte, cu o capacitate mai mică de a contribui la bunăstarea omului rămânând fără resurse. Ex-ante, la momentul deciziei, vor fi alese doar procesele de producție și tehnologiile considerate cele mai potrivite pentru a genera bunurile de consum cele mai dorite. În condiții de incertitudine există întotdeauna riscul pentru persoană de a alege un curs al acțiunii, producerea unui bun mai puțin valoros decât un altul, care putea fi produs în loc.

Important pentru acțiunea în izolare sau pentru o economie extrem de simplă, cu puține persoane, este faptul că alocarea *se poate baza pe atribuirea directă de valoare, pe estimarea directă, subiectivă, a importanței factorilor respectivi, a capacității lor de a contribui la bunăstarea persoanei.*

Problema se complică atunci când avem deja o economie complexă sau atunci când numărul de persoane și de procese productive începe să crească, urmare a diviziunii muncii și apariției monedei. Într-o economie cu o multitudine de persoane, bunuri și stadii de producție întinse în timp, este imposibil pentru rațiunea umană neajutată de nimic să discearnă care dintre sutele de posibilități de a produce un bun este cea mai bună în condițiile de raritate date. Din mulțimea utilizărilor alternative pentru un bun, acesta trebuie încadrat, pentru a nu fi risipit, în acele proiecte a căror realizare va genera bunurile de consum cele mai dorite de către proprietarii de resurse. Și am văzut că diviziunea muncii presupune producție specializată, prin anticiparea celor mai dorite bunuri de către *ceilalți* proprietari (inclusiv proprietarii de resurse corporale).

Pentru alegerea celui mai important proiect în care factorul sau factorii să fie angajați, oamenilor nu le este de nici un folos nici atribuirea directă de valoare (am văzut mai sus), nici calculul bazat pe valoarea subiectivă (utilii sunt niște ficțiuni, valoarea este o mărime momentană, de intensitate, schimbătoare, non-aditivă etc.) și nici calculul în natură. Calculul în natură nu poate spune nici dacă un proiect dă mai multe resurse decât

consumă (sau mai importante) și nici nu poate da vreun indiciu privind importanța relativă a două proiecte. Inputurile și outputurile în natură sunt două colecții de bunuri, imposibil de comparat pentru a vedea calitatea proiectelor.

Alocarea rațională a resurselor presupune direcționarea antreprenorială a resurselor cu utilizări alternative către acele proiecte care vor genera bunurile de consum cele mai dorite (demonstrat real, prin cumpărare) de proprietarii din societate. Or, aici cuvântul cheie este *comparație*: pentru a putea lua o decizie într-o economie complexă, orice întreprinzător trebuie să poată alege între alternative prin apelarea la *mărimi cardinale*. Mărimile cardinale presupun o *unitate comună de măsură* (motiv pentru care calculul în natură nu are nici o șansă de reușită).

Într-o ordine a proprietății private, soluționarea problemei calculului, a deciziei raționale privind alegerea proiectelor de investiții în condiții de raritate, pornește de la monedă și de la proprietarii-întreprinzători. Proprietatea este alcătuită dintr-o cantitate limitată de mijloace. Mijloacele, la rândul lor, alcătuiesc structura producției, distingându-se în bunuri finale (de consum) și factori de producție. Procesul de formare a prețurilor are doi pași: formarea prețurilor bunurilor de consum (aici deținătorii de monedă se angajează în schimburi cu deținătorii de bunuri finale non-monetare, ghidați fiecare de scalele lor de preferințe); și formarea prețurilor factorilor. Prețurile bunurilor finale sunt esențiale pentru formarea prețurilor factorilor, ele fiind reflectări ale capacității lor de a contribui la realizarea celor mai intens dorite (demonstrat real, prin cumpărare) bunuri de consum. Este important să înțelegem că nu prețurile actuale ale bunurilor finale sunt cele care îi ghidează pe întreprinzători în deciziile lor de alocare ci prețurile viitoare ale acestor bunuri. Cum viitorul este incert și necunoscut, prețurile viitoare sunt de fapt anticipări, estimări personale ale întreprinzătorilor. Licitațiile privind factorii reprezintă un proces atot-cuprinzător. Fiecare deținător de resurse caută să estimeze contribuția potențială a factorilor de care este conștient și de care poate dispune în mod realist la realizarea produselor finale celor mai dorite de consumatorii finali. Cu cât estimarea contribuției unui factor este mai mare, cu atât întreprinzătorul respectiv va licita mai mult pentru factorul respectiv. Aceasta înseamnă 1) că prețurile factorilor sunt rezultatul anticipărilor antreprenoriale ale prețurilor bunurilor finale, prețul fiecărui factor din stadiile superioare depinzând de stadiul imediat inferior (mai aproape de consum) și,

în ultimă instanță, de prețurile anticipate ale bunurilor finale; 2) doar proiectele cele mai importante, cele pentru care consumatorii și întreprinzătorii din stadiile inferioare, mai apropiate de consum, sunt dispuși să cheltuiască cel mai mult, reflectând importanța pentru bunăstarea lor, vor dispune de resurse, celelalte rămânând doar alternative nerealizate.

Deciziile de producție, în concluzie, sunt ghidate de *profiturile anticipate*, comparația între diversele proiecte făcându-se *în termeni omogeni (monetari)*, în funcție de diferența dintre *încasările anticipate* (în termeni monetari, dependente de prețurile viitoare anticipate ale bunurilor finale) și *costurile* sau cheltuielile cu factorii (prețuri prezente, rezultate ale estimărilor antreprenoriale privind capacitatea lor de a contribui la producerea bunurilor finale cele mai dorite de consumatorii-proprietari). Teoria calculului economic se poate rezuma în aceste cuvinte: **alocare antreprenorială** (proprietari privați) **anticipativă** (viitorul e incert) **în termeni cardinali** (prețuri prezente ale factorilor generate de interacțiunea proprietarilor de resurse și prețuri viitoare anticipate ale produselor finite) a **resurselor rare cu utilizări alternative**.⁶⁶

Structura producției este o înlănțuire de prețuri, rezultat al anticipărilor privind importanța relativă a contribuției factorilor. Valoarea, importanța în structura producției vine dinspre bunurile de consum spre factorii de producție. Deciziile productive însă pleacă de la anticipările antreprenoriale; procesul productiv este unul care se desfășoară în timp, de la factorii de producție la bunurile de consum. Deciziile sunt ghidate de prețuri (anticipate), nu de valoare, însă calculul monetar antreprenorial este singurul compatibil, deși indirect, cu evaluările subiective ale persoanelor. Estimările antreprenoriale, în termeni monetari, sunt singurele capabile să asigure controlul intelectual al proceselor din structura producție, asigurând (ex-ante) coerența deciziilor productive cu preferințele sau evaluările subiective ale persoanelor.

Selecția proiectelor în funcție de importanța lor pentru bunăstarea oamenilor este posibilă numai dacă există proprietate. Prețurile reale (nu etichete atașate arbitrar) sunt rezultatul actelor de cumpărare și de abținere de la cumpărare ale proprietarilor. În absența proprietății nu pot exista prețuri pentru factorii de producție și nici alocare

---

⁶⁶ Dan Cristian Comănescu.

rațională a resurselor (toate celelalte posibilități, calcul valoric direct, calcul în natură etc. sunt imposibile). Selecția proiectelor este dependentă de proprietate și de monedă.

Nu trebuie sărit însă imediat de la proprietate la prosperitate. Existența unei ordini a proprietății private face posibil calculul economic, alocarea rațională a resurselor. Numai dorința proprietarilor de a reuși în planul producției de bunuri, manifestate prin economisire și investire, rezultate ale unei preferințe de timp mici, pot duce la pasul trei, dezvoltarea și prosperitatea. Schema logică ar fi următoarea:

Proprietate   *Posibilitatea calculului*   *Prosperitate*

Posibilitatea calculului rămâne, chiar dacă nu e „activată” prosperitatea. Comunitățile monahale, cu proprietate privată, sunt un exemplu al erorii saltului de la proprietate la prosperitate independent de preferințele oamenilor.⁶⁷

Alocarea antreprenorială ex-ante, bazată pe profiturile anticipate, nu încheie însă procesul de piață. Deși costurile plătite nu au nici o relevanță pentru formarea prețurilor prezente, ele sunt, totuși, extrem de importante pentru întreprinzători. Prețurile efectiv plătite de consumatori sau de întreprinzătorii din stadiile mai apropiate de consum confirmă sau infirmă anticipările și decid încheierea producției cu succes (dobândă sau profit) sau cu eșec (încasări mai mici decât dobânda, eventual mai mici decât cheltuielile). Resursele în structura producției vor fi continuu realocate între întreprinzători în funcție de capacitatea antreprenorială *demonstrată*.

F. Canalele indirecte de economisire

i) Sistemul bancar pe o piață liberă

Păstrarea monedei în casă și efectuarea plăților în monedă-marfă reprezintă operațiuni greoaie și riscante. Pe de altă parte, moneda fiind un bun *prezent* prin excelență (permite dobândirea *acum* de bunuri de consum sau de producție), este limpede că deținătorul ei are la dispoziție trei opțiuni: 1. să o păstreze în continuare (în deținerea

---

⁶⁷ Nu e mai puțin adevărat că intervenția coercitivă în aceste comunități ar putea mări producția de bunuri și servicii, însă ar diminua bunăstarea. Producția de bunuri este un curs al acțiunii mai puțin valoros pentru călugării respectivi decât rugăciunea, lectura Părinților etc.

de monedă); 2. să se angajeze în schimburi (să achiziționeze bunuri “reale”, de consum sau de producție); 3. să **cedeze** cantități determinate din ea, pe diverse perioade, altor persoane. Oricine renunță la o cantitate de monedă în favoarea altei persoane pe o anumită perioadă renunță la achiziționarea de bunuri de consum sau de producție; în primul caz renunță la o satisfacție prezentă în schimbul unei satisfacții viitoare, oferind altcuiva posibilitatea de a achiziționa bunuri prezente (de consum) sau de a deveni întreprinzător (achiziționând bunuri de producție), în al doilea caz face același lucru pentru a deveni el însuși întreprinzător. Esența operațiunilor de credit de tipul 3 îl reprezintă importanța pe care persoana în acțiune o acordă *timpului*. Cine renunță la o satisfacție prezentă dovedește prin chiar acest act că acordă o importanță mai mare satisfacției viitoare, ceteris paribus. Cei care acordă credit sunt cei care au o *preferință de timp mică* (acordă o importanță mică satisfacției prezente), iar cei care iau credit au o preferință de timp mare (satisfacția prezentă este foarte importantă).⁶⁸ Cum nimeni nu renunță la o satisfacție prezentă pentru o satisfacție viitoare echivalentă, *rata dobânzii* (prețul timpului) trebuie să fie pozitivă. Piața creditului este și ea o piață a preferințelor de timp, rata dobânzii fiind o reflectare a stării de moment a cererii și ofertei de credit, ambele determinate, la rândul lor, de preferința de timp. Este esențial de înțeles că în determinarea ratei dobânzii trebuie luată în considerare întreaga piață a timpului, adică toată *intermedierea financiară* (piața bancară, piața de capital, piața asigurărilor) precum și *creditele directe* din afara piețelor de intermediere și *resursele proprii* investite și reinvestite de întreprinzătorii înșiși.⁶⁹

Băncile au apărut ca o soluție la aceste trei probleme naturale: riscurile și costurile asociate păstrării monedei marfă, dificultatea și riscul de a efectua plăți direct cu moneda marfă și dificultatea de găsi cea mai bună modalitate de a procura sau acorda credit. Instituțiile numite bănci au dezvoltat două tipuri de activități ca răspuns la aceste probleme sau nevoi naturale:⁷⁰ *depozitarea* (ca soluție la primele două probleme) și *intermedierea* (pentru a treia). *Activitatea de depozitare* presupune păstrarea banilor

---

⁶⁸ Nu cei bogați acordă credit iar cei săraci iau credit. Factorul fundamental este atitudinea față de satisfacția prezentă pe care o poate oferi o cantitate de monedă prin angajarea în schimburi. Este posibil ca majoritatea celor bogați să ia credit iar cei mai puțin avuți să acorde credit.

⁶⁹ Mai multe despre piața bancară și structura producției vom spune la explicarea crizelor.

⁷⁰ De observat că băncile se dezvoltă ca răspuns la aceste probleme naturale și *nu* pentru a compensa vreo lipsă de bani și nici pentru a scoate economia din criză sau pentru a stimula creșterea economică.

primiți și emiterea de *titluri de proprietate* care să certifice existența lor. Depozitele astfel constituite se numesc *depozite la vedere* iar certificatele se mai numesc și bancnote, note de bancă sau substitute monetare. Banii din depozitele la vedere aparțin în continuare proprietarului, nu băncii; banca se obligă să restituie proprietarului întreaga cantitate de monedă de îndată ce acesta solicită acest lucru; proprietarul plătește băncii o sumă (banca are cheltuieli generate de emiterea titlurilor, de asigurarea spațiilor de păstrare, de efectuarea operațiunilor de transfer între diverșii deținători de monedă în urma schimburilor etc., așa cum are orice instituție depozitară), în funcție de importanța pe care o acordă serviciilor prestate de bancă și de concurența de pe piața bancară; transferurile de monedă rezultate în urma schimburilor de pe piață se efectuează prin cedarea nu de monedă propriu-zisă ci de substitute monetare, de titluri de proprietate asupra monedei; banca păstrează întreaga cantitate de monedă primită în depozit (rezervă 100%). *Activitatea de creditare* este activitatea de intermediere financiară: banca atrage credite plătind o anumită dobândă și le plasează în structura producției sau în consum, în schimbul unei dobânzi, realizând, dacă este bun întreprinzător, un profit din diferența de dobândă. Aici banca nu este supusă nici unei condiții de rezervă de 100% (ar fi absurd, banca ar trebui să plătească dobândă pentru o sumă cu care nu face nimic) datorită faptului că acum banii, spre deosebire de depozitele la vedere, au fost cedați de deponentul-proprietar și aparțin băncii pe perioada respectivă, stipulată în contract. Deși pare desprinsă din literatura SF, trebuie totuși făcută precizarea, având în vedere mitologia care domină imaginația populară și literatura de specialitate, că banca trebuie totuși să respecte o condiție naturală: să nu acorde cu credit mai mult decât primește (adică, atunci când utilizează substitute de monedă, să acorde cu împrumut doar echivalentul sumei pe care a atras-o ca împrumut). În plus, termenul pe care a fost atras creditul de către bancă trebuie să fie ferm.⁷¹

---

⁷¹ De fapt, dacă creditul poate fi solicitat de către deponent înainte de scadență iar termenul pe care banca a plasat creditul este ferm, banca se angajează într-o activitate frauduloasă (acordă cu credit ceea ce nu are), fraudă care, suplimentar, așa cum vom vedea, o expune unui risc de faliment. Banca are o opțiune: să prevadă în contractul de acordare a creditului că îl poate reclama oricând. Nu cred că cineva ar mai lua credit în aceste condiții.

Trebuie însă reținut că banca are deplină libertate de a plasa cu credit sumele respective *pe orice perioadă* și nu este ținută, așa cum cred mulți economiști (printre care m-am numărat și eu), să coordoneze și termenele de plasare (a primit pe un an - este obligată să nu plaseze suma respectivă pe mai mult de un an). În decursul aceluși an ea poate să aibă toate depozitele la vedere acoperite 100% și cel care a acordat băncii creditul nu poate veni, conform contractului, decât după expirarea termenului de un an. Însă în acel moment

Băncile nu sunt producători nici de monedă și nici de titluri false asupra monedei pe o piață liberă. Prin activitatea de depozitare, ceea ce se modifică este doar *compoziția* masei monetare, nu dimensiunea ei, ceea ce lasă puterea de cumpărare nemodificată (dacă A deținea 30 de grame de aur, B - 15 și C - 40, prin depunerea de către A a 15 grame de aur într-un depozit la vedere, masa monetară va rămâne constantă (85 de g), însă nu va mai fi alcătuită exclusiv din aur, ci din aur (70 g) și dintr-un titlu de proprietate asupra aurului (15g)). Creditarea lasă și ea nemodificată cantitatea totală de monedă din societate, cu sau fără modificarea compoziției, în funcție de modalitatea preferată de acordare a creditului: în monedă propriu-zisă sau în substitute monetare. Producția de aur se limitează la extracția monedei-marfă. Așa cum am văzut, “elasticitatea” masei monetare nu este necesară nici pentru a “compensa” creșterea producției de bunuri și a evita crizele, nici pentru a stimula activitatea economică.

Ceea ce trebuie însă accentuat aici este faptul că un sistem bancar de piață liberă, cu 100% rezervă, nu este expus panicilor bancare și nici contagiunilor. Singurul risc pentru o bancă de a falimenta este doar riscul antreprenorial (acordarea de credite unor întreprinzători incompetenți, incapabili să le mai ramburseze). Orice bancă este capabilă, “prin construcție”, să își îndeplinească, în orice moment, obligațiile asumate. Acest lucru face o bancă pe 100% rezerve să fie imună față de panici și să nu existe nici un risc de contagiune: falimentul unei bănci nu o face pe cealaltă/celelalte mai puțin capabile de a-și îndeplini obligațiile, nici mai expuse riscurilor. Acestea fiind spuse și demonstrate, cel de-al doilea argument major pentru crearea unei bănci centrale – prevenirea panicilor bancare și a contagiunii – se prăbușește. Nu există în cadrul unei asemenea organizări a pieței bancare nici un “risc sistemic”, nici un “hazard moral”, nici o bancă “too big to fail”. Nu e nevoie de nici un fel de rezerve și nici de centralizarea rezervelor pentru că nu trebuie nimeni “scos din dificultăți”. Depozitele nu trebuie “asigurate” din banii contribuabililor pentru că nimeni nu se joacă cu banii oamenilor oferindu-le iluzia că au bani în timp ce banii lor sunt utilizați de alte persoane (rezerva fracționară), cu consecințe dramatice pentru economie.

---

banca poate să-și onoreze obligația fie prin mărirea capitalului propriu, fie prin obținerea de donații, fie din dobânzile încasate la alte credite etc. Deși rămân la părerea că o bancă va căuta să armonizeze structura temporală a creditelor atrase cu structura temporală a creditelor acordate, este important de reținut că depășirea termenelor nu constituie fraudă și nu periclitează, în sine, stabilitatea băncii. Datorez acest punct important lui Dan Cristian Comănescu.

ii) *Bursa de valori pe o piață liberă*

Și pe o piață liberă există limite naturale în dezvoltarea firmelor, tot așa cum există și pentru producție. Unele limite sunt insurmontabile (raritatea resurselor etc.), altele pot fi depășite prin efortul și ingeniozitatea umană, așa cum este cazul monedei, calculului economic ș.a.m.d.

Existau anumite probleme firești legate de posibilitățile de investire. La începuturi era natural ca firmele să reprezinte seturi de active deținute de unul sau mai mulți proprietari, care răspundeau nelimitat cu averea lor pentru deciziile pe care le luau. Unele firme au continuat și continuă să păstreze această formă de organizare, care nu contravine deloc paradigmei restituției sau respectării drepturilor de proprietate. În acest tip de organizare însă era greu pentru cei cu sume mici să plaseze banii în firme. De aceea au apărut băncile. Însă problema plasării directe de către cel care economisea, fără intermedierea băncii, care alegea ea firma, rămânea. Această problemă a fost soluționată abia o dată cu apariția conceptului de răspundere limitată, de acțiune și obligațiune, și de societate pe acțiuni. Răspunderea limitată garanta investitorului că eventualele erori antreprenoriale nu-i vor afecta întreaga avere ci doar partea investită în întreprinderea respectivă. Titlurile de valoare dădeau investitorului o imagine asupra valorii întreprinderii, asupra contribuției sale la capitalul acesteia și asupra posibilităților de decizie pe care contribuția i-o conferea.

Bursa s-a născut ca soluție la nevoile de capital ale firmelor și ca răspuns la dorința investitorilor de a putea intra în și a ieși cu ușurință dintr-o firmă. Ea este un instrument investițional și de evaluare indispensabil pentru o economie puternic capitalistică. Este esențial să se înțeleagă că bursa nu are nimic de a face cu jocurile de noroc. Ceea ce se tranzacționează pe bursă sunt titlurile de proprietate asupra activelor productive. Cu alte cuvinte, succesul pe bursă depinde, ca și în producție, de capacitățile antreprenoriale ale deținătorilor de capital. Fiecare firmă, fiind un set de factori de producție, are capacitatea de a genera un flux de venituri în viitor. Estimarea corectă a acestor fluxuri de venituri, actualizate, dă valoarea reală a firmei. Firma este un mijloc pentru generarea acestor venituri și valoarea ei depinde exclusiv de capacitatea de a genera aceste venituri. Bineînțeles însă că această valoare este *anticipată* pe bursă, iar

anticiparea poate fi corectă sau incorectă. Realizarea sau nerealizarea veniturilor și profiturilor anticipate se soldează, ca și în producție, cu profituri și pierderi pentru întreprinzătorii de pe bursă.

O firmă de succes obține profituri, ceea ce face ca valoarea acțiunilor sale în bursă să crească, reflectând creșterea valorii activelor. Creșterea valorii acțiunilor deschide pentru firmă oportunități suplimentare de a obține fonduri, fie prin piața de capital (bursă), prin emisiunea de noi acțiuni sau obligațiuni, fie prin bănci, pe baza valorii superioare a activelor.

Am văzut că bursa sporește acumularea de capital prin facilitarea investirii directe și cu răspundere limitată la capitalul investit. Pe o piață liberă, bursa facilitează și în alt mod acumularea de capital sănătoasă. Într-o ordine a proprietății private bursa se bucură de un avantaj în raport cu băncile în ceea ce privește opțiunile de păstrare a sumelor cu termen incert de cheltuire sau pe termen scurt. Plasarea acestor sume la bănci în depozite la vedere nu numai că nu generează un venit pentru depunător ci îi impune și plata serviciilor de depozitare prestate de bancă. În această situație, deținătorul sumei respective are opțiunea plasării ei pe bursă, în titluri în care are încredere și care, în plus, au lichiditate mare, care să îi permită retragerea atunci când dorește. *Plasarea sumelor în titluri echivalează cu un act de investire.* Mai mult, este de o importanță crucială faptul că, datorită numărului mare de astfel de plasamente și momentelor diferite la care ele sunt făcute, din punctul de vedere al firmei acesta nu este un împrumut pe termen scurt ci unul pe termen lung, lucru capital pentru structura producției. Este ca și cum firma s-ar împrumuta pe timp de un an pentru o sumă de 1 milion de dolari, însă ar realiza împrumutul luând de la 12 persoane 1 milion pe lună.⁷²

Date fiind discuțiile recente privind economiile bazate pe bursă (piața de capital) și economiile bazate pe bănci, trebuie spus că pe o piață liberă este indiferent care tip de canal de economisire va fi preferat mai mult. Ceea ce este clar e că nici unul nu este producător de inflație și nici controlat de stat; la fel de cert este că ambele vor coexista.

---

⁷² Această distincție importantă, care arată irelevanța termenului scurt individual pentru anumite tranzacții de credit, a fost evidențiată de Fritz Machlup în cartea sa *The Stock Market, Credit and Capital Formation*. Dată fiind evoluția intelectuală a lui Machlup, recomandăm celor care pot citi în germană să consulte prima ediție a cărții (*Boersenkredit, Industriekredit und Kapitalbildung*, Viena, 1931).

Depinde de persoanele concrete dintr-o comunitate dacă vor prefera să meargă mai mult la bănci sau să-și aleagă mai direct locul unde să-și plaseze economiile.

Să mai menționăm că atât exaltarea importanței bursei, desprinsă de restul economiei, cât și condamnarea ei ca „templu al speculației” sau „cazinou” sunt eronate. Pe bursă sunt tranzacționate titluri de proprietate asupra unor resurse capabile să genereze în viitor venituri prin vânzarea produselor. Bursa este prin excelență o instituție născută din proprietate; tot așa cum prețurile reale se recunosc după originea lor, nu pot apărea prin botezarea unor etichete, tot așa bursa nu poate apărea prin botezarea unor clădiri. Bursa este produsul tranzacțiilor dintre deținătorii de titluri de proprietate și un guvern nu poate impune o piață de capital unde capitalul este în mâinile statului tot așa cum nu poate face ca oamenii să aibă patru picioare. Prezența bursei într-o economie controlată de stat este tot atât de naturală ca un elefant în sufragerie.

7. Acțiunea în societate și teoria ciclului

Orice sistem economic, acțiune personală, politică publică etc. pot fi privite din două perspective: cea *etică*, preocupată de dreptate, de drepturi de proprietate, de cadrul legal favorabil dezvoltării potențialului natural al omului, de identificare a unei ordini non-conflictuale; și cea *economică* sau de bunăstare, dedicată identificării aranjamentului celui mai potrivit pentru bunăstarea oamenilor. Teoria ciclului economic ține de domeniul analizei bunăstării.

Teoria pieței libere și a ciclului economic pe o piață liberă reprezintă analizarea consecințelor pe planul bunăstării pe care le are adoptarea unei etici a inviolabilității proprietății private sau a unei paradigme a restituției⁷³.

A. Analiza în termeni de echilibru

Analiza în termeni de echilibru are, așa cum am văzut și la acțiunea în izolare, o sferă extrem de limitată de aplicare. Aplicarea limitată ține de dificultățile extreme, mai bine spus, de imposibilitatea, la nivel teoretic, de a identifica succesul sau eroarea prin

---

⁷³ Dan Cristian Comănescu. De fapt, teoria ciclului nu e strict dependentă de paradigma restituției în formă pură, în sensul că simpla prezență a intervenției, chiar în doze substanțiale, nu generează ciclu.

compararea cu alternativa nerealizată dar realistă. Alternativele sunt cunoscute la nivel personal și judecarea consecințelor unei acțiuni ca fiind o eroare sau un succes este o întreprindere imposibilă. Identificarea succesului sau erorii este posibilă și necesară la nivelul acțiunii personale a întreprinzătorilor și deținătorilor de resurse în general, însă nu are caracter științific. Ea este un instrument util la acest nivel, al acțiunii concrete în condiții de incertitudine.

Ceea ce rămâne util pentru știința economică și analiza în termeni de bunăstare din analiza echilibrului sunt următoarele:

a) orice analiză a echilibrului este de natură contrafactuală și personalistă (implică o comparație ex-post între rezultatul concret al acțiunii (eroare sau succes) și alternativele nerealizate, la nivel personal, singurul existent);

b) orice analiză trebuie să aibă caracter realist⁷⁴, nu să se bazeze pe constructe imaginare sau imposibile;

c) eroarea nu este implicată în condițiile în care se desfășoară acțiunea și nici în schimbarea lor. Oamenii pot estima corect condițiile relevante concrete în care acționează și pot previziona corect circumstanțele relevante din viitor. Nimeni nu spune că o vor face. Fiecare va încerca să previzioneze cât mai bine situația viitoare și să modifice condițiile prezente în modul cel mai favorabil pentru sine, altfel spus, *nimeni nu urmărește să greșească*. Eroarea antreprenorială nu ține de adevăr sau de cunoaștere ci de judecățile personale asupra circumstanțelor concrete, schimbătoare, ale prezentului și de previziunile asupra viitorului.

d) tot analiza echilibrului face lumină în ceea ce privește nivelul veniturilor factorilor și natura profitului și pierderilor. Existența pierderilor este legată de alocarea eronată a factorilor. Orice alocare eronată nu poate fi descoperită decât ex-post. Nu există eroare antreprenorială demonstrabilă științific ex-ante. Profiturile și pierderile pot dispărea ca urmare a succesului antreprenorial, nu și dobânda. Este în interesul întreprinzătorilor să evite eroarea și ca urmare pierderea. Nu este în interesul lor să neglijeze preferința de timp, așa cum nu e în interesul lor să nu mai mănânce. Dobânda este un fenomen natural. Marjele brute de preț din structura producției mai conțin i) profi-

---

⁷⁴ A nu se confunda real cu realist. Analiza economică nu este dependentă de cunoașterea conținutului exact, concret al actelor de alegere sau al scopurilor. Problema stă în a nu introduce criterii fanteziste sau alternative imposibile.

tul sau pierderea antreprenorială, ii) componenta de atașament a unor întreprinzători pentru anumite procese, iii) transferurile unilaterale făcute de unii întreprinzători altora. În ceea ce privește veniturile factorilor, deși analiza acțiunii umane ne arată că întreprinzătorii vor licita pentru factori în funcție de capacitatea lor anticipată de a contribui la realizarea bunurilor de consum, numai analiza echilibrului ne arată că întreprinzătorii nu vor licita mai mult decât *productivitatea marginală valorică scontată cu rata dobânzii*. A licita pentru un factor o sumă mai mare decât cea pe care consumatorii vor fi dispuși să o dea în viitor pe producția suplimentară datorată factorului respectiv, ajustată cu rata dobânzii, adică adusă la valoarea prezentă prin aplicarea ratei sociale a preferinței de timp, înseamnă a suporta pierderi, adică a comite o eroare antreprenorială. La fel, a accepta, ca întreprinzător, vânzarea unui factor pe care ai putea plăti mai mult decât prețul plătit de concurenți, înseamnă a accepta să renunți de bunăvoie la dobândă sau la dobândă și profit și a-ți plasa resursele în proiecte mai puțin rentabile.

d) poate concluzia cea mai importantă pentru teoria ciclului, desprinsă din analiza echilibrului, este aceea că, într-o ordine a proprietății private, erorile ex-post, comise, se constituie într-un *cluster de erori naturale, imposibil de detectat și demonstrat apodictic ex-ante și, în consecință, imposibil de corectat ex-ante*. Nu spunem deloc că ele erau inevitabile, generate de soartă sau destin; simpla lor detectare presupune deja existența unei/unor alternative mai bune⁷⁵. O altă decizie ar fi generat o pierdere mai mică sau un profit mai mare. Ceea ce spunem este că, cu materialul uman dat, cu capacitățile antreprenoriale existente atât s-a putut, în mod natural. Oricine vrea să îmbunătățească alocarea pe o piață liberă este liber să o facă, însă numai în calitate de întreprinzător sau consultant, dat fiind că este imposibilă detectarea științifică, sistematică a erorii ex-ante.⁷⁶

B. Analiza în termeni de proprietate

Dacă utilizarea *teoretică* a echilibrului și a analizei bazate pe echilibru este limitată, decelarea erorii și succesului în circumstanțe concrete fiind extrem de problematică și mai mult provincia întreprinzătorilor sau istoricilor, cum putem atunci

---

⁷⁵ Tocmai am spus că analiza echilibrului trebuie să fie realistă. Alternativele imaginare și imposibile nu sunt alternative reale.

⁷⁶ Sau viitorul nu mai e incert.

face o evaluare rațională a sistemelor economice, a politicilor publice, a diverselor aranjamente instituționale?

Analiza bazată pe proprietate pleacă de la două afirmații: prima, că, indiferent de timp și de loc, resursele nu pot fi dobândite decât prin mijloace non-agresive sau agresive (nu există o a treia posibilitate, cele două sunt mutual exclusive iar una este, la orice moment, o *alternativă realistă* pentru cealaltă); a doua, că, în mod logic, apropierea non-agresivă *precede* apropierea agresivă.⁷⁷

Precedența logică a mijloacelor voluntare ne-a făcut să discutăm mai întâi ordinea proprietății private sau paradigma restituției.⁷⁸ Am dorit să expunem teoria naturală a erorii și să evidențiem clusterelor naturale de erori înainte de a discuta în ce măsură sunt credibile alte alternative.

Discuția asupra sistemelor și instituțiilor alternative nu se poate baza, din motivele expuse, pe o analiză directă a erorii, altfel spus, pe analiza echilibrului. Discuția științifică a sistemelor alternative, așa cum vom arăta, trebuie să fie purtată în termenii analizei bazate pe proprietate.

Care ar fi principalele trăsături, din punctul de vedere al teoriei ciclului economic, ale unei ordini bazate pe proprietatea privată, pe dobândirea non-violentă de resurse?

a) o ordine bazată pe proprietatea privată și pe o diviziune extinsă a muncii are câteva instrumente importante în lupta pentru promovarea coordonării eforturilor productive individuale sau în grup (firme), adică în lupta pentru evitarea erorii. i) În primul rând, coordonarea este *posibilă* datorită existenței unei metode de selecție a proiectelor valoroase, o metodă de alocare rațională a resurselor, bazată pe profiturile anticipate și acțiunea antreprenorială (ceea ce am numit în text *calcul economic*); ii) În al doilea rând, procesul de piață întărește coordonarea prin *selectarea coordonatorilor celor mai capabili*, prin mecanismul profitului și pierderilor realizate, efective; doar cei mai capabili coordonatori rămân pe piață după un proces de producție terminat iar recurența proceselor productive face perpetuă necesitatea demonstrării calităților antreprenoriale; iii) *Supportarea pierderilor și dobândirea profiturilor* fac ca evitarea erorii și dobândirea unui statut important în societate să meargă mână în mână; dependența totală de

---

⁷⁷ Altfel asupra a ce s-ar manifesta agresiunea? Ce ar avea de exploatat cel ce utilizează violența?

⁷⁸ Pe lângă motivul deja menționat în introducere.

consumatorii (foști producători) atunci când este vorba de reușită nu lasă altă variantă întreprinzătorilor-coordonatori în afara *perfecționării aptitudinilor productive*; iv) Existența unei monede sănătoase și a unui mediu instituțional favorabil impunerii unei asemenea monede este un alt atu important, un stimulent al coordonării.

Ca o concluzie: o ordine a proprietății private asigură atât *posibilitatea coordonării* cât și *stimulente puternice* pentru coordonare și un *mecanism de selecție a coordonatorilor demonstrați*.

b) orice propunere alternativă – și am văzut că nu sunt multe – trebuie confruntată cu *existența unei alternative realiste care dă o serie de răspunsuri problemei coordonării în particular și bunăstării și eticii în general*. Trebuie spus că propunerile alternative – utilizarea constrîngerii pe scară mai mult sau mai puțin extinsă pentru organizarea producției și dobândirea de resurse- sunt obligate să demonstreze că 1) nu *elimină* posibilitatea coordonării prin eliminarea posibilității calculului; 2) nu slăbesc *stimulentele* pentru coordonare prin slăbirea mecanismelor de selecție a coordonatorilor și slăbirea mizei coordonării eficiente.⁷⁹

c) la nivel istoric, funcționarea *normală* a unei economii de piață ne ilustrează existența concretă a coordonării, a evitării producerii unor clusteruri substanțiale de erori.⁸⁰

Vom examina în ce măsură modalitatea alternativă de dobândire de proprietate – agresiunea- mișcă societatea spre diminuarea sau spre extinderea clusterului de erori naturale.

Este de observat că, spre deosebire de examinarea directă a erorii antreprenoriale, ce face obiectul analizei echilibrului, analiza în termeni de drepturi de proprietate este una *a priori*, ține de relații sistematice, demonstrabile rațional. O ordine a proprietății private se constituie într-o alternativă realistă, ce oferă posibilitatea coordonării

---

⁷⁹ Principalii coordonatori ai producției sunt întreprinzătorii. Pentru a nu lăsa loc unor interpretări eronate (de tipul: coordonatorii sunt cei cu idei bune, managerii etc.), precizăm că nu pot fi întreprinzătorii decât cei care dețin resurse în proprietate (astfel, cei cu idei bune și managerii dispar din prim-plan, unii pentru că nu au de-a face cu producția reală, ceilalți pentru că nu stabilesc dimensiunea relativă a firmei etc.). Analiza acțiunii antreprenoriale din această lucrare este de tip misesian (Mises-Rothbard-Salerno-Huelsmann).

⁸⁰ Am spus *normală* pentru a nu include cutremurele, uraganele etc. Una din mizele acestei lucrări este identificarea “economiei de piață” istorice prin criterii precise, obiective, independente de alegere. Ni s-ar putea obiecta la cele spuse că, dimpotrivă, funcționarea unei economii de piață *ilustrează* producerea de crize pe scară largă, un exemplu fiind Marea Criză. Așa cum vom vedea mai departe, în opinia noastră Marea Criză *nu* este produsul coordonării antreprenoriale defectuoase pe o *pieță liberă* ci în condiții de *intervenție*.

eforturilor productive, oferă stimulente puternice pentru realizarea efectivă a acestei coordonări, beneficiază de ilustrări istorice ale *funcționalității acestor posibilități și stimulente, ale capacității coordonatoare a acțiunii antreprenoriale în general* și, în plus, menținându-se în limitele paradigmei restituției, oferă non-conflict și justiție.